

ПРОГРАМИ
курсів за вибором для початкових класів
Варіативна складова Базового навчального плану

Книга 3

Упорядники: Г. Ф. Древаль, Л. Ф. Щербакова, А. В. Лотоцька

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах*

МАНДРИВЕЦЬ

www.mandrivets.com

УДК 373.3/5(073)

П78

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з педагогіки та методики початкового навчання
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України
(лист ІМЗО від 02.07.2019 р. № 22.1/12-Г-528)*

Упорядники:

Г. Ф. Древаль – завідувачка сектору початкової освіти відділення дошкільної та загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;

Л. Ф. Щербакова – головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;

А. В. Лотоцька – головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Програми курсів за вибором для початкових класів.

П78 Варіативна складова Базового навчального плану.

Книга 3 / упоряд.: Г. Ф. Древаль, Л. Ф. Щербакова, А. В. Лотоцька. — Тернопіль: Мандрівець. — 200 с.

ISBN 978-966-634-553-3

ISBN 978-966-634-692-9 (Книга третя)

УДК 373.3/5(073)

Усі права застережено

All rights reserved

ISBN 978-966-634-553-3

ISBN 978-966-634-692-9 (Книга третя)

© Упоряд.: Г. Древаль, Л. Щербакова,
А. Лотоцька

© ТОВ “Мандрівець”

ЗМІСТ

Передмова	4
УРОКИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ. МОЯ ЩАСЛИВА ПЛАНЕТА. 3-4 класи (автори: О. Пометун, О. Онопрієнко, А. Цимбалару)	6
КАЛІГРАФІЯ (з елементами розвитку зв'язного мовлення). 1-4 класи (автор О. Нікулочкіна)	19
МАЛЕНЬКІ УКРАЇНЦІ ПОДОРОЖУЮТЬ КРАЇНАМИ ЄВРОСОЮЗУ. 4 клас (автори: С. Гаряча, Л. Добровольська)	34
ОСНОВИ ЕКОЛОГІЇ. 2-4 класи (автори: Н. Пархоменко, Н. Стецюк, Т. Цесаренко, І. Білогубка)	39
ЦІКАВА ЕКОНОМІКА. 2-4 класи (автор Л. Кашуба)	68
ПРИКЛАДНА ІНФОРМАТИКА. 1-4 класи (автори: Л. Журавльова, Т. Проценко)	84
СХОДИНКИ ЕТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ. 1-4 класи (автор Л. Кравчук)	147
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ. 1-4 класи (автор Л. Чмельова)	181

ПЕРЕДМОВА

Варіативна складова Базового навчального плану визначається загальноосвітнім навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів учнів та (або) побажань батьків або осіб, які їх замінюють.

Варіативною складовою Базового навчального плану для учнів 1–4 класів передбачено години, що виділяються на вивчення навчальних предметів освітніх галузей, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять з учнями.

Вивчення предметів, включених до інваріантної та варіативної складових, дає змогу забезпечити належний рівень загальноосвітньої підготовки і соціально-особистісного розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Навчальне навантаження учнів складається з годин інваріантної і варіативної складових і не може перевищувати гранично допустимого рівня тижневого навантаження учнів, встановленого Базовим навчальним планом та санітарно-гігієнічними нормами організації навчально-виховного процесу.

Жоден з курсів не може бути нав'язаний учням та вчителям.

Вибір будь-якого курсу має бути обговорено на батьківських зборах та засіданнях педагогічної ради навчального закладу.

Визначені курси варіативної складової зазначаються в розкладі уроків після предметів інваріантної частини Базового навчального плану.

Домашні завдання з курсів за вибором не задають. Навчальні досягнення учнів з обраних предметів варіативної складової не оцінюються.

УРОКИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ. МОЯ ЩАСЛИВА ПЛАНЕТА

3-4 класи

Автори:

О. ПОМЕТУН – доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України;

О. ОНОПРИЄНКО – кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України;

А. ЦИМБАЛАРУ – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Завданнями Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки школярів. Одним із шляхів реалізації цих завдань є включення у систему початкової освіти курсу за вибором “Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета”.

Основна ідея курсу полягає у реалізації у навчально-виховному процесі основних принципів стійкого розвитку – забезпечення діалектичного взаємозв’язку між цінностями і поведінкою особистості; активності суб’єкта і поліпотребнісної мотивації до діяльності у відповідному напрямі; доступності завдань, що їх ставлять перед учнями; єдності змісту із повсякденним життям дітей. Він передбачає досягнення у звичках, поведінці та стилі повсякденного життя учнів змін, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети і їх свідоме заощадження. Курс спрямований на формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього. Він є складником наскрізної системи шкільних предметів під назвою “Уроки для стійкого розвитку”, що запроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах першого і другого ступенів.

Зміст і методику курсу розроблено у рамках міжнародного проекту “Освіта для стійкого розвитку в дії” української організації “Вчителі за демократію та партнерство” і шведської організації “Глобальний план дій” у партнерстві з Інститутом педагогіки НАПН України. Його методологічні засади ґрунтуються на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів та ідей педагогіки “емпауермент”, а саме:

- зміст навчання розроблено відповідно до актуальних і доступних для розуміння школярів початкової школи проблем ресурсозбереження і стабільної життєдіяльності;
- навчально-пізнавальний процес побудовано на засадах полісуб’єктної взаємодії та постійного зворотного зв’язку;
- найважливішими складниками навчання є самостимулювання і мотивування учнів до висування ними особистісно і суспільно значущих цілей власної діяльності та їх реалізації, надання учням свободи вибору форм і способів цієї діяльності;
- навчально-пізнавальну діяльність учнів зосереджено на особистому ставленні і рішеннях учня щодо власного стилю життя

- і поведінки, які змінюються у контексті планетарних потреб людства;
- у побудові курсу передбачено системність та циклічну повторюваність у реалізації змісту, як у межах кожної теми, так і програми в цілому;
- як на уроках, так і у позаурочний час передбачається системна організація активної пошуково-дослідницької діяльності школярів;
- характерною особливістю змісту є міждисциплінарність, пов'язана із глобалістською і всебічністю стійкого розвитку як явища.

Мета курсу полягає у формуванні в учнів сталих, екологічно врівноважених звичок і способу повсякденного життя.

Ця мета досягається шляхом реалізації завдань:

- ✧ актуалізувати та засвоїти знання і уявлення учнів про стійкий розвиток та шляхи його досягнення, про причетність кожного до розв'язання проблем ресурсозбереження, навколишнього середовища і долі планети;
- ✧ формувати в учнів моделі поведінки та дій, що відповідають потребам стійкого розвитку;
- ✧ розвивати в учнів емоційно-ціннісне ставлення до проблем розвитку людської цивілізації як до особистісно важливих, а також здатності і бажання діяти, свідомо обираючи дії та вчинки для стійкого розвитку.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти реалізація завдань курсу забезпечує формування в молодших школярів ключових і предметних компетентностей. Зокрема таких ключових:

- ✧ *уміння вчитися* (мотиваційно-ціннісне ставлення і прагнення учнів до пізнання; критичність, гнучкість, доказовість мислення; прояви творчої дослідницької поведінки; набуття індивідуального досвіду самоорганізації, навчальної рефлексії);
- ✧ *загальнокультурної* (здатність застосовувати методи самовиховання, зорієнтовані на систему індивідуальних і загальнолюдських цінностей, для розроблення і реалізації моделей екологічно доцільної поведінки);
- ✧ *громадянської* (здатність орієнтуватися в екологічних проблемах країни, планети; використовувати моделі поведінки, які задовольняють спільні інтереси особистості та громади; виявляти громадянську позицію у розв'язанні екологічних проблем країни);

- ✧ *здоров'язбережувальної* (уміння та навички, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я – свого та довколишніх);
- ✧ *інформаційно-комунікативної* (здатність до здобуття нової інформації; готовність до застосування інформаційно-комунікативних технологій; уміння здійснювати комунікацію у групі та колективі);
- ✧ *соціальної* (здатність працювати у командах відповідно до соціальних норм і правил; ініціативність, відповідальність, прагнення до вдосконалення результатів своєї праці).

Серед предметних компетентностей, які формуються у процесі вивчення курсу, основоположною є *природознавча*. Вона виявляється у здатності учнів розв'язувати доступні особистісно і соціально значущі практичні проблеми, пов'язані з екологічними об'єктами довкілля.

Курс “Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета” призначений для реалізації варіативної складової навчального плану. Його зміст структуровано за такими тематичними блоками:

3 клас

1. Вода (скорочення витрат води, зменшення її забруднення).
2. Сміття (скорочення обсягу відходів, їх вторинне використання).
3. Енергія (раціональне споживання енергії).

4 клас

1. Стосунки (гармонізація взаємин з довколишніми).
2. Рослини (піклування про рослини).
3. Покупки (зменшення кількості непотрібних покупок).

Елементи змісту курсу можна використовувати під час вивчення предметів інваріантної частини навчального плану – “Природознавство”, “Основи здоров'я”, “Трудове навчання”, “Математика” та ін.

Курс має чітко виражену практичну спрямованість. Він реалізується через використання таких форм організації навчання, як урок, урок-зустріч, екскурсія, практична позакласна робота, навчальний проєкт, свято. Провідними методами організації навчально-пізнавальної діяльності учнів є пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу, дослідницько-пошуковий, аудит, навчальна гра.

Заняття курсу доцільно проводити раз на два тижні впродовж навчального року.

Курс має усталену **структуру**: вступна частина (2 уроки); тематичні блоки (по 4 зустрічі у кожному); заключна частина (урок і свято).

На початку проводять два *вступні уроки*, на яких учні ознайомлюються із метою і завданнями курсу, основними поняттями та способами роботи; створюють екокоманди, визначають лідерів тем.

Кожний тематичний блок курсу реалізується на чотирьох зустрічах і здійснюється із застосуванням відповідних методів.

Перша зустріч – мотиваційно-організаційна. Її організують у формі уроку, на якому учитель обґрунтовує актуальність теми. Для цього використовують різні способи і прийоми мотивування (у тому числі кількісний і якісний аудити).

Друга зустріч – практична. На уроці, працюючи в групі, учні ознайомлюються зі шляхами розв'язання проблеми, обирають дії, які реалізують у позаурочний час.

Третя зустріч – практична. Проходить у формі екскурсії. У процесі ознайомлення зі станом проблеми у довірливості учні роблять висновки щодо правильності обраних дій, збагачують чуттєве й логічне пізнання дійсності та власний соціальний досвід.

Четверта зустріч – підсумкова за темою. Відбувається у формі навчального проекту. Учні об'єднуються у групи для виготовлення творчого продукту з метою ознайомлення громадськості з результатами їхньої діяльності, популяризації екологічно свідомих звичок і стилю життя.

Після опрацювання всіх тематичних блоків проводять *заклучний урок* “Новий стиль мого життя” і *свято*, під час яких учні узагальнюють набутий досвід екологічно доцільної діяльності у грі, складають обіцянку, демонструють батькам, учням інших класів та представникам громади свої досягнення.

Програмою курсу не передбачено бальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Воно здійснюється за допомогою оцінних суджень самими учнями відповідно до змін у результатах аудитів використання природних ресурсів.

3 клас

17 годин

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ЩО РОБИТЬ НАШУ ЗЕМЛЮ ЩАСЛИВОЮ (1 год)	
	<p>Завдання і структура курсу. Основні ресурси планети, їх обмеженість і невідтворюваність. Екологічні проблеми планети, фактори впливу на екологічний стан навколишнього середовища. Взаємозв'язки у довкіллі. Можливі дії щодо зменшення негативного впливу людини на довкілля.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про основні ресурси планети; • розуміє цінність природи для життя людини, екологічні проблеми рідного краю, планети і причини їх виникнення; • усвідомлює, що природні ресурси обмежені й невідтворювані; • визначає фактори впливу на екологічний стан довкілля; • встановлює взаємозв'язки між способом життєдіяльності людини і станом навколишнього середовища; • усвідомлює відповідальність за надмірне використання природних ресурсів; • визначає свою участь у справі ресурсозбереження.
	ДО ДОБРОЇ СПРАВИ ДОЛУЧАЄМОСЯ РАЗОМ (1 год)	
	<p>Правила роботи в команді. Обов'язки членів команди. Планування роботи. Аудит.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає правила роботи у команді; • співвідносить обов'язки члена команди зі своїми можливостями;

	<p>Вимірювання власного впливу на навколишнє середовище. Проведення домашніх аудитів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>прагне</i> до взаємодії з іншими членами команди; • <i>планує</i> власну діяльність; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя.
ВОДА (4 год)		
	<p>Вода – джерело життя. Чиста вода – джерело виживання. Проблема забруднення і надмірного використання води. Якісний і кількісний аудити. Як планеті залишитися блакитною. Дії щодо скорочення витрат і запобігання забрудненню води: вода для зубної щітки; тоненька цівка; миска для миття; яйце замість шампуню; ощадливий душ. Йдемо до водойми (стан водойми у місті, селі, фактори впливу). Як залучити до дій інших. Навчаємо інших дбайливо ставитися до водних ресурсів планети.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про воду як основу життя; • <i>усвідомлює</i> цінність води; • <i>розуміє</i> проблеми забруднення і надмірного використання водних ресурсів та причини їх виникнення; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя щодо користування водою; • <i>визначає</i> прийнятні для себе і суспільства дії щодо скорочення витрат води, зменшення її забруднення; • <i>виконує</i> дії щодо дбайливого споживання води відповідно до наміченого плану; • <i>фіксує</i> результати спостережень за водоймою різними способами; • <i>досліджує</i> стан води (у тому числі за допомогою мікроскопа); • <i>проектуює</i> свою діяльність щодо популяризації ідеї раціонального використання водних ресурсів і презентує її результати.
СМІТТЯ (4 год)		
	<p>Чиста планета чи великий смітник.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> проблему засмічення довкілля;

	<p>Сміття – хвороба планети. Якісний і кількісний аудити. Як зменшити кількість мого сміття. Дії щодо скорочення відходів та їх вторинного використання: нова іграшка; пташина їдальня; книжкова лікарня; саморобний блокнотик; стаканчик для олівців. Шукаємо шлях до чистої вулиці (засміченість вулиць у місті, селі). Запрошуємо усіх до лав рятівників планети від сміття. Світ оголошує війну пластиковому сміттю.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> проблеми забруднення навколишнього середовища пластиківими, паперовими і харчовими відходами та їх причини; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя щодо регулювання кількості відходів; • <i>визначає і виконує</i> прийнятні для себе і суспільства дії щодо скорочення кількості відходів і їх вторинного використання; • <i>фіксує</i> результати спостережень за засміченістю вулиць у місті, селі; • <i>проектує</i> свою діяльність щодо залучення інших до справи скорочення кількості сміття і презентує її результати.
ЕНЕРГІЯ (4 год)		
	<p>Скільки енергії потрібно для життя. Економити енергію – це розумно. Якісний і кількісний аудити. Як стати дбайливим господарем. Дії щодо скорочення споживання енергії: зачинені двері; денне світло – мій помічник; ділові телефонні розмови; без зайвого світла; прилади вимкнено. Де і як виробляють та заощаджують енергію (як працює шкільна, сільська, районна котельня). Приєднуйся до дбайливих господарів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про джерела енергії; • <i>усвідомлює</i> необхідність збереження теплової і електричної енергії у побуті; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя щодо користування електричними приладами; • <i>визначає</i> доступні шляхи скорочення витрат енергії; • <i>визначає і виконує</i> прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення витрат енергії;

	Економимо енергію – зберігаємо ресурси нашої планети.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>фіксує</i> результати спостережень за процесом постачання енергії до користувача; • <i>проектує</i> свою діяльність щодо залучення інших до справи раціонального використання енергії і презентує її результати.
НОВИЙ СТИЛЬ МОГО ЖИТТЯ (2 год)		
	Твій внесок у справу збереження ресурсів планети. Визначення бажаних змін у стилі життя сім'ї та окремих її членів. Самооцінювання діяльності, планування подальших дій.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> важливість вироблення екологічно доцільного способу життя; • <i>передбачає</i> наслідки надмірних витрат природних ресурсів; • <i>пояснює</i> свій вибір життєвого стилю; • <i>визначає</i> бажані зміни у побутових звичках; • <i>оцінює</i> власний внесок у справу збереження ресурсів.
ДЕНЬ ЗЕМЛІ (1 год)		
	Узагальнення набутого досвіду. Презентація досягнень.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>шанобливо і дбайливо ставиться</i> до природних ресурсів; • <i>відчуває</i> гордість за результати своєї діяльності.

4 клас

17 годин

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ДБАЄМО ПРО НАШЕ МАЙБУТНЄ (1 год)	
	<p>Завдання і структура курсу для 4 класу. Природні багатства Землі, які використовує людство, їх обмеженість і невідтворюваність. Вплив способу життя людини на екологічний стан планети. Екологічні проблеми планети, фактори впливу на екологічний стан навколишнього середовища. Можливі дії щодо зменшення негативного впливу людини на довкілля.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розповідає</i> про ресурси планети, їх обмеженість і невідтворюваність; • <i>пояснює</i> цінність природи для життя людини; • <i>визначає</i> екологічні проблеми рідного краю, планети і причини їх виникнення; • <i>визначає</i> фактори впливу діяльності людини на екологічний стан довкілля; • <i>встановлює</i> взаємозв'язки між способом життєдіяльності людини і станом навколишнього середовища; • <i>висловлює</i> власну позицію щодо відповідальності кожного за надмірне використання природних ресурсів та своєї участі у справі ресурсозбереження.
	ДО ДОБРОЇ СПРАВИ ДОЛУЧАЄМОСЯ РАЗОМ (1 год)	
	<p>Екогрупа. Правила роботи в екогрупі. Обов'язки членів екогрупи. Планування роботи. Проведення домашніх аудитів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розповідає</i> про мету діяльності екогрупи; • <i>пояснює</i> правила роботи у екогрупі;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>співвідносить</i> обов'язки члена екогрупи зі своїми можливостями; • <i>оцінює</i> свою роботу в екогрупі; • <i>планує</i> власну діяльність у екогрупі; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя.
МОЇ СТОСУНКИ З ДОВКОЛИШНІМИ (4 год)		
	<p>Визначаємо важливість налагодження добрих стосунків між людьми. Нашо клад – коли між людьми лад. Аналіз життєвих ситуацій, пов'язаних зі взаєминами між дітьми. Якісний і кількісний аудити.</p> <p>Дії щодо налагодження добрих стосунків з довколишніми: нумо гратися; якщо в друга день народження; мир миром; я – ввічливий сусід; мій обов'язок вдома.</p> <p><i>Екскурсія</i> до фахівця з налагодження стосунків (шкільного психолога, дитячого психолога в районній поліклініці тощо).</p> <p><i>Проект</i> “Добрі стосунки – найбільший скарб”.</p> <p>Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо налагодження стосунків з довколишніми.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розповідає</i> про важливість налагодження добрих взаємин між людьми; • <i>пояснює</i> необхідність дотримувати етичних норм у стосунках з довколишніми; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя щодо налагодження своїх стосунків з довколишніми; • <i>визначає</i> доступні шляхи налагодження добрих взаємин між людьми; • <i>визначає</i> і <i>виконує</i> прийнятні для себе і членів родини дії щодо налагодження добрих стосунків; • <i>досліджує</i> причини та наслідки поліпшення (погіршення) взаємин між людьми та <i>фіксує</i> результати досліджень; • <i>бере участь</i> у проекті щодо залучення інших до справи налагодження добрих стосунків у колективі, сім'ї; • <i>презентує</i> результати діяльності.

ПІКЛУВАННЯ ПРО РОСЛИНИ (4 год)	
<p>Значення рослин у житті людини. Важливість вироблення дбайливого ставлення людей до рослин. Дарунки рослин. Якісний і кількісний аудити. Дії щодо піклування про рослини: квітка для подарунка; “швидка допомога” рослинам; тропічний сад; мій саджанець; авторська ялинка. <i>Експурсія</i> “Йдемо до парку” (вивчення стану зелених насаджень у місті, селі). <i>Проект</i> “Рослини – зелені друзі”. Планування подальших дій щодо збереження і примноження рослин на планеті.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розповідає</i> про цінність рослин для життя на планеті; • <i>пояснює</i> проблеми зменшення рослинності на планеті, їх причини та наслідки; • <i>досліджує</i> власні звички і ставлення до рослин; • <i>діє</i> для збереження і примноження рослин у своєму житті; • <i>здійснює</i> спостереження за рослинами та <i>фіксує</i> його результати; • <i>бере участь</i> у проекті для популяризації ідеї дбайливого ставлення до рослин; • <i>презентує</i> результати діяльності.
ЗМЕНШЕННЯ КІЛЬКОСТІ НЕПОТРІБНИХ ПОКУПОК (4 год)	
<p>У розумних людей – розумні покупки. Відповідальне ставлення до своїх покупок. Що варто і не варто купувати? Якісний і кількісний аудити. Дії щодо впорядкування своїх покупок: термін придатності продуктів; моя скарбничка; уважний покупець; старим речам – нове життя; листівка-сюрприз; вивчаю ціни. <i>Експурсія</i> “Йдемо до магазину” (вивчення пропозицій магазину). <i>Проект</i> “У розумних людей – розумні покупки”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розповідає</i> про необхідність зменшення кількості зайвих покупок; • <i>пояснює</i> залежність між кількістю товарів і витраченими ресурсами; • <i>досліджує</i> власні звички, стиль життя щодо здійснення покупок; • <i>визначає</i> доступні шляхи скорочення кількості зайвих покупок; • <i>визначає</i> і <i>виконує</i> прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення непотрібних покупок;

	Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо зменшення кількості зайвих покупок.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>досліджує</i> доцільність здійснення покупок, фіксує результати досліджень; • <i>бере участь</i> у проєкті щодо здійснення розумних покупок; • <i>презентує</i> результати діяльності.
НОВИЙ СТИЛЬ МОГО ЖИТТЯ (2 год)		
	Стійкий розвиток — новий стиль мого життя. Індивідуальний внесок у справу збереження ресурсів. Досяжні цілі. Оцінки і побажання щодо свого майбутнього.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розповідає</i> про важливість вироблення екологічно доцільного способу життя; • <i>пояснює</i> наслідки надмірних витрат природних ресурсів, свій вибір поведінки і стилю життя; • <i>визначає</i> бажані зміни у побутових звичках і стосунках з довколишніми; • <i>оцінює</i> власний внесок у справу стійкого розвитку.
ДЕНЬ ЗЕМЛІ (1 год)		
	Визначення бажаних змін у способі життя сім'ї та окремих її членів. Презентація досягнень.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>висловлює</i> власну позицію щодо дбайливого ставлення до ресурсів планети.

Вивчення курсу здійснюється за посібниками: Моя щаслива планета: Уроки для стійкого розвитку: Навчальний посібник з курсу за вибором для учнів 3-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт.: О. І. Пометун, О. В. Онопрієнко, А. Д. Цимбалару. – Київ: Видавничий дім “Освіта”, 2011. – 144 с.: іл.); Моя щаслива планета: Уроки для стійкого розвитку: Методичний посібник для вчителя 3-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт.: О. І. Пометун, О. В. Онопрієнко, А. Д. Цимбалару. – Київ: Видавничий дім “Освіта”, 2011. – 112 с.: іл.).

КАЛІГРАФІЯ

(з елементами розвитку
зв'язного мовлення)

1–4 класи

Автор

О. НІКУЛОЧКІНА – доцент кафедри початкової освіти та реабілітаційної педагогіки Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Формування навичок каліграфічного письма є спільною наполегливою діяльністю дорослих (педагогів, батьків) і дитини. Почерк є образним інструментом мови й мовлення, безпосереднім зовнішнім виявом стану психіки людини, в деяких людей – найдосконалішою навичкою. Навички, здобуті в навчанні письма, дають позитивне перенесення, прискорюючи процес володіння голкою у шитві, паяльником, плоскогубцями й інші психомоторні дії, що їх виконують за допомогою інструментів і пристроїв. Відтак, навчаючи однієї дії, ми водночас навчаємо споріднених до неї інших.

За І. Павловим, почерк – це усталене індивідуальне утворення. Ця усталеність почерку з погляду фізіології трактується як вироблення стереотипних умовно-рефлекторних зв'язків, динамічних стереотипів.

Графічні навички письма належать до сенсомоторних навичок людини. Але, на відміну від більшості сенсомоторних навичок, які поєднуються або з трудовою діяльністю (шиття, випилювання, робота з будь-яким інструментом), або зі спортивною діяльністю (катання на ковзанах, танці, ігри, гра з м'ячем тощо), графічні навички письма пов'язані з навчальною діяльністю й обслуговують процес писемного мовлення. У цьому специфіка і складність їх формування. Графічні навички формуються не ізольовано, а спільно з читанням, математикою, розвитком мовлення тощо. На найвищому рівні сформованості орфографічних і каліграфічних навичок сам процес письма не усвідомлюється або усвідомлюється дуже мало.

Процес письма пов'язаний з діяльністю всіх ділянок головного мозку, хоч їх роль у різних видах письма не однакова, тобто гармонія почерку – це гармонія стану півкуль головного мозку людини. На момент початку систематичного шкільного навчання ще не всі ділянки кори головного мозку морфологічно й функціонально розвинуті, особливо лобні долі кори. Це утруднює процес навчання письма. Саме тому за рахунок варіативної складової навчального плану початкової школи пропонується введення додаткової години курсу за вибором “Каліграфія” в 1–4 класах для вдосконалення технічних і графічних навичок письма молодших школярів.

Науково-теоретичну основу програми складає Державний стандарт початкової загальної освіти (освітня галузь “Мови й літератури”, де визначено завдання “забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання і пись-

ма); Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою: 1–4 кл. (К.: Видавничий дім “Освіта”, 2011. – 392 с.), додаток до рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 18. 07. 2003 р. протокол № 8/2-19 “Про розроблення єдиних зразків каліграфічного письма цифр, українських і російських букв та їх з’єднань”, інші нормативно-правові документи, які регламентують процес навчання в школі I ступеня.

В основу побудови програми покладено такі принципи:

- діяльнісного підходу;
- спрямованості на гармонізацію особистісної структури молодших школярів за рахунок комплексного впливу на всі сторони психічного розвитку;
- єдності діагностики, корекції й розвитку;
- збагачення, підсилення, поглиблення дитячого розвитку;
- загальнодидактичні.

Мета курсу – вдосконалення графічних навичок, техніки письма й розвиток зв’язного мовлення молодших школярів.

Завдання курсу:

- ✧ удосконалення графічних навичок і техніки письма молодших школярів;
- ✧ розвиток швидкості письма, умінь аналізувати й виправляти власні графічні помилки;
- ✧ розвиток зв’язного мовлення учнів 1–4 класів;
- ✧ підвищення рівня орфографічної грамотності учнів;
- ✧ забезпечення перспективності, наступності, спадкоємності між дошкільною та початковою, початковою й середньою ланками освіти;
- ✧ збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров’я дитини;
- ✧ задоволення запитів батьків, дітей щодо надання освітніх послуг підвищеного рівня.

Очікувані результати реалізації програми:

- ✧ сформованість навичок каліграфічного письма молодших школярів;
- ✧ розвиток зв’язного мовлення учнів 1–4 класів.
- ✧ емоційне благополуччя кожної дитини;
- ✧ запобігання кризовим явищам у психічному розвитку й становленні особистості, забезпечення автентичного розвитку дитини впродовж перехідних вікових періодів.

Специфіка організації освітнього процесу за програмою “Каліграфія” (з елементами розвитку зв’язного мовлення) 1–4 класи не потребує спеціальної перевірки знань на кожному етапі. Вдалим впровадженням вважатиметься підвищення особистих досягнень учнів початкової школи на достатній або високий рівень (орієнтування на критерії оцінювання графічних навичок учнів початкової школи).

Оцінювання навчальних досягнень учнів має заохочувальний характер і здійснюється тільки вербально впродовж усіх років навчання.

Педагогічний процес будується поетапно:

Перший етап (1 клас) забезпечує наступність і перспективність у мовленнєвому розвитку першокласників та ґрунтується на основі програми розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт” за такими напрямками: розвиток просторових уявлень, формування звукової культури, лексичного запасу, навчання елементів грамоти, комунікативних умінь через розвиток діалогічного й монологічного зв’язного мовлення.

На другому етапі (2 клас) продовжується робота щодо розвитку дрібної моторики руки, розпочата в першому класі. Особлива увага надається розвиткові вмінь писати друковані рукописні рядкові і великі букви українського алфавіту; поєднувати букви в процесі написання слів, використовуючи природні способи поєднань (верхнє, нижнє і середнє); зберігати правильну форму, широту, висоту букв, правильність поєднань під час письма слів, речень; писати зв’язно, ритмічно букви в словах і реченнях, правильно розташовуючи їх у рядку; позначати звуки, сприйняті на слух, відповідними рукописними буквами; писати під диктовку букви, склади, а також слова, вимова і написання яких збігаються; списувати рукописні склади, слова, речення; записувати рукописними буквами друковані літери, склади, невеликі слова; зіставляти графічну форму друкованих і рукописних рядкових і великих букв.

Відпрацювання каліграфічних навичок відбувається на основі малих фольклорних форм.

На третьому етапі (3 клас) важливе місце відводиться вдосконаленню графічних навичок відповідно до рішення колегії МОН України від 18 липня 2003 р. протокол № 8/2-19 “Про розроблення єдиних зразків каліграфічного письма цифр, українських і російських букв та їх з’єднань”, формуванню продуктивної і розумової діяльності. Інтеграція з розвитком мовлення здійснюється через використання прислів’їв, приказок.

На четвертому етапі (4 клас) продовжується робота, розпочата на попередніх етапах. Увага педагогів спрямована на корекцію і розвиток технічних, графічних й орфографічних умінь і навичок, готовності до навчання в середній школі. Особливістю цього етапу є інтеграція формування графічних навичок, техніки письма з розвитком писемного мовлення молодших школярів.

Зважаючи на те, що вдосконалення навичок каліграфічного письма є одним із пріоритетних завдань початкової школи, реалізація програми можлива з будь-якого класу, залежно від організаційно-педагогічних умов навчального закладу. Кількість годин у кожному класі може варіюватися (1 год на тиждень або 0,5 год на тиждень).

Умовні скорочення:

h – висота робочого рядка (4 мм);

h (1) – відстань між верхньою міжрядковою та верхньою рядковою лініями (6 мм);

h (2) – відстань між нижньою рядковою та нижньою міжрядковою лініями (6 мм).

1 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РОЗВИТОК ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ		
	<p>Закріплення вміння орієнтуватися на площині: сторінці альбому, книжки, зошита, парти, стола тощо (знаходити центр, середину, ліву, праву, верхню, нижню сторони, правий верхній, правий нижній та інші кути).</p> <p>Вправи на формування оптико-просторового орієнтування: маркування початку письма; вироблення автоматизованих рухів зліва направо, зверху вниз (малювання доріжок, стрічок тощо); письмо в повітрі з контролем і без контролю зору; штригування та обведення.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>орієнтується</i> на площині; • <i>вільно знаходить</i> центр, середину, ліву, праву, верхню, нижню сторони, кути, точку початку письма на рядку; • <i>зображує</i>, штригує та наводить предмети простої форми; • <i>знає й дотримує</i> правил письма в повітрі з контролем і без контролю зору; • <i>координує</i> рухи очей і кисті руки та впевнено рухається по площині, вздовж рядка при виконанні графічних завдань.
РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ		
	<p>Вправи на розвиток дрібної моторики: масаж рук, пальців рук, точковий масаж; масаж олівцями, горіхами; гра на музичних інструментах; ігри з пластиліном, пазлами; малювання різними матеріалами – ручкою, простим олівцем, кольоровими олівцями, крейдою; складання оригамі, плетіння, аплікації.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>володіє</i> правилами масажу рук, пальців рук, точкового масажу; • <i>уміє масажувати</i> руки олівцями, горіхами; • <i>використовує</i> різні матеріали для малювання: ручку, олівці, крейду тощо; • <i>викладає</i> літери, силуети різних предметів з насіння, гудзиків, гілочок;

	<p>Ігри з крупою, намистинками, гудзиками, дрібними камінчиками (сортування, вгадування із закритими очима тощо). Викладання літер, силуетів різних предметів з насіння, гудзиків, гілочок.</p> <p>Вирізування ножицями. Основні прийоми вирізування (по прямій лінії, вирізування різних форм). Вирізування симетричних форм.</p> <p>Малювання. Розфарбовування. Штрихування.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>аналізує</i> результати власної роботи щодо вирізування симетричних форм, малювання, розфарбовування, штрихування; • <i>володіє</i> основними прийомами вирізування; • <i>дотримує</i> санітарно-гігієнічних вимог у процесі самостійної діяльності (малювання, вирізування, ліплення тощо); • <i>має уявлення</i> про симетрію предмета; • <i>уміє</i> охайно виконувати всі види діяльності, пов'язані з вирізуванням, малюванням, розфарбовуванням; дотримує графічних пропорцій, штрихує плавно і симетрично; • <i>правильно сидить</i> за партою, тримає олівець і ручку; • <i>орієнтується</i> на сторінці книжки, альбому, зошита.
	<p>РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО Й МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ</p>	
	<p>Інсценування римованих історій, казок за допомогою пальців (пальчикові ігри).</p> <p>Удосконалення вміння слухати й розуміти співрозмовника, формулювати запитання та відповідати на них, будувати відповідь відповідно до почутого. Ведення діалогу у повсякденних ситуаціях (у шко-</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>володіє</i> правильною звуковимовою; • <i>регулює</i> дихання й темп у процесі мовлення; • <i>веде діалог</i> невимушено, підтримує розмову на запропоновану тему; • <i>дотримує</i> мовленнєвого етикету у спілкуванні;

	<p>лі, вдома, на вулиці, у телефонній розмові).</p> <p>Побудова зв'язних монологічних висловлювань (тема: органи артикуляційного апарату людини, їх робота в процесі творення звуків тощо).</p> <p>Складання усних текстів різних типів (розповіді, описи; сюжетні розповіді за малюнком, серією малюнків, з власного досвіду, на задану чи обрану тему; переказування).</p> <p>Формування вмінь самоконтролю та самооцінки монологічного мовлення.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>складає</i> самостійно короткі (2–5 речень) монологічні висловлювання різних типів; • <i>переказує</i> знайомі літературні твори, зміст побаченого, розповідає напам'ять невеликі віршовані твори, складає та відгадує загадки; • <i>виокремлює</i> речення з мовленнєвого потоку.
--	---	---

2 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	РОЗВИТОК ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ	
	<p>Закріплення гігієнічних і графічних навичок письма. Визначення напрямку письма (уверх, униз, вліво, вправо тощо). Ліво-, правостороння орієнтація на площині. Зображення предметів простої форми (квадрат, прямокутник, трикутник, коло тощо). Створення багатофігурних композицій з найпростіших геометричних форм.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> напрямок письма; • <i>вільно орієнтується</i> на площині; • <i>зображує</i> предмети простої форми; • <i>створює</i> багатофігурні композиції та малюнки складної форми з дрібних деталей; • <i>виконує</i> розчерки вільними рухами передпліччя, кистей, пальців;

<p>Ознайомлення із симетрією предмета. Вільні розчерки. Комбінування і створення малюнків складної форми із дрібних деталей.</p> <p>Письмо в зошиті з графічною сіткою № 1.</p> <p>Поступовий перехід до письма в зошиті з графічною сіткою № 2.</p> <p>Письмо безвідривно поєднаних складів і розчерків.</p> <p>Письмо на дошці.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про симетрію предмета; • <i>пише</i> в графічній сітці зошита у дві горизонтальні лінії різної інтенсивності з похилими лініями (№ 1) та у дві горизонтальні лінії різної інтенсивності (№ 2).
---	---

НАПИСАННЯ ЦИФР І ЛІТЕР

<p>Написання цифр 0–9 (повторення). Написання літер. Основні та додаткові елементи великих і малих літер. Три види з'єднань літер. Літери, в основі яких коротка пряма похила лінія із заокругленням внизу праворуч (і, ї, и, й, ш). Літери, в основі яких коротка пряма похила лінія із заокругленням вгорі ліворуч, внизу праворуч (г, п, т, р). Написання літер із довгою прямою похилою лінією із заокругленням вгорі ліворуч, унизу праворуч (И, Ш, Ч). Букви, що містять овали й півовали (о, а, с, О, С). Літери з петлями (у, д, в, Д, щ, Щ). Літери з горизонтальними лініями (А, Б, Г, П, Т). Великі букви, в основі яких довга пряма похила лінія зі штрихом вгорі ліворуч і з за-</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пише</i> правильно цифри, великі й малі літери, безвідривно й з прискоренням букв-восполучення з двох-трьох літер, слова з апострофом; • <i>знає</i> основні й додаткові елементи великих і малих літер; • <i>поєднує</i> літери в словах за допомогою трьох видів з'єднань; • <i>аналізує</i> власне письмо; • <i>виправляє</i> графічні помилки; • <i>дотримує</i> санітарно-гігієнічних норм у процесі письма.
---	--

	округленням внизу ліворуч (І, Ї, К, Н, Ф). Написання слів з апострофом. Безвідривне поєднання двох, трьох літер із прискоренням.	
ШТРИХУВАННЯ		
	Штрихування прямими лініями (вертикальними, горизонтальними). Штрихування геометричних фігур. Штрихування предметів прямокутної, квадратної, циліндричної форм. Штрихування крапками зображення предметів різної форми. Штрихування похилими лініями. Штрихування уривчастими короткими лініями малюнків прямокутної та овальної форми, напівовалами предметів овальної форми. Мішане штрихування.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>проводить</i> вертикальні й горизонтальні лінії в один бік, не відриваючи олівця й не виходячи за межі контуру; • <i>штрихує</i> охайно в межах зображення предметів різної форми крапками, похилими лініями, уривчастими короткими лініями тощо.
РОЗВИТОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ		
	Списування з рукописного й друкованого текстів. Написання слів, віршів у стовпчики. Самоаналіз письма учнями за допомогою вчителя. Доповнення незакінчених речень із зв'язного висловлювання. Складання й запис речень за малюнками.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>стисує</i> з рукописного й друкованого текстів із дотриманням правил каліграфічного письма й правопису; • <i>доповнює</i> незакінчені речення словами й словосполученнями; • <i>складає</i> й <i>записує</i> речення за малюнками; • <i>дотримує</i> вимог оформлення письмової роботи в зошиті.

3 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ		
	<p>Повторення вивченого в другому класі. Назви ліній графічної сітки. Букви українського алфавіту.</p> <p>Три види з'єднань букв. Списування з друкованого й рукописного текстів. Визначення рівня розвитку рухових навичок.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> лінії графічної сітки; • <i>знає</i> алфавіт; • <i>вільно користується</i> трьома видами з'єднань букв; • <i>списує</i> з друкованого й рукописного текстів охайно, без помилок.
НАПИСАННЯ ЦИФР І ЛІТЕР		
	<p>Малі букви (із заокругленнями, які починаються під верхньою рядковою лінією; які закінчуються заокругленням над нижньою рядковою лінією; із горизонтальним коротким елементом тощо). Малі букви складної конфігурації. Великі літери (з лівими заокругленнями, які починаються чи закінчуються над нижньою рядковою лінією; з правими заокругленнями елементів над нижньою рядковою лінією; які починаються чи закінчуються під верхньою міжрядковою лінією). Великі букви з короткими горизонтальними лініями.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> літери й цифри; • <i>пише</i> правильно великі й малі літери, у тому числі й складної конфігурації, цифри 0–9, а також на позначення двоцифрових і трицифрових чисел, математичні знаки й символи; • <i>поєднує</i> безвідривно тричотири графеми; • <i>міркує</i> з приводу групування літер; • <i>виконує</i> розчерки різних видів; • <i>здійснює</i> й <i>обгрунтовує</i> самооцінку виконаної роботи.

	<p>Безвідривне поєднання трьох-чотирьох графем. Повторення й закріплення написання цифр 0–9. Написання дво- й трицифрових чисел. Математичні знаки й символи. Розчерки різних видів.</p>	
ОФОРМЛЕННЯ ПИСЬМОВОЇ РОБОТИ		
	<p>Правила оформлення письмової роботи з мови й математики. Правила скорочення слів. Усталені скорочення. Поступовий перехід до письма в зошиті з графічною сіткою № 3. Математичні скорочення. Правила запису віршованих творів. Оформлення роботи з математики.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає й дотримує</i> правил оформлення письмової роботи з мови й математики; • <i>користується</i> усталеними скороченнями, у тому числі й математичними; • <i>уміє записувати</i> віршовані твори; • <i>пише</i> в графічній сітці зошита в одну лінію.
РОЗВИТОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ		
	<p>Письмо з пам'яті віршованих творів. Редагування й удосконалення тексту. Колективний стилістичний, лексичний, орфографічний, графічний аналіз тексту. Самоаналіз письма.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>міркує</i> з приводу жанрових особливостей текстів; • <i>записує</i> з пам'яті невеликі віршовані твори (4–8 рядків); • <i>уміє</i> редагувати й удосконалювати текст; • <i>бере активну участь</i> у колективному стилістичному, лексичному, орфографічному, графічному аналізі тексту; • <i>здійснює</i> самоаналіз письма.

4 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ПОВТОРЕННЯ		
	<p>Повторення вивченого в третьому класі. Порівняння друкованих і рукописних текстів. Повторення основних і додаткових елементів літер українського алфавіту, цифр 0–9, дво- й трицифрових чисел.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> алфавіт, назви основних і додаткових елементів літер українського алфавіту, цифр 0–9; • <i>порівнює</i> друковані й рукописні тексти; • <i>списує</i> з друкованого й рукописного тексту без помилок.
НАПИСАННЯ ЦИФР І ЛІТЕР		
	<p>Закріплення й удосконалення письма великих, малих літер та пунктуаційних знаків. Лапки. Тренування в розчерках.</p> <p>Безвідривне поєднання елементів літер <i>х, ж, ю</i>. Розвиток швидкості письма. Безвідривне поєднання трьох графем (сир, вуж, пар, сич...),</p> <p>Безвідривне поєднання чотирьох графем (день, глум, лист, звук...).</p> <p>Безвідривне поєднання п'яти графем (злива, земля, ярина, тепер, дятел...).</p> <p>Безвідривне поєднання шести графем (очерет, апетит, цемент, терпуг...).</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримує</i> належної висоти, ширини, нахилу великих і малих літер та пунктуаційних знаків у зошиті в одну лінійку; • <i>виконує</i> розчерки різних видів; • <i>уміє писати</i> лапки, знає їх призначення; • <i>поєднує</i> безвідривно елементи літер і графеми (2–6); • <i>пише</i> охайно на дошці й аркушах паперу (без графічної сітки); • <i>записує</i> правильно багатоцифрові числа;

	<p>Прискорення письма в межах фізіологічних можливостей учнів.</p> <p>Письмо багаточислових чисел.</p> <p>Письмо без графічної сітки (на дошці й аркушах паперу).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>обґрунтовує</i> самооцінку виконаної роботи.
ОФОРМЛЕННЯ ПИСЬМОВОЇ РОБОТИ		
	<p>Культура оформлення письмової роботи. Правила письмового виправлення помилок.</p> <p>Запис слів у таблиці, підкреслення, позначення значущих частин слова, дотримання полів, абзаців. Культура запису прикладів і рівнянь. Запис дробів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> правила письмового виправлення помилок; • <i>уміє</i> записувати слова в таблиці, підкреслювати, позначати значущі частини слова; • <i>дотримує</i> полів, абзаців; • <i>володіє</i> культурою запису прикладів, рівнянь, дробів.
РОЗВИТОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ		
	<p>Опис найпростіших трудових процесів. Складання художніх та науково-популярних описів.</p> <p>Робота з деформованим текстом (виділення відсутніх абзаців, переставляння частин тексту, вилучення зайвих речень, додавання зачину або кінцівки). Детальний переказ тексту-розповіді з елементами опису або міркування. Вибірковий переказ тексту.</p> <p>Самостійне складання письмового висловлювання про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, дитячу телепередачу.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> найпростіші трудові процеси; • <i>складає</i> художні й науково-популярні описи; • <i>працює</i> з деформованим текстом; • <i>уміє здійснювати</i> детальний і вибірково-аналіз тексту; • <i>складає</i> письмове висловлювання про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, дитячої телепередачі; • <i>удосконалює</i> написане; • <i>уміє підписати</i> вітальну листівку;

<p>Удосконалення написаного. Редагування тексту.</p> <p>Підписування вітальних листівок.</p> <p>Самоаналіз письма учнями (критерії: порушення нахилу; різна висота, ширина літер та елементів; пропуск елементів літер чи їх заміна; різна відстань між словами; неправильні з'єднання складів учнями; недотримання рядка, перехід за лінію чи недоведення до неї тощо).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>міркує</i> щодо жанрових особливостей текстів; • <i>висловлює</i> судження стосовно того, що сподобалось, що було цікавим; • <i>здійснює</i> самоаналіз письма за визначеними вчителем критеріями.
--	---

МАЛЕНЬКІ УКРАЇНЦІ ПОДОРОЖУЮТЬ КРАЇНАМИ ЄВРОСОЮЗУ

4 клас

Автори:

С. ГАРЯЧА – кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;

Л. ДОБРОВОЛЬСЬКА – методист початкової освіти лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

За останні роки відбувається стрімкий рух України до європейського співтовариства. Однією зі стратегій наших дій на шляху модернізації сучасної освіти є сприяння консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної і процвітаючої держави. Тому сучасна школа має забезпечувати розвиток демократичної культури, формування необхідних для проживання у європейському співтоваристві компетентностей.

У зв'язку з зазначеним вище, актуальними є погляди О. Савченко, розкриті у посібнику “Виховний потенціал освіти”, щодо необхідності цілеспрямованого здійснення громадянського виховання особистості, яка усвідомлює свою приналежність до української нації, зберігає і продовжує українські культурно-історичні традиції, шанобливо ставиться до української мови, історії, а також до культурних надбань інших національностей, що проживають в Україні, виявляє культуру міжетнічних і міжособистісних взаємин.

Прилучення молодших школярів до європейської культури на основі формування їхньої свідомості на засадах моральних і соціальних цінностей, соціально схвалюваної поведінки і діяльності дасть їм змогу стати активними творцями нової соціокультурної реальності, здатними до комунікацій і захисту своїх прав.

Головною метою вивчення курсу є ознайомлення молодших школярів з географічними, історичними і культурними аспектами 27 країн, що входять до Європейського Союзу, розкриття особливостей, притаманних цим країнам, сприяння осмисленню учнями умов побудови об'єднання країн на дружній основі, розумінню прав і свобод людини, розвитку ціннісних орієнтирів та переконань.

Курс за вибором “Маленькі українці подорожують країнами Євросоюзу” розроблено для учнів 4 класу. Він дає змогу сформува-ти в уяві дітей цілісну картину простору країн, які є найближчими сусідами нашої держави і утворюють єдине політичне і економічне об'єднання з метою розв'язання спільних економічних, соціальних проблем.

Уведення цього курсу розвиватиме у молодших школярів почуття гідності, усвідомлення приналежності до європейської культури, економіки, історії, розуміння ролі вкладу кожної особистості у розвиток і розбудову держави.

Вивчення курсу сприятиме вихованню в учнів патріотичних почуттів, національної гордості за Україну, етичної культури та культури міжетнічних і міжособистісних відносин.

Завдання курсу:

- ✧ ознайомити учнів із географічним положенням, грошовою одиницею, мовою, національною символікою, національним одягом, народними святами, обрядами, звичаями, культурою, традиціями, літературною творчістю для дітей, міфами та легендами, визначними місцями країн Євросоюзу;
- ✧ стимулювати пізнавальний інтерес до вивчення природних та культурних надбань народів країн Євросоюзу, бажання творчого пошуку та подорожей, відкриття незвіданого;
- ✧ розширити науковий кругозір учнів початкових класів, розвивати мовлення, уважність, спостережливість;
- ✧ формувати ключові компетентності та етичну культуру молодших школярів;
- ✧ виховувати моральні якості особистості, повагу до національної приналежності, толерантне ставлення до інших народів, доброзичливість, братерське шанобливе ставлення, прагнення жити в мирі та злагоді з іншими народами держав Європи.

4 клас

34 години (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	Європейський Союз – країни взаємоповаги і рівноправності.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> про Євросоюз як об'єднання країн на дружній основі
	<p>Румунія – країна римлян. Болгарія – країна троянд. Кіпр – країна кипарисів. Греція (Еллада) – країна міфів, батьківщина Олімпійських ігор. Мальта – іграшкова країна. Італія – країна моди та музики. Словенія – зелена скарбниця Європи. Угорщина – казкова країна-сад. Словаччина – країна надзвичайної краси. Чехія – країна богемського скла. Австрія – батьківщина великого Моцарта і віденського вальсу. Франція – фабрика моди. Іспанія – країна вогненного фламенко. Португалія – найзахідніша країна Європи. Ірландія – смарагдовий острів.</p>	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про європейські країни та деякі їхні особливості; • <i>визначає</i> географічне положення країни та її держав-сусідів, зміст окремих народних (релігійних) свят кожної країни; • <i>розпізнає</i> способи зображення держав і столиць на політичній мапі світу; • <i>показує</i> державні кордони країн Євросоюзу на мапі Європи та світу; • <i>називає</i> країну, столицю, мову та грошову одиницю країн Євросоюзу; • <i>порівнює</i> національні традиції країн Євросоюзу з традиціями України; • <i>уміє</i> цікаво і захоплено розповідати про власне дослідження культурної спадщини країн ЄС, передавати свої враження від знайомства з іншими країнами;

<p>Королівство – Велика Британія. Нідерланди – країна тюльпанів та вітряків. Бельгія – серце Європи. Люксембург – маленький замок. Німеччина – країна замків. Данія – батьківщина казкаря Андерсена, або Казкова країна Півночі. Швеція – країна чудес та полярного саява. Фінляндія – країна тисячі озер. Естонія – балтійська перлина. Латвія – країна фестивалів. Литва – країна мрій, земля пісень. Польща – країна костелів.</p> <p>Проведення Дня Європи. Гра-подорож країнами Євросоюзу. Створення проектів “Україна – член Євросоюзу в майбутньому”.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> важливість взаємоповаги і рівноправності країн, які входять до Євросоюзу; • <i>пояснює</i> прислів'я, приказки народів країн Євросоюзу та знаходить відповідні в українському фольклорі; • <i>використовує</i> прислів'я та приказки у своєму мовленні; • <i>висловлює</i> оцінні судження, власні міркування щодо прочитаного; • <i>прагне здобувати</i> нові знання; • <i>визначає</i> найважливіші цінності людського суспільства; • <i>виявляє</i> інтерес, толерантність, шанобливе ставлення до народів країн Євросоюзу, захоплення рідним краєм; • <i>бере участь</i> та <i>проявляє</i> ініціативу в іграх, проектах, проведенні Дня Європи та інших свят; • <i>відтворює</i> зображення прапору та герба країн Євросоюзу тощо.
---	--

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЇ

2–4 класи

Автор

Н. ПАРХОМЕНКО – заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої школи № 194 “Перспектива” м. Київ, учитель-методист;

Н. СТЕЦІУК – учитель початкових класів спеціалізованої школи № 194 “Перспектива” м. Київ, учитель-методист;

Т. ЦЕСАРЕНКО – учитель початкових класів спеціалізованої школи № 194 “Перспектива” м. Київ, старший учитель;

І. БІЛОГУБКА – учитель початкових класів спеціалізованої школи № 194 “Перспектива” м. Київ, старший учитель

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Суспільний розвиток, взаємини Людини з Довкіллям загострюють екологічні проблеми на планеті. Відтак виникає потреба в екологічній освіті вже з перших років навчання дитини у школі.

Програма курсу за вибором “Основи екології” для учнів 2–4 класів відповідає основним вимогам Державного стандарту загальної початкової освіти щодо вимог до освітньої підготовки випускника школи І ступеня та Концепції екологічної освіти України щодо формування екологічної культури молодших школярів.

Програма курсу за вибором розширює і поглиблює екологічну складову чинної програми з природознавства. Програмовий матеріал систематизовано з урахуванням принципів неперервності й наступності шкільної екологічної освіти. Його структуровано й упорядковано за спірально-концентричним принципом та такими змістовими лініями: “Взаємозв’язки в довіллі”; “Повітря”; “Вода”, “Ґрунт”, “Енергія”, “Різноманіття живої природи”, “Природні ресурси”, “Населення”, “Споживання та відходи”, “Довкілля і розвиток суспільства”. Зміст програмового матеріалу кожної змістової лінії по класах визначений з урахуванням вікових можливостей молодшого школяра сприймати й опрацьовувати глобальні й масштабні проблеми людства щодо збереження життя на Землі. Від класу до класу ускладнюється, розширюється і поглиблюється інформація, що розкриває основні екологічні поняття, явища та залежності між ними. До програми включено окремі питання, які в подальшому вивчатимуться в основній школі на уроках предметів природничого циклу. У курсі за вибором “Основи екології” їх розглядають з метою формування пропедевтичних уявлень про певне поняття, ознаку, явище. Це дасть змогу показати молодшим школярам наявність певних екологічних проблем, їх зумовленість діяльністю людини, зорієнтувати дітей на участь у природоохоронній діяльності, сприяти розвитку свідомого ставлення до власного здоров’я та стану довкілля.

Мета курсу: формування екологічної культури молодших школярів як складника природознавчої предметної компетентності, сприяння розвитку екологічного мислення та становленню життєвих цінностей, що ґрунтуються на ставленні до природи як до унікальної цінності.

Основні завдання курсу:

- ✧ забезпечити засвоєння учнями елементарних екологічних понять і закономірностей природних процесів, розуміння процесів функціонування екосистем та змін у них під впливом діяльності людини;

- ✧ формувати у дітей наукове розуміння взаємозв'язків у довкіллі, розуміння сучасних екологічних проблем, усвідомлення важливості їх розв'язання;
- ✧ формувати в учнів відповідальне ставлення до природи через соціальну свідомість та готовність до активних дій щодо охорони довкілля;
- ✧ формувати досвід навчально-пізнавальної і практичної природо-охоронної діяльності учнів;
- ✧ розвивати дослідницькі уміння і здатність учнів спостерігати за об'єктами та явищами в довкіллі, аналізувати результати спостережень і досліджень, висловлювати судження, аргументувати їх, робити висновки;
- ✧ розвивати досвід емоційних переживань стосовно вивчення, оцінювання і збереження природи рідного краю;
- ✧ розвивати особисту відповідальність за стан довкілля, уміння прогнозувати особисту діяльність та діяльність інших людей відповідно до основних вимог державної стратегії сталого розвитку суспільства.

Курс розрахований на 105 год (три роки навчання, по 1 год на тиждень). Характерним для нього є посилення практичної спрямованості екологічної освіти й опрацювання прикладних відомостей, структурованих навколо глобальних проблем довкілля та ідеї збалансованого розвитку суспільства. Частина навчального часу присвячено практичним і лабораторним роботам, екскурсіям, проектним завданням. Учитель має змогу вибирати форми роботи, які відповідають конкретним умовам школи, забезпечують організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Особливості організації вивчення програмового матеріалу

Для реалізації мети і завдань програми рекомендується навчально-виховний процес будувати на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного навчання. Діяльнісна лінія програми передбачає формування досвіду практичної діяльності природоохоронного спрямування, розвиток рефлексивних умінь та комунікативних навичок у процесі виконання практичних та лабораторних робіт. Лабораторні роботи в курсі “Основи екології” відкривають молодшим школярам світ дослідницької діяльності. У ході їх виконання учні мають навчитися визначати мету дослідження, обирати необхідні інструменти, прилади, матеріали для виконання дослідів, висувати гіпотезу, робити припущення, спостерігати, аналізувати, робити висновки, обґрун-

товувати їх, співвідносити з гіпотезою. Під час лабораторних робіт особлива увага звертається на створення безпечних умов навчально-пізнавальної, дослідницької діяльності учнів. Учителеві доцільно якнайширше спиратися на знання дітей, набуті на уроках природознавства, що сприятиме не тільки їх закріпленню, а й висвітленню відомих явищ у довір'ї з екологічних позицій, розумінню зв'язків між окремими навчальними курсами, усвідомленню цілісності навколишнього світу, який розкривають різні навчальні дисципліни.

Проведення практичних занять сприятиме формуванню ціннісного ставлення до природи, досвіду прийняття відповідальних рішень, що є важливим компонентом екологічної культури школярів. Бажано застосовувати активні й інтерактивні форми навчання, які стимулюватимуть самостійну пізнавальну активність учнів, спрямовану на виявлення суперечностей та проблем у взаємодії людини з природою, пошук позитивних шляхів їх вирішення. Для включення в пізнавальну діяльність учнів емоційно-вольового компонента програмою передбачено проведення екскурсій, самостійних спостережень, екологічних ігор та свят. У ході екскурсій діти повинні дотримувати інструкцій, правил безпечної поведінки. Загальна мета уроків-екскурсій – навчити молодших школярів спостерігати, ставити запитання щодо побаченого, шукати на них відповіді, будувати судження за результатами спостережень, обговорювати їх у групі, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

Програма передбачає залучення дітей до проектної діяльності, яка не лише стимулює пізнавальну самостійність, інтерес до пізнання нового, розвиває комунікабельність, а й вчить працювати з різними джерелами інформації, сприяє розвитку в дитини аналітичного мислення, уміння систематизувати й узагальнювати, обговорювати проблеми у групі, дискутувати, аргументувати власні судження, оцінювати ситуацію й прогнозувати наслідки, а також формує уміння презентувати виконану роботу. В окремих тематичних блоках запропоновано по кілька тем для міні-проектів. Дитина бере участь у роботі над однією темою, за рекомендацією вчителя (2-3 класи) або за власним вибором (3-4 класи).

Виходячи з конкретних умов і можливостей, педагог може вносити необхідні корективи у виборі форм роботи, видів завдань, розподілі програмового часу між темами. При цьому не повинна порушуватися цілісність навчального курсу та його спрямованість на формування екологічно доцільної поведінки, розуміння цінності людського життя та ролі людини у збереженні довкілля.

2 клас

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ВСТУП (1 год)	
	<p>Вступ. Людина і довкілля. Що вивчає наука екологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про екологію як науку про взаємозв'язки в довкіллі та вплив людини на довкілля; • <i>розпізнає</i> в довкіллі об'єкти неживої, живої природи та об'єкти, створені руками людини; • <i>називає</i> ознаки, якими відрізняються об'єкти неживої, живої природи та об'єкти, створені руками людини.
4	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ В ДОВКІЛЛІ (4 год)	
	<p>Екологічні зв'язки в довкіллі. Людина – частина довкілля. Таємниці олівця і зошита. <i>Екскурсія.</i> Екологічні зв'язки на шкільному подвір'ї. <i>Практична робота.</i> Правила поведінки людини в природі. <i>Міні-проекти</i> (на вибір): 1. “Друзі берізки (дуба, дятла, зайчика тощо) в довкіллі”. 2. “Звідки до нас прийшов шкільний олівець (зошит)”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про екологічні зв'язки між об'єктами довкілля; про зв'язок матеріалів, з яких виготовляють різні предмети (на прикладі олівців, зошитів), з об'єктами природи; • <i>розуміє</i> вплив господарської діяльності людини на взаємозв'язки між об'єктами довкілля; відповідальність людини за стан довкілля; • <i>встановлює</i> залежність між об'єктами довкілля;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> екологічні зв'язки між об'єктами довкілля; • <i>знає правила</i> поведінки людини в природі; • <i>наводить</i> приклади дбайливого ставлення людини до природи.
ПОВІТРЯ (3 год)		
	<p>Повітря. Коли дихається легко. Звідки беруться запахи. Чому після дощу бувають кольорові калюжі. Як зберегти чисте повітря. <i>Екскурсія в парк</i> (ліс, до річки, у ботанічний сад). Значення запахів у живій природі. <i>Лабораторна робота.</i> Розповсюдження запахів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про повітря як один із основних факторів життя на Землі; про залежність якості повітря від господарської діяльності людини; про утворення запахів і їх значення у живій природі; про повітря як середовище поширення запахів; • <i>усвідомлює</i>, що якість повітря у приміщенні і якість повітря у природному середовищі відрізняються; • <i>досліджує</i> здатність повітря насичуватися різними речовинами і переносити їх; • <i>розуміє</i> значення чистого повітря і запахів для живої природи; вплив забрудненого повітря на здоров'я живих організмів; • <i>знає правила</i> підтримки чистого повітря у приміщенні.
ВОДА (3 год)		
	<p>Вода – джерело життя. Яку воду ми п'ємо. Способи очищення води.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про воду як середовище і засіб існування живих організмів; про стан

	<p>Використання води у побуті. Економія води.</p> <p><i>Лабораторна робота.</i> Механічні способи очищення води.</p> <p><i>Практична робота.</i> Правила використання води у побуті.</p> <p><i>Міні-проект</i> “Ціна краплинки води”.</p>	<p>води, яку використовує людина; про те, як вода надходить у будинки людей;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> важливість збереження води як основної умови існування життя на планеті; • <i>встановлює</i> взаємозв’язок між водою і живими організмами; • <i>називає</i> способи очищення води у побуті; • <i>виконує</i> прості дослідження по механічному очищенню води; • <i>пояснює</i> їх на основі знань про властивості води; • <i>знає правила</i> економного використання води у побуті.
ГРУНТ (2 год)		
	<p>Ґрунт як середовище існування рослин і тварин. Ґрунт в житті людини. Охорона ґрунтів.</p> <p><i>Лабораторна робота.</i> Склад ґрунту.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про ґрунт як середовище існування рослин і тварин; використання ґрунтів людиною; вплив господарської діяльності людини на стан ґрунтів; • <i>розповідає</i> про значення ґрунту в житті рослин, тварин, людини; • <i>досліджує</i> складові ґрунту і пояснює їх походження; • <i>розрізняє</i> природні та штучні складники ґрунту; • <i>розуміє</i> необхідність охорони ґрунтів.

ЕНЕРГІЯ (3 год)	
<p>Сонячна енергія. Значення світла і тепла для життя на Землі. Джерела світла і тепла. Позитивний і негативний вплив Сонця на життя живих організмів. Тепло в домі. Поняття енергозбереження. Практична робота. Правила збереження тепла в оселі. <i>Міні-проекти</i> (на вибір): 1. “Сонце – друг і Сонце – ворог”. 2. “Як зберегти взимку тепло в оселі”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про сонячну енергію як здатність Сонця передавати світло і тепло; про позитивний і можливий негативний вплив Сонця на живі організми; про способи підтримки тепла в оселі; про енергозбереження як необхідну умову збереження природного довкілля; • усвідомлює, що Сонце є основним джерелом енергії на Землі; • називає інші джерела світла і тепла; • розуміє значення світла і тепла для життя на Землі; • пояснює необхідність збереження тепла в оселі взимку; • знає правила економного використання енергії в оселі, обґрунтовує їх.
РІЗНОМАНІТТЯ ЖИВОЇ ПРИРОДИ (9 год)	
<p>Жива природа рідного краю. Зв'язки у живій природі. Ланцюги живлення. Труднощі життя тварин узимку. Зимовий город на підвіконні. Сокоорух у рослинах навесні. Солодкі слізки беріз. Охорона первоцвітів. Червона книга України. “Первоцвіти – старші діти весни”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • розпізнає об'єкти живої природи серед об'єктів довкілля своєї місцевості; • обґрунтовує свій вибір з посиланням на ознаки живої природи; • спостерігає за об'єктами природи; • описує рослини, тварин, красу природи у різні пори року та почуття естетичної насолоди нею;

	<p><i>Екскурсії.</i> 1. Краса зими на шкільному подвір'ї. 2. Музика весни в докїллі.</p> <p><i>Практичні роботи.</i> 1. Виготовлення новорічних букетів з різних матеріалів. 2. Вивішування годівничок та підгодовування птахів. 3. Висаджування цибулі, посів укропу.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Рослини шкільного подвір'я”. 2. “Тварини моєї місцевості”. 3. “Хвилювання ялинки під Новий рік”. 4. “Екологічна казка про весняну берізку”. 	<ul style="list-style-type: none"> • порівнює стан об'єктів природи у різні пори року; • пояснює екологічні зв'язки у живій і неживій природі; причини і наслідки сокоруху в рослинах; необхідність охорони первоцвітів; значення Червоної книги України; • має уявлення про особливості живлення рослин і тварин рідного краю; про вирощування культурних рослин у природних умовах і в теплицях; • наводить приклади ланцюгів живлення в природі; турботливого ставлення людини до рослинного і тваринного світу; • вмє висаджувати цибулю, сіяти кріп; доглядати за ними; • розуміє можливу загрозу природі внаслідок знищення одного з об'єктів ланцюга живлення; • висловлює судження про власне ставлення до об'єктів природи; про свої емоції від спостереження і догляду за розвитком рослин; • прагне брати участь в охоронних заходах.
ПРИРОДНІ РЕСУРСИ (3 год)		
	<p>Поняття про природні ресурси.</p> <p>Ліс у житті людини.</p> <p>Рациональне використання лісу як природного ресурсу.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє поняття ресурс як запас матеріалів для використання за потреби у господарській діяльності чи у побуті;

	<p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Ліс – джерело їжі людини”. 2. “Ліс – будівельний матеріал”. 3. “Ліс – скарбниця здоров’я”. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про природні ресурси; про ресурсні затрати на виготовлення продуктів харчування, одягу, взуття, предметів побуту; про раціональне використання лісу як природного ресурсу; • <i>пояснює</i> значення лісу для господарської діяльності людини; • <i>наводить приклади</i> використання лісу в житті людини; • <i>усвідомлює</i> негативні наслідки нераціонального використання лісу в господарській діяльності людини для стану природи в цілому; необхідність економного і раціонального використання природних ресурсів, проведення відновлювальних заходів; • <i>оцінює</i> свою роль у раціональному використанні природних ресурсів.
НАСЕЛЕННЯ (2 год)		
	<p>Населення. Міське і сільське населення. Зайнятість міського і сільського населення. <i>Міні-проект</i> “Як на підприємстві, де працює моя мама (мій тато), дбають про збереження довкілля”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття населення, міське населення, сільське населення; • <i>має уявлення</i> про залежність роду діяльності людини від місця проживання; • <i>характеризує</i> особливості зайнятості міського і сільського населення;

		<ul style="list-style-type: none"> • розрізняє і порівнює професії сільського і міського населення; • висловлює судження щодо залежності умов життя людини від її діяльності.
СПОЖИВАННЯ ТА ВІДХОДИ (2 год)		
	<p>Людина – споживач матеріальних благ. Споживання та відходи. Правила сортування сміття.</p> <p>Переробка побутових відходів.</p> <p><i>Практична робота.</i> Виготовлення іграшок з різних матеріалів.</p> <p><i>Міні-проект</i> “Нове життя побутових відходів”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє поняття “споживач”, “споживання”, “відходи”; • усвідомлює, що кожна людина без винятку є споживачем; • має уявлення про те, що споживання товарів і послуг призводить до появи відходів; про те, що відходи забруднюють довкілля; про переробку відходів; • досліджує проблему поводження з відходами; • виготовляє іграшки із вторинних матеріалів; • пояснює необхідність повторного використання й переробки матеріалів; необхідність сортування сміття.
ДОВКІЛЛЯ І РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА (2 год)		
	<p>Загрози довкіллю у нашому місті.</p> <p>Людина відповідальна за життя на Землі.</p> <p><i>Екологічне свято</i> “Місто зелені і квітів – в нім живуть здорові діти”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про екологічні проблеми свого міста (села); • розуміє роль людини у збереженні життя на Землі; • дотримує правил екологічно доцільної поведінки у довкіллі.

3 клас

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ВСТУП (1 год)	
	<p>Світ очима еколога: екологічні проблеми рідного міста (села). Значення екології як науки для сучасного суспільства.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про професію еколога, завдання екологів; значення науки екології; • <i>розуміє</i> сутність екологічних проблем найближчого довкілля, їх залежність від діяльності людини; • <i>розповідає</i> про екологію як науку про умови існування живих організмів, взаємозв'язки в довкіллі та вплив господарської діяльності людини на довкілля; • <i>наводить приклади</i> екологічних проблем у своїй місцевості.
	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ В ДОВКІЛЛІ (3 год)	
	<p>Поняття системи та екосистеми. Екосистеми рідного краю. Найважливіші фактори життя на Землі. Взаємозв'язок факторів неживої природи, живої природи і діяльності людини. <i>Практична робота.</i> Складання взаємозв'язків в екосистемі лісу (водойми, парку).</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про систему як сукупність частин, об'єднаних спільною ознакою, призначенням; про екосистему як цілісну природну систему, утворену живими організмами й середовищем їх існування, у якому живі й неживі об'єкти взаємодіють; про екологічні фактори життя

	<p><i>Міні-проект</i> “«За» і «проти» будівництва нової дороги у лісі”.</p> <p><i>Експедиція.</i> Спостереження взаємозв’язків в екосистемі лісу (парку, саду) (на вибір учителя).</p>	<p>на Землі: воду, світло, тепло, повітря тощо – фактори неживої природи; взаємовплив життєдіяльності одних організмів на інші – фактори живої природи; вплив діяльності людини на процеси, що відбуваються в навколишньому середовищі;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> представників екосистеми лісу (водойми, парку тощо); • <i>встановлює</i> зв’язки між об’єктами природи, які утворюють екосистему; • <i>пояснює</i> значення окремих екологічних факторів для життя рослин, тварин, людини; • <i>розуміє</i>, що екосистеми змінюються внаслідок зміни природних умов та впливу діяльності людини; • <i>досліджує</i> і пояснює залежність зміни стану довкілля від діяльності людини на конкретних прикладах.
ПОВІТРЯ (5 год)		
	<p>Значення повітря для життя планети. Чисте і забруднене повітря.</p> <p>Парки, сади та сквери – зелені легені наших міст. Рослини – “міні-фабрики” кисню.</p> <p>Природа звуку. Шум міста.</p> <p>Транспорт – джерело забруднення навколишнього середовища.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про значення повітря для життя на планеті; про чисте і забруднене повітря; про колообіг кисню і вуглекислого газу в природному середовищі та його значення; про звук як хвилю в повітрі; про гучність звуку як характеристику його

	<p>Збереження чистого повітря в довкіллі. <i>Екскурсія.</i> Зелені легені міста (села). <i>Лабораторна робота.</i> Дослідження природи звуку та його гучності. <i>Практична робота.</i> Правила збереження чистого повітря в довкіллі. <i>Міні-проекти</i> (на вибір): 1. “Значення повітря для рослин”. 2. “Екологічно чистий транспорт у місті”.</p>	<p>інтенсивності; про причини утворення шуму у місті; • <i>розуміє</i>, що склад повітря різний у різних місцях довкілля (в лісі, парку, біля автомагістралі, на території промислових об’єктів тощо); що рослини впливають на зниження ступеня забруднення повітря природним шляхом; що занадто гучні звуки можуть пошкодити слух; що в результаті використання транспорту можуть виникнути екологічні проблеми; • <i>описує</i> самопочуття серед зелених насаджень та пояснює його; • <i>досліджує</i> природу звуку, можливий негативний вплив звуку на здоров’я людини; • <i>прогнозує</i> наслідки зміни складу повітря для живої природи; • <i>обґрунтовує</i> необхідність збереження чистого повітря; • <i>називає</i> заходи щодо запобігання забрудненню повітря.</p>
	ВОДА (5 год)	
	<p>Земля – “блакитна планета”. Чиста і забруднена вода. Джерельна вода. Як шкідливі речовини потрапляють до органів рослин.</p>	<p>Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про воду як один із основних екологічних чинників життя на Землі; про кількість води на</p>

	<p>“Капілярна дія” води. Використання води людиною. Шляхи забруднення водних об’єктів.</p> <p>Життя річки у великому місті. Охорона водойм. Ощадливе використання води в побуті.</p> <p><i>Лабораторна робота.</i> Дослідження явища капілярності води.</p> <p><i>Міні-проект</i> “Вода – розчинник: добре це, чи погано”.</p>	<p>планеті; про вплив господарської діяльності людини на якість води; шляхи забруднення води;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття “водний об’єкт”, “чиста вода”, “забруднена вода”; що найчистішою для пиття є джерельна вода; що якість прісної води зумовлена властивістю води розчиняти речовини; необхідність збереження прісної води; • <i>досліджує і пояснює</i> явище “капілярної дії” води; • <i>встановлює</i> взаємозв’язки між властивостями води та станом живих організмів, які її використовують; • <i>розповідає</i> про використання річок людиною; • <i>висловлює судження</i> щодо практичного використання властивостей води людиною, висловлює пропозиції щодо охорони водних об’єктів.
ГРУНТ (4 год)		
	<p>Утворення ґрунту. Вплив різних факторів на формування ґрунту.</p> <p>Природні особливості ґрунтів: колір, вологість, щільність. Їх значення для довкілля.</p> <p>Ерозія ґрунту та її причини. Що загрожує ґрунту.</p> <p><i>Лабораторна робота № 1.</i> Дослідження довготривалості процесу утворення ґрунту.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про природу утворення ґрунту; про фактори, які впливають на формування ґрунту; про природні особливості ґрунту та їх значення для довкілля; про явища природи та дії людей, які можуть загрозувати ґрунтам;

	<p><i>Лабораторна робота № 2.</i> Дослідження природних особливостей ґрунту: кольору, вологості, щільності.</p> <p><i>Лабораторна робота № 3.</i> Досліджуємо ерозію ґрунту.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>досліджує</i> процес утворення ґрунту з піску, глини каміння, води, частин рослин; колір, вологість, щільність ґрунту; процес ерозії ґрунту під дією води; • <i>усвідомлює</i> довготривалість процесу утворення ґрунту; • <i>розуміє</i>, що колір, вологість, щільність ґрунту залежать від його складу і вказують на сприятливість умов існування живих організмів у ґрунті; • <i>встановлює</i> зв'язки між природними особливостями ґрунту та умовами життєдіяльності організмів; • <i>називає</i> основні чинники, що загрожують якості ґрунтів.
ЕНЕРГІЯ (5 год)		
	<p>Енергія як властивість тіл діяти. Енергія живих організмів, способи її підтримки. Сонце – першоджерело всіх видів енергії.</p> <p>Здоровий спосіб життя людини – основний фактор підтримки її енергійності й активності в житті.</p> <p>Енергія, яку використовує людина в побуті. Перетворення енергії. Раціональне використання електроенергії в побуті.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про енергію як властивість тіл діяти; про те, що енергія потрібна всім живим організмам; про способи підтримки енергії живих організмів; про енергію, яку використовує людина в побуті, її джерела; про перетворення енергії; • <i>розуміє</i>, що енергія не виникає ні з чого і нікуди не зникає, а лише переходить з одного виду в інший; необхідність раціонального використання електроенергії в побуті;

	<p><i>Лабораторна робота.</i> Просте електричне коло. Перетворення електричної енергії в світлову і теплову.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “У здоровому тілі здоровий дух”. 2. “Правила заощадження енергії на кухні”. 3. “Секрети домогосподарки під час користування електроприладами”. 4. “Коли побутова техніка вдячна господареві”. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> правила здорового способу життя людини; правила раціонального використання електроенергії; • <i>складає</i> просте електричне коло; • <i>спостерігає</i> за перетворенням електричної енергії в світлову і теплову; • <i>пояснює</i> утворення штучного світла і тепла на основі ситуацій практичного використання електроенергії в побуті; необхідність дотримання правил здорового способу життя; необхідність раціонального використання електроенергії в побуті.
РІЗНОМАНІТТЯ ЖИВОЇ ПРИРОДИ (4 год)		
	<p>Особливості рослинного й тваринного світу рідного краю. Причини і наслідки кількісних змін у живій природі.</p> <p>Захист державою різноманіття живої природи України. Червона книга України. Заповідники України. Національні парки України. Заказники та інші природоохоронні території України.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Ботанічний сад – науковий центр досліджень живої природи”. 2. “Рослини Червоної книги у моєму дворі”. 3. “Життя тварин у зоопарку”. 	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про особливості рослинного і тваринного світу рідного краю; про кількісні зміни у живій природі у зв’язку зі змінами в навколишньому середовищі і діяльністю людини; про діяльність держави щодо охорони довкілля; • <i>пояснює</i> причини і наслідки кількісних змін різноманіття живої природи України; • <i>розуміє</i> природоохоронне значення Червоної книги України; поняття “природоохоронні території”, їх роль у збереженні довкілля;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> природоохоронні території: заповідники, національні парки, заказники тощо; • <i>називає</i> природоохоронні території України; показує їх на мапі; • <i>характеризує</i> особливості життя представників живої природи окремих природоохоронних територій; • <i>аналізує</i> та <i>оцінює</i> дії людей та власні вчинки щодо збереження природи в довікллі; • <i>прагне брати участь</i> в охоронних заходах.
ПРИРОДНІ РЕСУРСИ (2 год)		
	<p>Групи природних ресурсів за їх здатністю відтворюватися. Самовідновлення в природі. Повітря, вода, ґрунт, рослини і тварини як природні ресурси.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Чи може зникнути вода на планеті?” 2. “Рослини «Зеленої аптеки»”. 	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про здатність природних ресурсів відновлюватися; про самовідновлення в природі; про відновлювальні, невідновлювальні й потенційно відновлювальні природні ресурси; • <i>пояснює</i> значення повітря, води, ґрунту, рослин і тварин для життя і господарської діяльності людини; їх потенційну можливість відновлюватися та загрози, які можуть цьому шкодити; • <i>досліджує</i> наслідки використання природних ресурсів людиною на основі взаємозв’язків у довікллі;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> необхідність економічного і раціонального використання природних ресурсів.
НАСЕЛЕННЯ (1 год)		
	<p>Міграція населення. Особливості природних компонентів життя в умовах міста і села. <i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Особливості екосистеми міста”. 2. “Особливості екосистеми села”. 	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про міграцію населення, її причини; • <i>визначає</i> особливості природних компонентів життя в умовах міста і села; • <i>характеризує</i> можливі зміни в екосистемах у зв’язку з переселенням людей на основі взаємозв’язків між об’єктами довкілля; умови життя людини у місті та селі; • <i>розуміє</i> негативні впливи міського середовища на населення.
СПОЖИВАННЯ ТА ВІДХОДИ (2 год)		
	<p>Споживач і його потреби. Екологічно безпечні товари і послуги. Правила споживання. Життєвий цикл матеріалів. Використання вторинних ресурсів – шлях до зменшення відходів. <i>Практична робота.</i> Виготовлення паперу з макулатури. <i>Міні-проект</i> “Життєвий цикл паперу (скла, пластмаси, металів)”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про потреби людини; про екологічно безпечні товари і послуги; про життєвий цикл паперу (скла, пластмаси, металів); • <i>розуміє</i> необхідність виваженого регулювання особистого споживання; необхідність дбайливого ставлення до придбаних речей; • <i>знає правила</i> ощадливого споживання; способи вторинного використання деяких матеріалів;

		<p>називає і пояснює шляхи обмеження тих видів споживання, які не належать до життєво необхідних; описує процес утворення паперу з макулатури; дотримує правил економного використання матеріалів (ресурсів).</p>
ДОВКІЛЛЯ І РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА (2 год)		
	<p>Гармонія між можливостями природи і потребами розвитку суспільства – гарантія збереження життя на Землі. Конституція України про охорону довкілля. Обов'язки і права громадян щодо збереження довкілля. Природоохоронні організації України. <i>Практична робота.</i> Складання екологічного календаря добрих справ.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про поняття “потреби розвитку суспільства”, “можливості природи”; • <i>розуміє</i> необхідність дотримання рівноваги між потребами розвитку та здатністю екосистем відтворювати ресурси; • <i>наводить приклади</i> турботи держави про охорону довкілля; • <i>називає</i> обов'язки і права громадян щодо збереження довкілля; окремі природоохоронні організації України; • <i>характеризує</i> завдання природоохоронних організацій України; • <i>аргументує</i> свої думки на основі прикладів практичних дій людей щодо збереження довкілля.

4 клас

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ВСТУП (1 год)	
	Зв'язок екології з природничими науками. Довкілля: природне, техногенне, соціальне.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про зв'язок екології з природничими науками; про природне, техногенне і соціальне довілля; про взаємозв'язки між ними; • <i>вирізняє</i> екологію серед інших природничих дисциплін; • <i>розуміє</i> значення науки екології для довілля; • <i>доцільно використовує</i> в мовленні поняття “довкілля”; • <i>розрізняє і наводить приклади</i> об'єктів природного, техногенного і соціального довілля.
	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ (4 год)	
	Життя екосистеми. Взаємозв'язки між екосистемами. Здоров'я – показник гармонії між організмом і середовищем його існування. Технічний прогрес і стан довілля. Екологічні катастрофи. Чим загрожують нафтові плями на водоймах. <i>Практична робота.</i> Визначення типу екосистеми та зв'язків у ній (на прикладі	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про життя екосистеми; про залежність однієї екосистеми від іншої; про сутність понять “технічний прогрес”, “екологічна катастрофа”; • <i>розрізняє</i> представників різних екосистем; • <i>знаходить</i> спільні й відмінні характеристики різних екосистем;

	<p>екосистеми водойми, лісу, парку).</p> <p><i>Лабораторна робота.</i> Дослідження взаємодії рідин, різних на щільність.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Життя лісу (парку, річки тощо) восени”. 2. “Здоров’я людини в її руках”. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що здоров’я живих організмів залежить від стану середовища їх існування; що зміни в екосистемі відбуваються унаслідок зміни природних умов та впливу діяльності людини; що катастрофи є наслідком нехтування взаємозв’язками в довкіллі; • <i>досліджує</i> взаємодію рідин, різних на щільність; • <i>використовує</i> результати досліджень у поясненнях явищ; • <i>пояснює</i> на основі знань про властивості рідин, чим загрожують нафтові плями водоймам; значення окремих екологічних чинників для існування екосистеми; • <i>прогнозує</i> зміни в довкіллі, зумовлені діяльністю людини (на конкретних прикладах); • <i>обґрунтовує</i> зміни стану довкілля на основі взаємозв’язків між об’єктами довкілля.
ПОВІТРЯ (4 год)		
	<p>Атмосфера. Основні функції атмосфери.</p> <p>Погода. Ознаки погоди восени, взимку, навесні, влітку. Зміни в погоді пір року протягом років, їх причини і наслідки.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про атмосферу як повітряну зовнішню оболонку Землі; про основні функції атмосфери; про зміни в погоді, не властиві для пір року; про основні джерела забруднення атмо-

	<p>Основні джерела забруднення повітря. Екологічні наслідки використання побутової хімії.</p> <p>Електромагнітні випромінювання. Вплив електромагнітних випромінювань на людину. Шкідливість мобільного телефону.</p> <p><i>Практична робота.</i> Правила використання побутової хімії вдома.</p> <p><i>Лабораторна робота.</i> Електромагнітні хвилі та їх властивість проникати через предмети.</p> <p><i>Міні-проект</i> “Джерела електромагнітного випромінювання в побуті”.</p>	<p>сфери; про природу електромагнітних випромінювань;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття “погода”; причини змін у погоді пір року протягом років; екологічні наслідки неправильного використання побутової хімії; шкідливість електромагнітних випромінювань для людини; • <i>характеризує</i> погоду в різні пори року; • <i>досліджує</i> наявність електромагнітних хвиль при включенні електричних пристроїв; можливість електромагнітної хвилі проникати через предмети; • <i>обґрунтовує</i> необхідність збереження чистого повітря; необхідність екологічно правильного розташування електричних пристроїв у просторі; • <i>називає</i> заходи щодо запобігання забрудненню повітря.
<p>ВОДА (3 год)</p>		
	<p>Вода в природі: у повітрі, на поверхні Землі, під землею, в живих організмах; солоня і прісна вода.</p> <p>Вода в житті людини: питна і промислова вода. Якість води. Ощадливе використання води.</p> <p>Вода в традиціях українців. “Жива” і “мертва” вода.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про те, де міститься вода в природі; про співвідношення між кількістю прісної і солоної води в природі; • <i>розуміє</i> поняття “питна” і “промислова” вода, “якість води”; що найчистіша джерельна вода;

	<p><i>Лабораторна робота.</i> Дослідження наявності води в рослинах.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Цілющі сили води у віруваннях українців”. 2. “Українські народні казки по живу і мертву воду”. 3. “Чи справді є “жива” і “мертва” вода?” 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> взаємозв’язок між водою у повітрі, водою на поверхні Землі, водою під землею на основі знань про колообіг води в природі; • <i>розповідає</i> про традиції українців вшановувати воду; • <i>досліджує</i> наявність води в рослинах; • <i>усвідомлює</i> значення води для підтримки життя на планеті; • <i>називає правила</i> економного використання води в діяльності людини; • <i>обґрунтовує</i> необхідність економного використання води в промисловості та в побуті.
ГРУНТ (4 год)		
	<p>Ґрунт як основний природний ресурс сільського господарства. Родючість ґрунтів. Добрива. Природні й штучні добрива. Вплив штучних добрив на якість сільськогосподарської продукції.</p> <p>Заходи боротьби з бур’янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур, їх вплив на ґрунт.</p> <p>Джерела забруднення ґрунтів. Охорона ґрунтів.</p> <p><i>Практична робота.</i> Створення схеми колообігу речовин між рослиною і ґрунтом.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> значення ґрунту в сільському господарстві; сутність понять “родючість ґрунтів”, “добрива”, “природні добрива”, “штучні добрива”; • <i>має уявлення</i> про заходи підвищення родючості ґрунтів; про екологічні наслідки використання добрив у вирощуванні культурних рослин; • <i>називає</i> джерела забруднення ґрунтів; • <i>розуміє</i>, що родючість ґрунту залежить від його скла-

	<p><i>Міні-проекти</i> (на вибір).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Де живуть нітрати”. 2. “Як зменшити вміст нітратів в овочах”. 	<p>ду; переваги і загрози використання штучних добрив; необхідність охорони ґрунтів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> залежність якості сільськогосподарської продукції від складу ґрунту; залежність здоров’я людини від якості сільськогосподарської продукції; • <i>встановлює</i> зв’язки між об’єктами в екосистемі “город”; • <i>прогнозує</i> наслідки впливу сільськогосподарської діяльності людини на ґрунт.
ЕНЕРГІЯ (5 год)		
	<p>Енергія і робота. Як рухається автомобіль. Механічна, електрична, теплова енергії. Взаємозв’язок видів енергії. Виробництво енергії. Паливна, ядерна енергія. Вплив виробництва енергії на довкілля.</p> <p>Екологічно безпечне виробництво електроенергії. Відновлювальна енергія (енергія Сонця, води, вітру).</p> <p>Енергозбереження і здорове довкілля.</p> <p><i>Лабораторна робота.</i> Перетворення енергії води в механічну енергію.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Паливні корисні копалини нашої місцевості”. 	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про енергію як здатність тіл виконувати роботу; про механічну, електричну і теплову енергії й взаємозв’язок між ними (на прикладі роботи побутової техніки); про виробництво і різні джерела електроенергії: паливну, ядерну енергію, відновлювальну енергію (енергію Сонця, води, вітру); екологічно безпечні способи виробництва електроенергії; • <i>розрізняє</i> механічну, електричну, теплову енергії; • <i>досліджує</i> перетворення енергії води в механічну енергію;

	<p>2. «За» і «проти» використання Сонячних батарей для виробництва електроенергії”.</p> <p>3. “Енергозбереження в моїй родині”.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> залежність між енергією і роботою; сутність закону збереження енергії (без використання терміна); що виробництво енергії може спричиняти зміни в довкіллі; відповідальність людини за стан довкілля; • <i>наводить приклади</i> перетворення енергії зі свого життєвого досвіду; • <i>пояснює</i> взаємозв’язок видів енергії; • <i>встановлює і обґрунтовує</i> логічний зв’язок між поняттями: Сонце – торф (кам’яне вугілля, деревина) – електроенергія; енергозбереження і здорове довкілля; • <i>пропагує</i> ощадливе використання електроенергії.
РІЗНОМАНІТТЯ ЖИВОЇ ПРИРОДИ (4 год)		
	<p>Екологічні завдання природоохоронних територій України. Заповідники України світового значення.</p> <p>Рослинний і тваринний світ Асканії-Нової.</p> <p>Багатство природи Карпатського заповідника.</p> <p>Чорноморський заповідник.</p> <p>Дунайський заповідник.</p> <p><i>Міні-проект</i> “Смерека – гордість Карпатського краю” (на вибір учителя – про одного представника рослинного або тваринного світу заповідників України).</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про екологічні завдання природоохоронних територій України; • <i>розуміє</i> відмінність завдань різних природоохоронних територій: заповідників, природних парків, заказників, зоопарків тощо; • <i>розрізняє</i> представників рослинного і тваринного світу заповідників України світового значення; • <i>характеризує</i> особливості та умови розвитку рослин, особливості життєдіяльності тварин заповідних зон;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> зв'язки між об'єктами живої природи заповідника і середовищем їх існування; зв'язки між об'єктами живої природи; • <i>передбачає</i> загрози довкіллю у випадку знищення хоча б одного екологічного фактора існування екосистеми заповідної території; • <i>оцінює</i> природоохоронну діяльність людей; • <i>бере участь</i> у природоохоронних заходах.
ПРИРОДНІ РЕСУРСИ (2 год)		
	<p>Невідновлювальні природні ресурси: вичерпне паливо, мінерали. Поняття “невиснажливого” природокористування.</p> <p><i>Міні-проекти</i> (на вибір):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. “Речі з нафти у побуті моєї родини”. 2. “Предмети із залізної руди у моєму дворі”. 	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про “невиснажливе” природокористування; • <i>розрізняє</i> природні ресурси за здатністю відтворюватися і поповнюватися; • <i>наводить приклади</i> невідновлювальних ресурсів; • <i>розуміє</i> причини невідновлюваності окремих природних ресурсів; необхідність збереження і раціонального їх використання; • <i>висловлює</i> судження щодо зменшення витрат природних матеріалів у господарській діяльності людини; • <i>оцінює</i> свою роль, роль своєї родини в ощадливому використанні ресурсів.

НАСЕЛЕННЯ (2 год)	
<p>Зростання чисельності людей на планеті та проблема перенаселення на Землі. Екологія і здоров'я людини. Старіння народу України. <i>Міні-проект</i> “Яке рішення є екологічно виправданим: зростання міста у висоту чи розширення його площ?”</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про зростання чисельності людей на планеті та екологічні проблеми, пов'язані з цим; про залежність здоров'я людини від умов проживання; про вплив природних умов на тривалість і якість життя; • <i>наводить приклади</i> зв'язку між умовами проживання і здоров'ям людини; • <i>розуміє</i> поняття “комфортність умов проживання”; наслідки старіння народу України; • <i>оцінює</i> ступінь комфортності природних умов життєдіяльності в різних населених пунктах.
СПОЖИВАННЯ ТА ВІДХОДИ (3 год)	
<p>Споживчий ринок та причини його зростання. Вплив зростання споживання на навколишнє середовище. Рациональне використання товарів і послуг. Підприємства та їх промислові відходи. Проблеми утилізації та переробки відходів. <i>Екскурсія</i> на виробництво. <i>Міні-проекти</i> (на вибір): 1. “«Маловідходне» виробництво – шлях до збереження природних ресурсів”. 2. “Сміттєспалювальні заводи – «за» і «проти»”.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про споживчий ринок; про причини зростання споживання; про промислові відходи, проблеми утилізації та переробки відходів; • <i>розуміє</i> вплив зростання споживання на довкілля; поняття “промислові відходи”; загрози довкіллю від промислових відходів; • <i>усвідомлює</i>, що дбайливе ставлення до придбаних речей – крок до збереження довкілля; що “маловідходне”

		<p>виробництво – шлях до раціонального використання природних ресурсів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> необхідність раціонального використання товарів і послуг; • <i>називає</i> правила ощадливого споживання; досліджує проблему поводження з промисловими відходами; • <i>проявляє</i> виваженість у задоволенні власних потреб; • <i>моделює</i> ситуації ощадливого споживання.
ДОВКІЛЛЯ І РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА (2 год)		
	<p>Екобезпека. Міжнародні природоохоронні організації. <i>Екологічне свято “Земле, ми за тебе відповідаємо”.</i></p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про сутність поняття екобезпека, про масштабність екологічних проблем; • <i>розуміє</i> необхідність природоохоронних заходів в усіх країнах світу; • <i>наводить приклади</i> співпраці держав щодо охорони довкілля; • <i>характеризує</i> завдання міжнародних природоохоронних організацій.

ЦІКАВА ЕКОНОМІКА

2–4 класи

Автор

Л. КАШУБА – старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені В. Сухомлинського, кандидат педагогічних наук

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма навчального курсу “Цікава економіка” для учнів 2–4 класів з початкових основ економічних знань розроблена відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти та ґрунтується на положеннях Концепції загальної середньої освіти. Це перший етап цілісного проекту економічної освіти в Україні.

Мета початкового курсу навчання економіки в початковій школі – сприяти формуванню в учнів потреби у пізнанні світу і людини в ньому як біологічної та соціальної істоти; формуванню економічного мислення і вихованню культури поведінки в умовах ринкового суспільства; засвоєнню духовних цінностей у різноманітних сферах: комунікативній, пізнавальній, екологічній, моральній, діяльнісно-вольовій, емоційній, естетичній.

Реалізація цієї мети можлива за умови розв’язання таких аспектів: **понятійно-економічного, морально-етичного та розвитку початкового економічного мислення** молодших школярів.

Понятійно-економічний аспект ознайомлює учнів з поняттями, близькими їх життєвому досвідові, які відповідають віковим можливостям.

Морально-етичний аспект містить оцінку економічних понять, відносин, стимулює формування раціональної та морально виправданої економічної поведінки з позиції етичного спрямування.

Окреслено цілі запропонованої програми – це освітні, розвивальні, виховні. Розв’язання їх можливе за реалізації таких конкретних завдань:

- ✧ ознайомлення молодших школярів з основами економічних істин, понять, категорій, явищ, процесів, про які вони дізнаються з навколишнього життя; зі світом людей, їхніми потребами та способами задоволення цих потреб; економічними взаємозв’язками;
- ✧ набуття початкових практичних навичок культури споживання в умовах ринкових відносин;
- ✧ створення бази для подальшого вивчення економіки;
- ✧ формування конкурентноспроможної особистості.

Програма зорієнтована на активне використання діяльнісного підходу до навчання учнів. Значну роль у ній відведено методам активного навчання, які прогнозують розвиток у школярів здібностей спостерігати, порівнювати, аналізувати і зіставляти, встановлювати

зв'язки, пояснювати характер побаченого, класифікувати, систематизувати, робити узагальнення та висновки тощо.

У програмі передбачено використання рольових, дидактичних та ейдетичних ігор, дискусій, літературного та енциклопедійного матеріалу, екскурсій, залучення засобів образотворчого мистецтва, також організацію фронтальної, парної та групової роботи учнів.

Вивчення основ економіки буде ефективнішим, якщо проводитимуться інтегровані уроки, адже курс економіки для учнів початкових класів пов'язаний з математикою, логікою, образотворчим мистецтвом, ОБЖД, природознавством, розвитком мовлення.

Програма розрахована на 34 години на рік.

Основні принципи побудови програми – науковість, поступовість, неперервність, послідовність, доступність, зв'язок із життям.

Перший етап (2 клас) дає інформацію про навколишній економічний простір, формує первинну економічну культуру, пов'язує вивчення цього курсу з іншими навчальними предметами.

Другий етап (3 клас) повторює матеріал першого етапу, розширює економічний світогляд учнів. Практичний матеріал розвиває логічну послідовність прийняття економічних рішень; сприяє усвідомленню зв'язків між людьми, що існують в економічному суспільстві.

Третій етап (4 клас) закріплює та поглиблює матеріал першого і другого етапів; розкриває способи організації господарського життя суспільства. Практичний матеріал навчає робити самостійний вибір, мотивувати його, прогнозувати наслідки обраного рішення.

Основні методичні прийоми навчання молодших школярів початкового курсу економіки:

- ✧ інформація про елементарні економічні поняття й терміни;
- ✧ спостереження за доступними для дітей економічними відносинами між людьми в сім'ї, класі, школі, суспільстві;
- ✧ мотивація економічної діяльності людей на основі головних економічних принципів і законів;
- ✧ застосування цікавих для дітей вправ на усвідомлення й закріплення знань, умінь і навичок, на розвиток економічного мислення;
- ✧ практичне застосування набутих знань, умінь і навичок;
- ✧ діагностування рівня засвоєння навчального матеріалу (тестування з метою контролю, самоконтролю та взаємоконтролю);
- ✧ обговорення та аргументування життєвих чи ігрових ситуацій з погляду економічних правил взаємодії;
- ✧ використання міжпредметних зв'язків.

Учні початкових класів внаслідок цілеспрямованої, системної роботи педагога мають володіти такими групами компетентностей, як: комунікативно-мовленнєві, соціальні, інформаційні, уміння вчитися, які сприятимуть формуванню практичних умінь і навичок орієнтування у ринковій економіці, ринкових процесах.

Компетентність	Очікувані результати
<i>Комунікативна</i>	<p><i>Учень (учениця):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • розвиває уміння спілкуватися з однокласниками, педагогом, вихователем, однолітками, іншими людьми, дотримуючись при цьому толерантного ставлення до них; висловлює та аргументує власні спостереження; спокійно сприймає критичні зауваження і самостійно оцінює власні вчинки та вчинки однолітків, інших людей; • удосконалює зв'язне мовлення; • вміє чітко, лаконічно відповідати на запитання та аргументує відповіді; • <i>грамотно</i> і каліграфічно записує відповіді, розв'язує тести, розгадує кросворди, ребуси; • пов'язує вивчений матеріал з математики, мови, природознавства, ОБЖД, образотворчого мистецтва та економіки
<i>Соціокультурна</i>	<p><i>Учень (учениця):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • знає економічні закони розвитку суспільства; • спостерігає за економічним розвитком місцевості, де проживає; України; • володіє нескладними економічними термінами та може їх пояснити; • помічає, передбачає негативний вплив виробництва на довкілля; • економно використовує природні ресурси; • здійснює природоохоронну діяльність; • розуміє важливість правильного вибору майбутньої професії

<i>Інформаційна</i>	<p><i>Учень (учениця):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • уміє здобувати інформацію із різних джерел (газет, книг, інтернету); • перевіряє отриману інформацію за допомогою власних спостережень у суспільстві; • обговорює у колі однолітків питання щодо пошуку позитивних або негативних підтверджень економічного розвитку країни, екології; • користується посібником “Цікава економіка” для отримання потрібної інформації
<i>Уміння вчитися</i>	<p><i>Учень (учениця):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • уміє спостерігати, порівнювати, передбачати, узагальнювати, систематизувати, встановлювати економічні зв’язки; • спостерігає за розподілом сімейного бюджету; • прагне до самоосвіти; • використовує критичні зауваження на свою адресу з метою самовдосконалення; • планує власну бізнесову діяльність та визначає її напрямки

Набуття учнями зазначених умінь і навичок сприятиме:

- особистому розвитку учнів;
- розширенню економічних уявлень про навколишній світ і власне місце в ньому;
- усвідомленню економічних зв’язків, процесів, явищ;
- дотриманню правил та норм поведінки в суспільстві;
- формуванню інтересів до майбутньої професії;
- полегшенню адаптації школярів у соціумі.

Перший рік навчання

2 клас. *Я та економіка. Введення в економіку*

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ЩО ВИВЧАЄ НАУКА ЕКОНОМІКА? (4 год)	
	<p>Що дає мені та моїй сім'ї економіка? <i>Малюємо:</i> підприємство, з яким пов'язані мої батьки. <i>Екскурсія</i> на підприємство. Узагальнювальний урок-дискусія “Що потрібно знати про економіку рідного краю?”</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> об'єкти живої, неживої природи, про які читає у художніх творах; • <i>визначає</i> довкілля; позитивний та негативний вплив економіки на природний баланс; роль людини у розвитку економіки рідного краю; • <i>розуміє</i> важливість розвитку підприємств, фермерства, торгівлі, банківської системи; • <i>наводить приклади</i> необхідності різних професій; • <i>розповідає</i> про професії батьків; свою майбутню професію; • <i>формулює</i> висновки про доцільність використання початкових знань про економічний розвиток країни.
	ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ (16 год)	
	<p>Що таке потреби? Нескінченність потреб людини та обмеженість можливостей. Різноманітність потреб: матеріальні, духовні; індивідуальні, колективні; раціональні, нераціональні.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> зв'язки між різними видами потреб; першочерговість та другорядність одних й безмежність та обмеженість інших потреб;

<p>Потреби соціальні, індивідуальні; першочергові та другорядні; теперішні та перспективні. Еволюція задоволення потреб людини. Закон зростання та способи задоволення потреб людини</p> <p><i>Малюємо:</i> потреби людей; <i>позначаємо</i> зображених на малюнках тварин.</p> <p><i>Практична робота:</i> моделювання задач, визначення потреб персонажів літературних творів (В. Катаєв “Квітка-семицвітка”; О. Толстой “Пригоди Буратіно”; М. Носов “Незнайко на Місяці”). Вправління у розв’язуванні винахідницьких задач; визначення істинних та хибних суджень; заповнення таблиць; відгадування ребусів; написання творів; тестування.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> простежити потреби комах, птахів, риб, тварин, людини; визначити вплив нерациональних потреб на стан здоров’я людини.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> першочергові та другорядні, теперішні та перспективні потреби; • <i>порівнює</i> індивідуальні – колективні, раціональні – нерациональні потреби; • <i>звертає</i> увагу на нерациональні потреби (вживання алкоголю, тютюнопаління); здоровий спосіб життя; заняття спортом; • <i>наводить приклади</i> різних видів потреб людини; закон зростання потреб; • <i>аргументує</i> належність потреб до того чи іншого виду; • <i>дотримує правил</i> толерантного ставлення одне до одного; • <i>формулює</i> висновки про необхідність задоволення соціальних, групових і суспільних потреб; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “потреби матеріальні та духовні”; “індивідуальні та колективні”; “раціональні та нерациональні”.
<p>БЛАГА (8 год)</p>	
<p>Економічні та безкоштовні блага.</p> <p>Розподіл благ. Короточасні та довгочасні економічні блага.</p> <p><i>Експерсії:</i> уроки мислення та спостереження в природі.</p> <p><i>Малюємо:</i> безкоштовні та економічні блага; танграми із зо-</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>спостерігає</i> за природними благами; • <i>порівнює</i> економічні та безкоштовні, довгочасні та короточасні блага; • <i>наводить приклади</i> безкоштовних та економічних благ;

	<p>браження різноманітних благ (довгочасних і короткочасних).</p> <p><i>Практична робота:</i> визначення за малюнками безкоштовних та економічних благ; складання природних ланцюжків перетворень безкоштовних благ в економічні; заповнення таблиць; розгадування ребусів; моделювання власних задач; тестування.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> проростити зернину, цибулину; посадити дерева, кущі, квіти; простежити за ґрунтом біля школи в різні пори року.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i>, чим відрізняються короткочасні від довгочасних благ; • <i>аргументує</i> чому ті чи інші блага віднесені до економічних та безкоштовних; • <i>дотримує правил</i> бережного ставлення до природних (безкоштовних) благ; • <i>формулює</i> висновки про бережне ставлення людини до природних ресурсів; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “економічні” й “безкоштовні”, “короткочасні” та “довгочасні” блага.
ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ (6 год)		
	<p>Різнманітність товарів та послуг.</p> <p>Комплементарні товари, товари-субститути (без вживання термінів).</p> <p>Обмеженість. Ілюстрування ситуації обмеженості. Необхідність вибору в умовах обмеженості товарів та послуг.</p> <p><i>Малюємо:</i> різні товари, групуючи їх за властивостями.</p> <p><i>Екскурсія</i> на ринок для ознайомлення з різноманітними товарами.</p> <p><i>Практична робота:</i> заповнення таблиць; розгадування ребусів; створення реклами того чи іншого товару; тестування.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> різні види послуг; • <i>порівнює</i> види комплементарних товарів та товарів-субститутів; • <i>звертає</i> увагу на необхідність бережного ставлення до різних товарів; • <i>наводить приклади</i> комплементарних товарів та товарів-субститутів; • <i>аргументує</i> належність товарів до того чи іншого виду; • <i>дотримує правил</i> толерантного ставлення одне до одного та бережного ставлення до шкільного приладдя; • <i>формулює</i> висновки про необхідність збільшення

	<p><i>Дослідницька робота:</i> простежити за необхідністю придбання тих чи інших товарів членами сім'ї.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • кількості товарів у суспільстві; бережного ставлення до будь-яких товарів; • орієнтується у поняттях: “товари компліментарні” та “товари-субститути”.
--	---	--

Другий рік навчання

3 клас. Економіка та довкілля

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО ЗА ПОПЕРЕДНІЙ РІК <i>(9 год)</i>	
	<p><i>Екскурсія</i> до парку. <i>Малюємо:</i> плакат про дбайливе ставлення до води, землі, повітря. <i>Практична робота:</i> складання природних ланцюжків перетворень безкоштовних благ у економічні; заповнення таблиць, розгадування ребусів; складання власних задач про дбайливе ставлення до природних ресурсів. <i>Дослідницька робота:</i> зібрати насіння квітів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • розрізняє економічні й безкоштовні блага, різні види товарів; • визначає різні види послуг; • порівнює комплементарні товари та товари-субститути; • знає про необхідність дбайливого ставлення до різних товарів; • наводить приклади безкоштовних благ, комплементарних товарів та товарів-субститутів; • аргументує віднесення потреб та товарів до того чи іншого виду; • дотримує правил толерантного ставлення до довшолишніх та бережного ставлення до шкільного приладдя;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>формулює</i> висновки про необхідність збільшення кількості товарів у суспільстві; дбайливе ставлення до будь-яких товарів; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “товари комплементарні” та “товари-субститути”.
ЕКОНОМІЧНІ РЕСУРСИ (12 год)		
<p>Види економічних ресурсів: природні, капітальні, трудові.</p> <p>Підприємство як складова економічних ресурсів. Екологія і раціональне використання ресурсів.</p> <p><i>Малюємо:</i> як Землі допомогти “не хворіти”.</p> <p><i>Практичне заняття</i> з визначення економічних ресурсів за художніми творами, які вивчають за програмою з читання.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> складання учнівських проектів про різноманітні економічні ресурси.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> природні, капітальні, трудові ресурси; • <i>порівнює</i> економічні ресурси; • <i>наводить приклади</i> економічних ресурсів; • <i>аргументує</i> належність ресурсів до того чи іншого виду; • <i>дотримує</i> правил толерантного ставлення до довколишніх; • <i>формулює висновки</i> про необхідність раціонального використання ресурсів; необхідність розширювати випуск товарів народного вжитку; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “екологія”, “раціональне використання ресурсів”, “природні, капітальні, трудові економічні ресурси”. 	
ОБМЕЖЕНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ (3 год)		
<p>Безмежність потреб і обмеженість ресурсів.</p> <p>Необхідність вибору в умовах обмеженості ресурсів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> зв’язки між різними економічними ресурсами; • <i>визначає</i> обмеженість ресурсів; 	

	<p><i>Малюємо:</i> ребуси.</p> <p><i>Практична робота:</i> заповнення таблиць, розв'язування проблемних задач, ділова гра “Запропонуй альтернативний вибір”.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> як з'явилася парта в школі, олівець у руках; складання учнівських проектів про важливість дбайливого ставлення до природних ресурсів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>порівнює</i> потреби за їх важливістю; • <i>знає</i> про необхідність обмеженості товарів, дбайливе ставлення до них; • <i>наводить</i> приклади обмеженості та економії ресурсів; • <i>аргументує</i> належність ресурсів до того чи іншого виду; • <i>ставиться</i> дбайливо до шкільного та домашнього майна; • <i>формулює</i> висновки про необхідність збільшення кількості товарів у суспільстві; про економію часу як важливого ресурсу економіки; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “вибір”, “безмежність потреб”, “обмеженість ресурсів”, “альтернативний вибір”.
БАРТЕР (3 год)		
	<p>Бартерний обмін (торгівля).</p> <p><i>Малюємо:</i> казкових героїв, розповідаємо про їх потреби.</p> <p><i>Практична робота:</i> опрацювання казки С. Сигиди “Півник та бобове зернятко”.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> складання алгоритму бартерного обміну наступних товарів: борошно, млин, зерно, комбайн, пшениця.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> про можливість застосування бартеру як форми обміну; • <i>наводить приклади</i> бартерного обміну; • <i>формулює висновки</i> про необхідність бартеру; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “бартер”, “обмін товарами”; • <i>спостерігає</i> за природними благами; • <i>порівнює</i> коштовні та безкоштовні, довготривалі та короткочасні блага;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>наводить приклади</i> безкоштовних та економічних благ; • <i>пояснює</i>, чим відрізняються короточасні блага від довготривалих; • <i>аргументує</i>, чому ті чи інші блага належать до економічних чи безкоштовних; • <i>дотримує</i> правил дбайливого ставлення до природних (безкоштовних) благ; • <i>формулює</i> висновки про дбайливе ставлення людини до природних ресурсів; розвиток екологічної науки; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “коштовні та безкоштовні”, “короточасні та довготривалі” блага.
ГРОШІ (3 год)		
	<p>Історія українських грошей. Доходи сімейного виробництва. Витрати. Бюджет сім'ї.</p> <p><i>Практична робота:</i> формуємо бюджет сім'ї. <i>Дослідницька робота:</i> необхідність придбання різних товарів, їх вартість.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> гроші різних держав; • <i>визначає</i> сутність і функції грошей; • <i>звертає</i> увагу на необхідність витрат, шанобливого ставлення до праці батьків; економії грошей; • <i>наводить</i> приклади безмежності потреб та обмеженості ресурсів; • <i>дотримує</i> правил толерантного ставлення один до одного та дбайливого ставлення до шкільного приладдя;

		<ul style="list-style-type: none"> • формулює висновки про раціональне використання батьківських грошей; • орієнтується у поняттях: “гроші різних держав”, “валюта”, “бюджет сім’ї”.
БАНКИ (4 год)		
	<p>Місце та роль банків у житті окремої людини та суспільства.</p> <p>Грошові одиниці інших країн.</p> <p><i>Екскурсія до банку.</i></p> <p><i>Малюємо:</i> гроші власної родини; нові гроші України.</p> <p><i>Практична робота:</i> складання учнівських проектів про виникнення грошей різних країн світу.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> аналіз зображень на грошових одиницях інших країн. Банківський захист грошей.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • звертає увагу на кількість банків; переглядає телепередачі, пов’язані з роботою банків; • визначає сутність і функції банків у суспільстві; • формулює висновки про необхідність грошового обміну між державами; зберігання власних коштів та коштовностей; • наводить приклади використання послуг банку; • аргументує доречність зберігання грошей у банках; • дотримує правил толерантного ставлення до оточуючих; • формує висновки про необхідність кожної держави мати власні гроші; • орієнтується у поняттях: “банк”, “грошові одиниці”, “валюта”, “обмін валютою”.

Третій рік навчання

4 клас. *Моя майбутня професія*

35 годин (1 год на тиждень; 1 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
АЛЬТЕРНАТИВНА ВАРТІСТЬ (4 год)		
	<p>Альтернативність та критерії вибору. Альтернативні витрати. Модель прийняття рішень. Ділова гра. <i>Малюємо:</i> альтернативний вибір товарів. <i>Практична робота:</i> наведення прикладів альтернативного вибору у прочитаних художніх творах. <i>Дослідницька діяльність:</i> доцільність альтернативного вибору товарів: автобус – залізо – продукти харчування.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> альтернативність вибору товару; вигоду і збитки під час вибору; • <i>порівнює</i> в процесі ділової гри прийняті альтернативні рішення; • <i>наводить приклади</i> альтернативного вибору товарів; • <i>аргументує</i> необхідність альтернативного вибору; • <i>дотримує</i> правил етичної поведінки; • <i>формулює</i> висновки щодо необхідності альтернативного вибору; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “альтернативний вибір”, “вигода”, “збитки”.
НАТУРАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО (8 год)		
	<p>Ефективний спосіб господарювання. Продуктивність праці. <i>Екскурсія</i> на виробництво, ознайомлення з фермерським господарством. <i>Малюємо:</i> професії моїх батьків.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> види виробництва; • <i>спостерігає</i> за різноманітними способами господарювання, продуктивністю праці; • <i>визначає</i> шляхи подолання економічних проблем підприємства; • <i>порівнює</i> роботу підприємств рідного краю; представників різних професій;

	<p><i>Практична робота:</i> складання учнівських проектів про важливість обраної професії.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> спостерігаємо за обов'язками працівників господарства.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>наводить приклади</i> ефективного господарювання; • <i>аргументує</i> вибір тієї чи іншої майбутньої професії; • <i>дотримує правил</i> мовленнєвого етикету; • <i>формулює висновки</i> про необхідність ефективного господарювання; дотримання екологічних вимог; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “виробництво”, “фермерство”, “професія”, “продуктивність праці”.
ВИРОБНИЦТВО (14 год)		
	<p>Поняття про виробництво, чинники виробництва.</p> <p>Продуктивність праці. Розумова і фізична праця. Навчання й підготовка до роботи на виробництві. Профільність у навчанні.</p> <p><i>Малюємо:</i> моя майбутня професія.</p> <p><i>Дослідницька робота:</i> дослідження важливості певної професії на виробництві.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> сільськогосподарське та промислове підприємства; • <i>називає</i> фактори виробництва, продуктивність праці; • <i>порівнює</i> розумову та фізичну працю; • <i>наводить приклади</i> розумової та фізичної праці; • <i>аргументує</i> появу на виробництві різних професій; • <i>дотримує правил</i> мовленнєвого етикету; • <i>формулює висновки</i> про необхідність обирати майбутню професію під час навчання у школі, більше дізнаватися про неї; • <i>орієнтується</i> у поняттях: “фактори виробництва”, “розумова та фізична праця”, “професія”, “профорієнтація”.

РИНОК ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ (8 год)

Ринок ресурсів.

Альтернативні, комерційні підприємства. Доходи. Виручка. Прибуток. Ринкова економіка. Колообіг товарів, послуг, ресурсів та грошей у ринковій економіці. Ділова гра.

Екскурсія на ринок.

Малюємо: професії моїх батьків.

Практична робота: складання учнівських проєктів про важливість обраної професії.

Дослідницька робота: спостерігаємо за обов'язками працівників торгівлі.

Учень (учениця):

- розрізняє різні види товарів та послуг;
- визначає колообіг товарів, послуг, ресурсів та грошей у ринковій економіці;
- порівнює ефективність існування комерційних підприємств;
- наводить приклади товарів, послуг, варіанти альтернативного вибору;
- аргументує належність товарів до того чи іншого виду; умови прибутковості підприємств;
- дотримує правил мовленнєвого етикету;
- формулює висновки про необхідність колообігу товарів, послуг, ресурсів і грошей у ринковій економіці;
- орієнтується у поняттях: “ринок товарів”, “доходи”, “виручка”, “прибуток”, “ринкова економіка”.

Вивчення курсу здійснюється за навчальними посібниками: Цікава економіка. 2 клас: посібник для молодших школярів (авт.: Жихарева О. М., Кашуба Л. В., Романушко О. М. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 64 с.: іл.); Цікава економіка. 3 клас: посібник для молодших школярів (авт. Кашуба Л. В. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 80 с.: іл.); Цікава економіка. 4 клас: посібник для молодших школярів (авт.: Жихарева О. М., Романушко О. М. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 56 с.: іл.).

ПРИКЛАДНА ІНФОРМАТИКА

1–4 класи

Автори:

Л. ЖУРАВЛЬОВА – доцент Національного авіаційного університету, заступник директора Центру Інформаційних Технологій ІТС з навчальної роботи, кандидат технічних наук;

Т. ПРОЦЕНКО – вчитель інформатики гімназії № 191 імені Павла Тичини м. Києва, вчитель-методист

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Ми живемо у час, коли найновіші технології проникають у всі галузі життя і навіть у сферу розваг і відпочинку. Нині практично неможливо уникнути використання технологій, ігнорувати їх, оскільки вони не лише дають змогу більш повного інформаційного комфорту, а й є необхідною умовою подальшого розвитку суспільства, зокрема, реалізації людських можливостей і формування кар'єри молодих фахівців. Так, науково-технічний прогрес у всьому світі стає все більше залежним від рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Зокрема “інформаційний вибух” у галузі знань вимагає реорганізації концепцій освіти і навчання. Сучасне суспільство вимагає від фахівців високого рівня знань і навичок у галузі комп'ютерних і інформаційних технологій, зокрема, ефективних засобів комунікації та обробки інформації. Це означає, що необхідним є формування у школярів певної інформаційної культури і відповідного світогляду.

На сьогоднішній день однією із важливих проблем є оптимізація навчального процесу у школі взагалі й у початковій школі зокрема.

Початкова освіта – це перший освітній рівень, де закладається фундамент загальноосвітньої підготовки школярів. Тому пріоритетним завданням навчання в початковій школі, у світлі реалізації Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті та нових концепцій виховання і навчання учнів, полягає не лише у формуванні в школярів певної суми знань, загальнонавчальних умінь та навичок, а й умінні застосовувати набуті знання на практиці.

Однією з визначних подій для освітян стало прийняття нового Державного стандарту початкової загальної освіти. В основу цього важливого документа покладено компетентнісний підхід до освіти молодших школярів. Зокрема, одним з ключових завдань початкової освіти визначено формування компетентності учнів з питань інформаційно-комунікаційних технологій. У розділ “Освітня галузь «Технології»” введено змістову лінію “Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями” й визначено основні теми, які мають вивчати діти з 2 класу: “Комп'ютер та його можливості”, “Інформація та інформаційні процеси”, “Використання комп'ютера”, “Комунікаційні технології”.

Отже, ІКТ у початковій школі сьогодні є водночас і предметом вивчення, і засобом підвищення ефективності навчальної діяльності учнів з інших навчальних предметів. Впровадження інтегрованого

навчання допомагає вчителеві по-новому бачити свій предмет, більш чітко усвідомлювати його інтеграцію з іншими науками; поєднувати можливості різних навчальних дисциплін у створенні цілісних уявлень учнів про світ, суспільство, науку, мистецтво, літературу. Інтегровані уроки дозволяють учням глибше опановувати тему, що вивчається, розширювати світогляд та застосовувати на практиці набуті знання, уміння і навички.

Метою Програми інтегрованого курсу “Прикладна інформатика” є організація розвивального навчання, яке передбачає розвиток учня як особистості для самостійного набуття знань, їх практичного застосування у повсякденному житті, формування мотивації до навчання упродовж всього життя.

Процес навчання реалізується через ієрархічну багаторівневу структуру взаємозв’язаних практичних вправ, які суворо підпорядковуються локальним цілям навчання. Такий підхід забезпечує безпосереднє застосування та поглиблення отриманих знань із математики, іноземної мови, природознавства на практиці, в повсякденному житті та набуття власного досвіду роботи із комп’ютерною технікою та сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

Програма створена з урахуванням вимог нового Державного стандарту й навчальних програм предметів, що їх вивчають у початковій школі, а також вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Оскільки вивчення іноземної мови за новими програмами передбачено з 1 класу, навчання за цією програмою сприятиме формуванню елементарної комунікативної компетенції учнів, яка складається з лінгвістичної, мовленнєвої, соціокультурної та загально-навчальної компетенцій, та розвитку когнітивних здібностей дитини.

Інтегрований курс “Прикладна інформатика” розрахований на 280 годин (по 70 годин у 1, 2, 3-х та 4-х класах, з розрахунку 2 години на тиждень) за рахунок годин варіативної частини навчальних планів або для організації позаурочної роботи у факультативах, гуртках, групах чи інших творчих об’єднаннях навчального закладу.

Загальні принципи організації навчального процесу:

- ✧ системний підхід;
- ✧ індивідуалізація навчання;
- ✧ формування організаційно-педагогічних умов навчання, які стимулюють здібності учня та сприяють їх розвитку;
- ✧ забезпечення якості підготовки через постійний моніторинг рівня навчальних досягнень і рівня мотивування учнів.

Місце і роль комп'ютера у структурі навчального простору

Одним із аспектів інформаційно-комп'ютерної культури є розуміння ролі і місця комп'ютерної техніки та інформаційних технологій у житті сучасного суспільства, тому загальні принципи організації навчального процесу спрямовані на формування в учнів такого світогляду, який чітко формулює основні причини появи комп'ютерних і інформаційних технологій, їх призначення і сфери використання. Так, у межах Програми роль і місце комп'ютера, зокрема у структурі простору навчання, формулюється через низку положень, що представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Місце і роль комп'ютера у структурі навчального простору

Роль	Функції
Засіб для автоматизації процесу виконання певних видів робіт	Комп'ютер використовують як багатоцільовий засіб для роботи з текстом, малювання та розрахунків, поданні інформації, її обробки, спілкування тощо.
Засіб пізнання	Комп'ютер як засіб навчання через програмування.
Зразок сучасних технологій у галузі електроніки	Комп'ютер виступає як зразок сучасних технологій, розвиває навички володіння ним, знання назв та призначення його складових елементів і системи зв'язків, принципи роботи апаратного і програмного забезпечення тощо.
Тренажер	Взаємодія з комп'ютером розвиває в учня творчість, спонукає його приймати власні рішення, бачити їх результат і перевіряти їх правомірність.
Партнер	Комп'ютер відіграє роль партнера у виконанні практичних вправ, яка полягає у реалізації запрограмованих дій і стимулюванні бажання учня знати більше.

Аспекти формування комп'ютерно-інформаційної культури

Комп'ютерно-інформаційна культура у межах цієї Програми тлумачиться як система понять, уявлень, знань, умінь і навичок, які формують в учня певний стиль мислення та відповідної поведінки, дій, що ґрунтується на логіко-математичній та гуманітарній підготовці, яку учень отримує у межах шкільних програм. Інформаційна культура виховується і проявляється у процесі роботи з інформацією, різними типами інформаційних джерел, зокрема в ході використання ресурсів Internet, конструюванні та оформлення документів під час електронного листування, спілкування у чатах, форумах тощо.

Пізнавальний аспект спрямований на формування в учня певної системи понять і термінів, що стосуються комп'ютерно-інформаційних технологій; знань про загальні принципи застосування цих технологій у різних аспектах людської діяльності під час розв'язання практичних задач, а також відповідної специфічної англійської термінології.

Технологічний аспект спрямований на формування в учня певної системи вмінь і навичок використання комп'ютерно-інформаційних технологій, таких як операції з текстом, електронними таблицями, графічними зображеннями, засобами комунікації тощо, для застосування їх у практичній діяльності, зокрема, при виконанні різноманітних проектів – як групових, так й індивідуальних.

Гуманітарно-технологічний аспект спрямований на опанування учнем інваріантних способів діяльності з використанням таких понять: символ, знак, значення, мова, інформація, форми подання інформації, види інформації, інформаційний простір.

Інтеграційно-технологічний аспект спрямований на:

- опанування учнем інваріантних способів діяльності з використанням таких понять як система, елемент системи, модель, алгоритм, код, кодування, інформаційний процес;
- формування в учнів умінь і навичок систематизації, класифікації, структуризації, планування, інтерпретації, логічного мислення і прийняття рішень (особистих і групових);

Соціально-технологічний аспект спрямований на опанування учнем способів використання отриманих знань, умінь і навичок у повсякденному житті, зокрема у формуванні навичок ділової етики під час роботи у команді, прийнятті індивідуальних та групових рішень, норм поведінки та правил спілкування у соціумі, здатності слухати і сприймати альтернативні думки.

Особистісний аспект спрямований на розвиток особистісних якостей учня й передбачає формування вмінь аналізувати ситуації, само-

стійне прийняття рішення і аналіз його результатів, прийняття рішення і/або здійснення певної діяльності у складі групи, розвиток творчих здібностей, подолання негативних якостей, таких як агресія, гіперактивність, нерішучість, недобррозичливість тощо.

Структура Програми

Програма має модульну структуру, включає 4 рівні підготовки, які розраховані на учнів початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів.

Кількість занять у модулях зумовлена концепцією практичного навчання і наскрізної підготовки.

До складу матеріалу кожного рівня входять:

а) основна лінія занять – власне з інформаційно-комунікаційних технологій;

б) інтерактивні вправи різного тематичного спрямування;

в) система моніторингу навчальних досягнень, система кредитування.

Кожний рівень має стандартну структуру і містить такі тематичні модулі (складність яких поетапно зростає):

1. Комп'ютерні інформаційні технології (апаратне, системне і прикладне програмне забезпечення) (КІТ).

2. Операції з текстом.

3. Електронні таблиці.

4. Бази даних.

5. Графіка і мультимедіа.

6. Програмування.

Очікувані навчальні досягнення

Семантичні вміння полягають у здатності співвіднесення учня-ми символів, знаків та їх значень, а саме:

- розпізнавання об'єктів за їх назвами та символами;
- виокремлення суттєвих ознак об'єктів за поняттями;
- оцінювання відповідності предметно-матеріального і вербального (текстового, символного) представлення об'єкта (ситуації);
- класифікація об'єктів за певними ознаками, представленими вербально (за допомогою тексту, символів).

Синтаксичні вміння полягають у здатності читання і запису символічних виразів та їх побудові відповідно до встановлених правил.

Уміння інтерпретувати полягає у визначенні особливих ознак об'єкта, який подається через графічне зображення, вербальний (текстовий) опис і/або представлення у вигляді символів.

Уміння алгоритмізувати полягає у здатності побудови логічних послідовностей об'єктів, зображень, подій у ситуаціях.

Уміння планувати полягає у здатності формувати опис операції як послідовності певних дій з метою досягнення поставленої мети.

Уміння системно мислити полягає у здатності до операцій декомпозиції системи на складові елементи, встановлення функцій кожного складового елемента і структури їх взаємозв'язків у системі.

Уміння структурувати полягає у здатності до формування із загальної сукупності (множини) об'єктів субмножин об'єктів за певними критеріями і визначення зв'язків між ними.

Вимоги до навчальних досягнень учнів за результатами підготовки на кожному рівні представлено у пояснювальних записках до рівнів.

Організаційна форма процесу навчання

Організаційною формою є заняття (урок), яке проводиться відповідно до методичних вказівок для вчителя.

Структура навчально-методичних матеріалів заняття

Усі навчально-методичні матеріали підпорядковуються єдиній структурі, яка містить такі позиції:

- ✧ номер заняття у модулі;
- ✧ назва тематичного розділу;
- ✧ мета заняття;
- ✧ знання, вміння і навички, якими учень має володіти до заняття;
- ✧ навчальні досягнення учня після заняття;
- ✧ тема заняття;
- ✧ необхідні навчально-методичні матеріали;
- ✧ способи організації заняття;
- ✧ додаткові вправи.

Методичні особливості впровадження Програми

Сукупність знань, умінь і навичок, передбачених Програмою, формується на інтуїтивно-практичній основі з використанням таких методів викладання, як демонстрування, показ, ілюстрування способів діяльності тощо.

На першому рівні учні отримують найпростіші базові поняття і термінологію у межах шести тематичних розділів, оволодівають їх

суттєвими ознаками, відтак від рівня до рівня розширюють і поглиблюють обсяг знань, умінь і навичок, що ґрунтуються на матеріалі початкового рівня.

Критеріями сформованості інваріантних способів діяльності учня є розуміння суті способу діяльності, вміння його самостійного застосування і навички безпомилковості і відновлюваності дій (здатності до виправлення допущених помилок). Основними способами організації навчального процесу за Програмою є індивідуальна і групова практична діяльність учня. Основну увагу приділяено розвиткові креативності, самостійності молодшого школяра та набуттю ним власного досвіду завдяки дослідницькому, операційно-орієнтованому складу дій.

Засоби організації навчального процесу

Базою для організації навчального процесу є **система організаційно-педагогічних умов, або середовище забезпечення**.

Заняття проводять з групами учнів (не більше 10 осіб), які формують за результатами попередньої співбесіди або тестування.

Програма кожного рівня передбачає максимальну кількість годин, яка складається з:

- ✧ обов'язкової кількості годин основної лінії уроків з КІТ;
- ✧ кількості годин, відведених на опанування відповідної англійської термінології;
- ✧ кількості годин, відведених на інтерактивні вправи різного тематичного спрямування;
- ✧ кількості годин, відведених на виконання індивідуальних завдань за результатами проходження тематичних рівнів;
- ✧ модульного тестового контролю (за рішенням вчителя) на одному з практичних занять.

Основна лінія занять – власне КІТ – включає теоретичні та практичні елементи, які забезпечують формування базових знань, умінь і навичок використання КІТ.

Заняття з **англійської термінології не є обов'язковими**. Вони спрямовані на розширення термінологічного запасу слів, містять вправи з аудіювання, читання і письма специфічної термінології, пов'язаної з тематикою занять основної лінії. Кожне заняття з англійської термінології передує заняттю з основної лінії та готує учня до проходження цього заняття англійською мовою.

Інтерактивні вправи виконують українською та англійською мовами. Ці вправи спрямовані на посилення мотивації учнів до навчання, створення атмосфери змагання, творчості, їх використовують для

організації командної роботи, відпрацювання навичок спілкування, прийняття рішень, розвитку логічного мислення, аналізу, розвинення навичок конструкторської, дослідницької діяльності, збагачення термінологічного запасу слів учня, поліпшення умов опанування учнями двох мов одночасно. **Інтерактивні вправи не є обов'язковими.** Вибір тих чи інших вправ вчитель здійснює вибірково, залежно від потреб учнів та їх можливостей. Єдиною вимогою є фіксація результатів виконання вправ, якщо їх виконували, та обговорення результатів.

Виконання модульних завдань спрямоване на закріплення набутого учнями власного досвіду використання КІТ у різних галузях діяльності, розширення можливостей пошуку, аналізу, класифікації інформації, прийняття особистих та групових рішень, набуття досвіду презентації та обговорення власних результатів роботи, обґрунтування їх, формування та обстоювання власної думки. Розв'язування модульних завдань не є обов'язковим. Вибір тих чи інших завдань, як і вправ, здійснює викладач вибірково, залежно від потреб учнів та їх можливостей. Модульні завдання можна виконувати як у повному обсязі, так і частково, або не виконувати зовсім. Фіксація результатів виконання завдань та обговорення результатів є обов'язковим.

Модульний тестовий контроль є обов'язковим, оскільки орієнтований на матеріал основної лінії занять з КІТ і не включає перевірки знань англійської термінології чи досвіду, набутого у ході виконання інтерактивних вправ.

Таким чином, навчальний план кожного модуля формується індивідуально навчальним закладом, виходячи з умов, потреб та можливостей учнів і викладачів. Мінімальна обов'язкова кількість навчальних годин за рівнями:

STD1, STD2 – 31 год. (30 + 1 тест);

STD3, STD4 – 37 год. (36 + 1 тест).

Структура середовища забезпечення

Апаратне забезпечення

Вимоги до апаратного забезпечення

Комп'ютер, що має складові не гірше: Celeron 433, 64 MB RAM, 10 GB Hard Disk Drive, Color Monitor, Internet Connection / Intranet.

Бажано: сканер, принтер або багатофункціональний пристрій, цифрова відеокамера.

Програмне забезпечення

Вимоги до програмного забезпечення

MS Windows XP і вище, MS Office 2003 і вище, браузер.

Навчально-методичне забезпечення

Навчально-методичні матеріали для тренера/консультанта

Настанови з організації навчального процесу. Призначається для консультантів.

Містить технологію організації процесу впровадження Програми, зокрема вимоги до апаратного і програмного забезпечення, інструкції щодо їх використання, способи розробки розкладу, методологію та способи організації занять тощо, технологію проведення установчих семінарів і т. под.

Навчально-методичні матеріали для вчителя

У методичних вказівках для вчителя з теоретичної і практичної підготовки описано технологію організації теоретичних і практичних занять, технологію подачі англійської термінології, настанови з організації інтерактивних вправ, настанови з виконання проектів та модульних завдань, роздавальні матеріали у твердих копіях та електронному вигляді, компакт-диски із навчальним програмним забезпеченням, поради щодо їх використання.

Навчально-методичні матеріали для учнів

- вказівки з теоретичної підготовки: містять теоретичні відомості з кожної теми, що вивчається;
- вказівки з виконання лабораторних робіт;
- робочі зошити;
- робочі аркуші для виконання додаткових вправ тощо;
- навчальне програмне забезпечення.

Рівень STD1 (70 год)

Рівень STD1 призначений для учнів 6-7 років і відповідає рівню підготовки учнів першого класу. У межах цього рівня учні повторюють, закріплюють та розширюють базові поняття і термінологію, що є необхідними для подальшого безпосереднього вивчення КІТ. Заняття цього рівня спрямовані на розвиток тих знань, навичок і вмінь, які передбачені базовими шкільними предметами.

Рівень має фіксовану структуру, яка містить такі тематичні модулі:

- апаратне і програмне забезпечення (інформаційна технологія);
- робота зі словами (операції з текстом);
- таблиці;
- бази даних;
- графіка і мультимедіа;
- програмування.

Отримані знання закріплюються через виконання вправ в ігровій формі, а також у середовищі навчально-розвивального програмного забезпечення.

Рівень STD1 включає 70 годин: 60 годин занять з англійської термінології, КІТ, інтерактивних вправ і 7 заходів моніторингу навчальних досягнень учнів (6 тестів і заключне свято, на якому учні демонструють всі свої досягнення – як навчальні, так і особистісні), 3 години – резерв. Резерв часу можна додатково використати на вивчення тем курсу, а також для проведення інтелектуальних конкурсів та творчих змагань у кінці вивчення теми, семестру або навчального року.

Навчальний план рівня STD1 розрахований на інтенсивність у два заняття щотижня.

Кожне заняття триває 30 хв. Використання комп'ютера на занятті – до 10 хв (максимум 20 хв на тиждень). Кожний тематичний модуль завершується тестом. Рівень завершується проведенням свята.

Одним із найважливіших завдань програми є виховування в учнів інформаційної культури, що передбачає дотримання правил безпеки життєдіяльності під час роботи на комп'ютері, формування навичок логічного мислення, знань про світ, прийняття особистих та групових рішень, доброзичливого спілкування, зниження рівня агресії, формування вміння працювати самостійно і в команді. Тому програма рівня містить низку інтерактивних вправ, спрямованих на розвиток зазначених якостей та зниження прояву негативних рис учня. Розподілення вправ за кількістю годин наведено у таблиці.

Навчально-методичні матеріали рівня STD1

Навчально-методичні матеріали включають:

- поради для вчителя щодо організації занять;
- методичні вказівки для вчителя з теоретичної підготовки;
- слайди, картки, макети, плакати, предмети для унаочнення понять і процесів, що їх вивчають;
- методичні вказівки для вчителя щодо лабораторних робіт;
- робочий зошит учня;
- методичні вказівки для вчителя з англійської термінології;
- робочий зошит учня з англійської термінології;
- методичні вказівки для вчителя з організації розвивальних вправ та інформаційної культури;
- робочий зошит учня з розвивальних вправ;
- настанови для вчителя з організації інтерактивних вправ;
- навчально-розвивальне програмне забезпечення.

1 клас

70 годин (2 год на тиждень;

7 год – моніторинг навчальних досягнень; 3 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
КІТ (7 год)		
2	<p>Вступ. Правила безпеки життєдіяльності (БЖ) у комп'ютерному класі. Основні складові комп'ютера (системний блок, монітор, клавіатура, миша, динаміки, принтер) та їх призначення. Алгоритм вмикання та вимикання комп'ютера. Робота з CD (DVD) ROM. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> правила безпеки життєдіяльності під час роботи на комп'ютері; • <i>називає</i> пристрої комп'ютера українською та англійською мовами; • <i>розуміє</i> призначення комп'ютера; • <i>наводить приклади</i> використання комп'ютера в повсякденному житті; • <i>пояснює</i> призначення елементів комп'ютера; • <i>використовує</i> алгоритм дій при вмиканні та вимиканні комп'ютера; • <i>дотримує правил</i> поведінки і БЖ під час роботи на комп'ютері; • <i>дотримує правил</i> роботи з CD (DVD) ROM; • <i>розпізнає</i> основні складові комп'ютера, (системний блок, монітор, клавіатура, миша, динаміки, принтер) і їх основні функції; • <i>співвідносить</i> слова з пропущеними літерами і слова, де є всі літери;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>аналізує</i>, які літери пропущені
4	<p>Клавіатура комп'ютера. Призначення основних клавіш.</p> <p>Літери верхнього ряду та середнього ряду клавіатури. Правила фіксації пальців на певних клавішах. Введення слів. Назви кольорів. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>показує</i> літери верхнього й середнього ряду клавіатури; • <i>використовує</i> основні навички роботи на клавіатурі (фіксація пальців на певних клавішах); • <i>називає</i> кольори українською та англійською мовами.
1	<p>Інтерактивна вправа. Малюємо і розфарбовуємо кольорову картинку. Англійська термінологія. (RR STD1).</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> призначення клавіш мишки комп'ютера; • <i>уміє</i> вказувати вказівником мишки на об'єкти; • <i>володіє</i> навичками вибирати об'єкти на екрані одиначним клацанням лівої кнопки мишки – “клік”; • <i>володіє</i> навичками перетягувати об'єкти з однієї позиції на екрані в іншу за допомогою мишки; • <i>аналізує і співвідносить</i> кольори у природі і на екрані; • <i>добирає</i> відповідні кольори для правильного розфарбовування картинки; • <i>називає</i> кольори українською та англійською мовами.
ОПЕРАЦІЇ З ТЕКСТОМ (15 год)		
2	<p>Впорядкування літер у словах. Розгадування слів. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>співвідносить</i> слова з пропущеними літерами і слова, де є всі літери;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>аналізує</i> слова та <i>називає</i>, які літери пропущені.
2	Формування речень англійською мовою з використанням назв кольорів. Співвіднесення предметів і кольорів. Англійська термінологія.	Учень (учениця): називає предмети та їхні кольори українською та англійською мовами; формулює речення англійською мовою з використанням назв кольорів.
2	Заповнення пропусків у словах. Заповнення пропущених голосних. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> голосні; • <i>характеризує</i> спосіб промовляння слова по звуках; • <i>розрізняє</i> слова з пропущеними літерами і слова, де є всі літери; • <i>аналізує</i> та <i>розпізнає</i>, які літери пропущені.
2	Інтерактивна вправа: вибір слів за критеріями “Англійська термінологія”.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття, пов’язані зі словами і звуками (прикметник, голосний звук тощо); • <i>складає</i> слова з обмеженого набору літер.
3	Інтерактивна вправа "Римування". Англійська термінологія (Aqualand, RR KG).	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “рима”; • <i>пояснює</i> принципи римування; • <i>володіє</i> навичками римування.
2	Інтерактивна вправа “Добір слова за значенням”. Логічне завершення речення. Англійська термінологія (Aqualand).	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> принципи асоціації “слово-слово”, “слово-картинка”; • <i>називає</i> методи “гри” зі словами;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> принципи асоціації “слово-слово”, “слово-картинка” (розвиток мовлення); • <i>аналізує</i> методи “гри” зі словами (розв’язання кросвордів, анаграм, римування).
2	Інтерактивна вправа: розгадування кросворда. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> принципи заповнення кросворда; • <i>володіє навичками</i> роботи з клавіатурою.
ЕЛЕКТРОННІ ТАБЛИЦІ (8 год)		
4	Лічба від 1 до 20. Поняття адреси клітинки. Заповнення таблиці числами від 1 до 20. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття адреси клітинки у таблиці; • <i>наводить приклади</i> чисел; • <i>використовує</i> поняття адреси для заповнення таблиці; • <i>співвідносить</i> адресу клітинки із рядком і стовпчиком таблиці; • <i>називає</i> числа українською та англійською мовами.
1	Інтерактивна вправа “Креслення геометричних фігур”. Англійська термінологія (RR Math).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні геометричні фігури; • <i>наводить приклади</i> геометричних фігур; • <i>використовує</i> навички володіння мишею; • <i>розрізняє</i> геометричні фігури; • <i>аналізує</i> геометричні фігури за кількістю сторін, формою і розміром;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> суттєві та несуттєві ознаки геометричних фігур; • <i>називає</i> основні геометричні фігури українською та англійською мовами.
3	Рівняння та нерівності. Англійська термінологія (Aqualand, RR Math).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “більше”, “менше”, “дорівнює”; • <i>розрізняє</i> числові рівності та нерівності; • <i>використовує</i> навички виконання арифметичних дій; • <i>визначає</i> правильні й неправильні рівності й нерівності, обґрунтовує своє рішення; • <i>називає</i> арифметичні дії українською та англійською мовами.
БАЗИ ДАНИХ (5 год)		
2	Розподілення слів за ознаками. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття ознаки; • <i>розуміє</i> принцип вибору об’єктів за ознаками; • <i>наводить приклади</i> об’єктів зі спільними ознаками; • <i>використовує</i> поняття ознаки при виборі об’єктів; • <i>аналізує</i> об’єкти за ознаками; • <i>формує</i> групи об’єктів за спільними ознаками; • <i>оцінює</i> правильність віднесення об’єкта до групи та виправляє помилки.

2	База даних домашніх тварин. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “база даних”; • <i>розуміє</i> та пояснює принцип занесення об’єктів до бази даних; • <i>використовує</i> навички роботи з мишею та клавіатурою; • <i>аналізує</i> та називає ознаки домашніх тварин; • <i>створює</i> групу домашніх тварин та формує сукупність їх ознак; • <i>оцінює</i> правильність заповнення бази даних та виправляє помилки; • <i>називає</i> домашніх тварин українською та англійською мовами.
1	Інтерактивна вправа “Ціле та частина цілого” (RR Math).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “ціле” та “частини”; • <i>пояснює</i> суть дробу; • <i>використовує</i> поняття “ціле” та “частини” для виконання вправ.
ГРАФІКА І МУЛЬТИМЕДІА (14 год)		
12	Інтерактивні вправи з геометричними фігурами. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> навички володіння мишею і клавіатурою; • <i>співвідносить</i> (асоціація) об’єкт-колір; • <i>розрізняє</i> однотипні фігури; • <i>встановлює</i> відповідність “колір-фігура”;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> кількість сторін фігур; • <i>об'єднує</i> фігури для утворення зображень; • <i>називає</i> елементи фігур українською та англійською мовами.
1	Співвіднесення зображення і звука. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>співвідносить</i> (асоціація) зображення і звуки; • <i>називає</i> елементи зображень українською та англійською мовами.
1	Інтерактивна вправа: “Створення мультфільму про геометричні фігури”. Англійська термінологія. Аудіювання (RR STD1).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> принцип створення динамічних зображень; • <i>розуміє</i> та <i>пояснює</i> принцип мультиплікації; • <i>використовує</i> навички володіння мишею і клавіатурою; • <i>об'єднує</i> зображення у послідовність; • <i>називає</i> елементи зображень українською та англійською мовами.
ПРОГРАМУВАННЯ (11 год)		
2	Проходження лабіринту. Послідовність дій. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “алгоритм”; • <i>розуміє</i> та наводить приклади логічних послідовностей дій; • <i>приймає</i> рішення у найпростіших ситуаціях; • <i>аналізує</i> найпростіші ситуації; • <i>формує</i> логічну послідовність із заданих подій.

6	Вправи на закріплення поняття алгоритму. Послідовність дій.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> принципи побудови логічних послідовностей подій для заданих ситуацій; • <i>формує</i> речення із множини слів, даних у довільному порядку.
1	Інтерактивна вправа "Шукачі скарбу": система координат.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> навички володіння мишею та клавіатурою.
2	Інтерактивна вправа "Впорядкування слів у вірші". Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> поняття "алгоритм" для впорядкування слів у вірші.

Рівень STD2 (70 год)

Рівень STD2 призначений для учнів 7-8 років і відповідає рівню підготовки другого класу. У межах цього рівня навчання учні повторяють, закріплюють та розширюють базові поняття і термінологію, які є необхідними для подальшого безпосереднього вивчення КІТ. Заняття цього рівня спрямовані на розвиток тих знань, навичок і вмінь, які дають базові шкільні предмети.

Рівень має фіксовану структуру, яка містить такі тематичні модулі:

- апаратне і програмне забезпечення (інформаційна технологія);
- робота зі словами (операції з текстом);
- таблиці;
- бази даних;
- графіка і мультимедіа;
- програмування.

Отримані знання закріплюються через виконання вправ в ігровій формі, а також у середовищі навчально-розвивального програмного забезпечення.

Рівень STD2 включає 70 годин: 60 годин для занять з англійської термінології, КІТ, інтерактивних вправ і 7 заходів моніторингу навчальних досягнень учнів (6 тестів і заключне свято, на якому учні демонструють всі свої досягнення – як навчальні, так і особистісні), 3 години – резерв. Резерв часу, можна додатково використати на вивчення тем курсу, а також для проведення інтелектуальних конкурсів та творчих змагань у кінці вивчення теми, семестру або навчального року.

Навчальний план Рівня STD2 розрахований на інтенсивність у два заняття щотижня.

Кожне заняття триває 45 хвилин. Використання комп'ютера на занятті – 5–7 хв (максимум 14 хв на тиждень). Кожний тематичний модуль завершується тестом. Рівень завершується проведенням свята.

Одним із найважливіших завдань програми є виховання в учнів інформаційної культури, що передбачає дотримання правил безпеки життєдіяльності під час роботи на комп'ютері, формування навичок логічного мислення, знань про світ, прийняття особистих та групових рішень, доброзичливого спілкування, зниження рівня агресії, формування вміння працювати самостійно і в команді. Тому програма рівня містить низку інтерактивних вправ, спрямованих на розвиток зазначених якостей та зниження прояву негативних рис учня. Розподілення вправ за кількістю годин наведено у таблиці.

Навчально-методичні матеріали Рівня STD2

Навчально-методичні матеріали включають:

- поради для вчителя щодо організації занять;
- методичні вказівки для вчителя з теоретичної підготовки;
- слайди, картки, макети, плакати, предмети для унаочнення понять і процесів, що їх вивчають;
- методичні вказівки для вчителя щодо лабораторних робіт;
- робочий зошит учня;
- методичні вказівки для вчителя з англійської термінології;
- робочий зошит учня з англійської термінології;
- методичні вказівки для вчителя з організації розвивальних вправ та інформаційної культури;
- робочий зошит учня з розвивальних вправ;
- поради для вчителя з організації інтерактивних вправ;
- навчально-розвивальне програмне забезпечення.

2 клас

70 годин (2 год на тиждень;

7 год – моніторинг навчальних досягнень; 3 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
9	КІТ (9 год)	
2	<p>Правила безпеки життєдіяльності (БЖ) в комп'ютерному класі.</p> <p>Алгоритм вмикання і вимикання комп'ютера. Пристрої введення і виведення інформації. Робочий стіл. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> правила техніки безпеки під час роботи на комп'ютері; алгоритм вмикання і вимикання комп'ютера; складові пристрої комп'ютера, що вводять і виводять інформацію; призначення пристроїв комп'ютера; поняття робочого столу і об'єктів на ньому; • <i>пояснює</i> основні принципи функціонування пристроїв комп'ютера; • <i>пояснює</i> поняття “робочий стіл” та характеризує об'єкти на ньому; • <i>використовує</i> алгоритм дій при вмиканні комп'ютера; • <i>розрізняє</i> пристрої комп'ютера та пристрої введення і виведення; • <i>називає</i> пристрої комп'ютера українською та англійською мовами.
2	<p>Клавіатура. Літери нижнього ряду. Введення речень. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> літери нижнього ряду клавіатури; • <i>використовує</i> основні навички роботи на клавіатурі та з мишею.

2	Клавіатура. Клавіші керування курсором, пробіл, Shift, CapsLock, Backspace, Enter. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає та пояснює</i> призначення клавіш керування курсором, пробіл, Shift, CapsLock, Backspace, Enter; • <i>використовує</i> за призначенням клавіші пробіл, Shift, CapsLock, Backspace, Enter та клавіші керування курсором під час введення речень; • <i>розрізняє та аналізує</i> функції клавіш трьох основних рядів клавіатури, числового ряду та службових клавіш.
2	Інтерактивна вправа «Знання про світ: Подорож до Росії на потягу». Англійська термінологія (JS STD2 Field Trip).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> назви країн, види транспортних засобів; • <i>пояснює</i> відмінності між видами транспорту; • <i>пояснює</i>, що може трапитися, якщо неправильно вибрати транспортний засіб для подорожі; • <i>наводить приклади</i> транспортних засобів, які є у рідному місті, селі; • <i>розрізняє та аналізує</i> властивості різних типів транспортних засобів; • <i>вміє обирати</i> тип транспорту для певної подорожі; • <i>називає</i> типи транспортних засобів українською та англійською мовами
1	Інтерактивна вправа з математики. Рівняння “з сиру”. Англійська термінологія. RR STD2).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> арифметичні дії та правила їх застосування під час виконання вправи;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> принципи виконання вправи; • <i>використовує</i> під час виконання вправи знання з математики; • <i>розрізняє</i> та <i>аналізує</i> умови знаходження правильного розв'язку в процесі виконання вправи; • <i>вміє перевіряти</i> правильність результату та виправляти помилки; • <i>дотримує правил</i> безпечної поведінки під час роботи на комп'ютері.
ОПЕРАЦІЇ З ТЕКСТОМ (12 год)		
8	Інтерактивні вправи: заповнення пропусків у реченнях; однина і множина, антоніми, прикметники, ступінь якості, добір відповідних слів. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “однина”, “множина”, “антоніми”; • <i>пояснює</i> поняття та наводить приклади антонімів; • <i>добирає</i> антоніми до поданих слів; • <i>вміє вводити</i> назви предметів з клавіатури • <i>аналізує</i> властивості предметів та явищ; • <i>аналізує</i> написання слова і порівнює його зі зразком; • <i>розпізнає</i> ступені порівняння якості; • <i>впорядковує</i> літери у словах, де вони були “перемішані”; • <i>утворює</i> пари антонімів; • <i>вибирає</i> з двох слів, що мають схоже звучання, те, яке потрібне для логічного завершення речення;

		<ul style="list-style-type: none"> • порівнює предмети за властивостями.
2	Інтерактивна вправа «Знання про світ»: Подорож до Китаю на літаку». Англійська термінологія. (JS STD2 Field Trip).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> назви країн, види транспортних засобів; • <i>пояснює</i> відмінності між видами транспорту; • <i>наводить приклади</i> транспортних засобів, які є у їх населеному пункті; • <i>пояснює</i>, що може трапитися, якщо неправильно вибрати транспортний засіб для подорожі; • <i>застосовує</i> основні навички роботи на клавіатурі та з мишею під час виконання вправи; • <i>аналізує</i> властивості різних типів транспортних засобів; • <i>вміє</i> обирати тип транспорту для певної подорожі; • <i>оцінює</i> правильність вибору транспортного засобу для певної подорожі.
2	Інтерактивна вправа з математики. Парні та непарні числа. Англійська термінологія (RR STD2).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> та <i>називає</i> парні і непарні числа; • <i>наводить приклади</i> парних/непарних чисел; • <i>використовує</i> знання з математики під час виконання вправи; • <i>аналізує</i> числа; • <i>вибирає</i> необхідні числа для досягнення результату виконання вправи; • <i>оцінює</i> правильність результату та виправляє помилки.

ЕЛЕКТРОННІ ТАБЛИЦІ (10 год)		
2	Аналіз таблиці геометричних фігур. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні геометричні фігури, поняття “таблиця”, “стовпчик”, “рядок”, “клітинка”; • <i>здійснює</i> побудову найпростіших стовпчикових і кругових діаграм; • <i>аналізує</i> властивості геометричних фігур, дані таблиці для отримання з них необхідної інформації; • <i>приймає</i> рішення на основі даних таблиці; • <i>оцінює</i> правильність прийнятого рішення на основі отриманих результатів та виправляє помилки.
2	Аналіз таблиці даних про іграшки. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>наводить приклади</i> даних, які можна представити у вигляді таблиці; • <i>заповнює</i> таблиці даними; • <i>виконує</i> арифметичні дії в процесі заповнення таблиць; • <i>аналізує</i> дані у таблиці; • <i>представляє</i> дані у вигляді таблиці (створюють таблиці); • <i>отримує і оцінює</i> результат логічних міркувань на основі даних таблиці.
4	Збір статистики. Побудова гісторами. Побудова кругової діаграми. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “стовпчикова” та “кругова діаграма”;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> та <i>пояснює</i> механізм побудови стовпчикових і кругових діаграм; • <i>використовує</i> знання, отримані в процесі заповнення таблиць, їх аналізу та побудови діаграм; • <i>дотримує правил</i> побудови діаграми (схеми, графіка); • <i>використовує</i> навички побудови найпростіших стовпчикових і кругових діаграм; • <i>аналізує</i> і <i>класифікує</i> дані та різні способи представлення інформації; • <i>створює</i> таблиці; • <i>оцінює</i> результати виконаних дій та виправляє помилки.
2	<p>Інтерактивна вправа «Знання про світ»: Подорож до Перу на повітряній кулі». Англійська термінологія (JS STD2 Field Trip).</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> назви країн, види транспортних засобів; • <i>пояснює</i> відмінності між видами транспорту; • <i>наводить приклади</i> транспортних засобів, які є у рідному місті, селі; • <i>пояснює</i>, що може трапитися, якщо неправильно вибрати транспортний засіб для подорожі; • <i>застосовує</i> навички володіння клавіатурою та мишею; • <i>аналізує</i> властивості різних типів транспортних засобів; • <i>вибирає</i> тип транспорту для певної подорожі;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>оцінює</i> правильність вибору транспортного засобу для певної подорожі.
БАЗИ ДАНИХ (8 год)		
2	База даних кольорів. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “база даних”, її характеристики та сфери застосування; • <i>використовує</i> отримані знання для створення бази даних кольорів; • <i>створює</i> базу даних кольорів
2	База даних частин мови. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> частини мови; • <i>наводить приклади</i> частин мови; • <i>розрізняє</i> частини мови.
4	Інтерактивна вправа “База даних комах”. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> та <i>називає</i> деякі види комах; • <i>наводить приклади</i> комах, які є у довкіллі; • <i>аналізує</i> властивості деяких видів комах; • <i>вибирає</i> та <i>об’єднує</i> у групі властивості, притаманні певному виду комах; • <i>оцінює</i> правильність вибраних властивостей комах та виправляє помилки
ГРАФІКА ТА МУЛЬТИМЕДІА (13 год)		
2	Дроби. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття “симетрія фігур”, “ціле”, “половина”, “частина”; • <i>наводить приклади</i> симетрії;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>знаходить</i> відповідність “літера – колір” (візуальне розпізнавання фігур); • <i>розрізняє</i> ціле, половину, частини.
1	Інтерактивна вправа з математики “Політ на винищувачі”. Дроби. Англійська термінологія (RR STD2).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>застосовує</i> знання з математики для виконання вправи та навички володіння клавіатурою і мишею.
8	Інтерактивні вправи з геометричними фігурами і кольорами: малювання, розпізнавання, розфарбовування за правилами, співвіднесення кольору з фігурою.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> геометричні фігури, їх характеристики; • <i>знаходить</i> відповідності “колір-фігура” за заданим зразком; • <i>пояснює</i> співвідношення “літера-колір” (візуальне розпізнавання фігур); • <i>застосовує</i> знання з математики для виконання вправи та навички володіння клавіатурою і мишею; • <i>розпізнає</i> геометричні фігури у складному зображенні; • <i>будує</i> із геометричних фігур складне зображення.
2	Інтерактивна вправа "Машина часу." Подорож до Південної Америки. Англійська термінологія (JS Explorers).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> назви країн, види транспортних засобів • <i>описує</i> місця, до яких подорожували за допомогою комп'ютера.
ПРОГРАМУВАННЯ (8 год)		
2	Алгоритм побудови оповідання. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> про логічну послідовність дій та поняття “алгоритм”;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює та наводить приклади</i> логічних послідовностей дій; • <i>використовує</i> навички логічного мислення під час проходження лабіринту; • <i>аналізує</i> ситуації; • <i>формує</i> рішення у вигляді логічної послідовності дій; • <i>будує</i> логічні послідовності подій для заданих ситуацій; • <i>оцінює</i> правильність логічної послідовності та виправляє помилки.
4	Створення програми проходження лабіринту. Вправа на закріплення поняття алгоритму. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> принцип формування послідовності інструкцій (програми) за заданим алгоритмом; • <i>пояснює та наводить приклади</i> програм; • <i>використовує</i> навички логічного мислення під час створення програм та навички володіння клавіатурою і мишею; • <i>створює</i> програму за заданим алгоритмом; • <i>оцінює</i> правильність алгоритму і програми та виправляє помилки.
2	Інтерактивна вправа "Машина часу." Подорож на Північний полюс. Англійська термінологія. (JS Explorers).	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> назви країн, види транспортних засобів; • <i>описує</i> місця, до яких подорожували за допомогою комп'ютера;

		<ul style="list-style-type: none">• <i>пояснює</i> відмінності між місцями, до яких подорожували за допомогою комп'ютера;• <i>використовує</i> навички володіння клавіатурою та мишею;• <i>аналізує</i> відмінності між місцями, до яких подорожували за допомогою комп'ютера.
--	--	--

Рівень STD3 (70 год)

Рівень STD3 призначений для учнів 8-9 років і відповідає рівню підготовки третього класу. У межах цього рівня навчання учні повторюють, закріплюють та розширюють базові поняття і термінологію галузі КІТ, а також отримують базові навички роботи з прикладним програмним забезпеченням Microsoft Windows Office. Заняття цього рівня спрямовані на встановлення міждисциплінарних зв'язків із базовими шкільними предметами основної програми навчання.

Рівень має стандартну структуру, яка містить такі тематичні модулі:

- апаратне і програмне забезпечення (інформаційна технологія);
- робота зі словами (операції з текстом);
- таблиці;
- бази даних;
- графіка і мультимедіа;
- програмування.

Отримані знання закріплюються через виконання вправ в ігровій формі, проектної діяльності, діяльності із прийняття особистих і групових рішень (командна робота, навички спілкування), а також через виконання інтерактивних вправ у середовищі навчально-розвивального програмного забезпечення.

Рівень STD3 включає 70 годин: 58 годин занять з англійської термінології, КІТ, інтерактивних вправ і 9 заходів моніторингу навчальних досягнень учнів (8 тестів і залікову роботу (проект), в процесі виконання якої учні демонструють свій досвід застосування комп'ютерних інформаційних технологій у різних аспектах навчальної діяльності), 3 години – резерв. Резерв часу можна додатково використати на вивчення тем курсу, а також для проведення інтелектуальних конкурсів та творчих змагань у кінці теми, семестру або навчального року.

У ході виконання залікової роботи учні залучаються до різних видів активної діяльності, яка передбачена технологією виконання проектів, а саме: огляд інформаційних джерел за вибраною темою, окреслення мети проекту, план виконання проекту, вибір способів та методів реалізації проектних робіт, презентація та оцінювання результатів виконання проекту.

Залікову роботу можна виконувати як індивідуально, так і в групі. Форма виконання залежить від обсягу робіт, її визначає вчитель спільно з учнем.

Ще одним елементом моніторингу є заключне свято, на якому учні демонструють всі свої досягнення – як навчальні, так і особистісні.

Навчальний план Рівня STD3 розрахований на інтенсивність у два заняття щотижня.

Кожне заняття триває 45 хв. Використання комп'ютера на занятті – до 15 хв (максимум 30 хв на тиждень).

Кожний тематичний модуль завершується тестом.

Рівень завершується заключним святом.

Одним із найважливіших завдань програми є виховання в учнів інформаційної культури, що передбачає дотримання правил безпеки життєдіяльності під час роботи на комп'ютері, формування навичок логічного мислення, знань про світ, прийняття особистих та групових рішень, доброзичливого спілкування, зниження рівня агресії, формування вміння працювати самостійно і в команді. Тому програма рівня містить низку інтерактивних вправ, спрямованих на розвиток зазначених якостей та зниження прояву негативних рис учня.

Навчально-методичні матеріали Рівня STD3

Навчально-методичні матеріали включають:

- поради для вчителя щодо організації занять;
- методичні вказівки для вчителя з теоретичної підготовки;
- слайди, картки, макети, плакати, предмети для унаочнення понять і процесів, що їх вивчають;
- методичні вказівки для вчителя з лабораторних робіт;
- методичні вказівки для учня з теоретичної підготовки;
- робочий зошит учня;
- методичні вказівки для вчителя з англійської термінології;
- робочий зошит учня з англійської термінології;
- поради для вчителя з організації інтерактивних вправ;
- Березовський В. С., Потієнко В. О., Завадський І. О. Основи комп'ютерної графіки. Навч. посіб. – К.: BHV, 2009. – 400 с.
- Левченко О. М., Коваль І. В., Завадський І. О. Основи створення комп'ютерних презентацій. – К.: BHV, 2009. – 368 с.
- Програмне забезпечення MS Windows XP і вище, MS Word, MS Excel, MS Access, Power Point, Microworlds 2.0.

3 клас

70 годин (2 год на тиждень;

9 год – моніторинг навчальних досягнень; 3 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
КІТ (7 год)		
2	<p>Правила безпеки життєдіяльності (БЖ) в комп'ютерному класі.</p> <p>Поняття операційної системи. Системне і прикладне програмне забезпечення. Об'єкти Робочого столу. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає правила</i> безпеки життєдіяльності під час роботи на комп'ютері; • <i>називає</i> об'єкти Робочого столу; • <i>розуміє</i> поняття “операційна система”, “файл”, “комп'ютерна мережа”; • <i>називає</i> причини, що сприяють створенню комп'ютерних мереж; • <i>розуміє</i> та <i>пояснює</i> поняття “файлова структура”; • <i>пояснює</i> призначення об'єктів Робочого столу; • <i>використовує</i> навички володіння клавіатурою під час виконання вправ; • <i>дотримує правил</i> грамотного володіння клавіатурою; • <i>аналізує</i> та <i>називає</i> типи клавіш клавіатури.
2	<p>Файл. Файлова структура. Мій комп'ютер. Створення, перейменування і вилучення папок. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> операцію виділення, збереження та вилучення файлів; • <i>використовує</i> навички створення, перейменування, вилучення, копіювання, переміщення файлів.

3	<p>Інтерактивна вправа “Що я знаю про навколишній світ?” (Environmental science): Я і моє тіло. Правила безпеки. Місце, де я живу. Наші потреби.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> назви і основні функції частин тіла, основні правила безпеки життя, основні людські потреби; • <i>описує</i> місце, де проживає; • <i>використовує</i> та <i>розвиває</i> вміння слухати і розуміти аудіоінформацію; • <i>аналізує</i> свої повсякденні життєві потреби; • <i>розрізняє</i> життєво важливі і додаткові потреби; • <i>формує</i> групи потреб за критеріями; • <i>оцінює</i> можливості задоволення тих чи інших потреб; • <i>називає</i> пристрої комп'ютера українською та англійською мовами.
ОПЕРАЦІЇ З ТЕКСТОМ (10 год)		
2	<p>Загальні принципи роботи текстових редакторів (процесорів), їх типи і основні характеристики, запуск MS Word, створення нового документа і його збереження.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “текстовий редактор”, загальні принципи роботи текстових редакторів, називає їх основні характеристики; • <i>пояснює</i> загальні принципи роботи текстових редакторів; • <i>вводить</i> текст з клавіатури.
2	<p>Введення тексту з клавіатури. виправлення помилок у тексті за допомогою відповідних клавіш. Виділення символу, рядка, фрагмента тексту. Видалення і вставка виділених елементів тексту.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> вміння переміщення по документу за допомогою миші; • <i>пояснює</i> і <i>використовує</i> правила користування клавішами керування курсором;

	Англійська термінологія.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє виділяти</i> фрагменти тексту (символ, рядок, фрагмент тексту); • <i>уміє переміщувати</i> текстовий курсор по тексту з використанням мишки та клавіатури; • <i>уміє вилучати і вставляти</i> виділені елементи тексту.
2	Характеристики символів (знаків): типи символів, шрифт, розмір, жирність, курсив, колір, підкреслення. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> характеристики символів; • <i>змінює</i> характеристики символів (знаків); • <i>використовує</i> навички роботи з клавіатурою та мишкою під час виконання практичних завдань.
2	Clip Art, створення святкової листівки. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>додає</i> до тексту листівки об'єкти Clip Art; • <i>створює</i> святкові листівки; • <i>називає</i> об'єкти, зображені на листівці, англійською мовою.
2	Створення проекту “Світ, у якому я живу”, частина I. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> свій навколишній світ; • <i>характеризує</i> об'єкти і явища повсякденного життя, вибирає, що в ньому є найкращого; • <i>наводить приклади</i> своїх основних і додаткових потреб; • <i>визначає</i>, коли, де, як і чому діють об'єкти і явища в їх повсякденному житті;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> живі і неживі об'єкти; • <i>об'єднує</i> об'єкти, події і явища у групи за ознаками і критеріями; • <i>оцінює</i> вплив об'єктів, подій і явищ на свою особистість; • <i>використовує</i> навички роботи з клавіатурою та мишкою під час виконання проєкту; • <i>називає</i> об'єкти, події і явища англійською мовою.
ЕЛЕКТРОННІ ТАБЛИЦІ (9 год)		
1	Базові поняття електронних таблиць. Поняття адресації. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає і називає</i> базові поняття та термінологію електронної таблиці; • <i>пояснює</i> поняття “електронна таблиця”; • <i>дотримує</i> правил адресації клітинок таблиці; • <i>називає</i> терміни електронної таблиці англійською мовою.
1	Запуск і основні характеристики Ms Excel Window, вихід з Excel. Збереження документа. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні характеристики MS Excel; • <i>дотримує</i> правил запуску MS Excel, збереження документа; • <i>уміє</i> відкривати в середовищі MS Excel документ, що зберігається на носії; • <i>називає</i> терміни електронної таблиці англійською мовою.

1	<p>Принципи адресації клітинок. Введення даних у таблицю і їх редагування. Характеристики символів: шрифт, розмір, колір, колір фону клітинки.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “адреса клітинки” та принцип адресації клітинок; • <i>пояснює</i> принципи зміни характеристик символів у клітинках таблиці; • <i>створює</i> робочі аркуші в Excel; • <i>вміє вводити</i> дані у таблицю і редагує їх; • <i>розрізняє</i> типи даних, що заносяться до таблиці та називає їх англійською мовою; • <i>називає</i> терміни електронної таблиці англійською мовою.
1	<p>Редагування таблиці: виділення, вилучення, вставка рядка, стовпчика, ширина стовпчика, висота рядка. Виконання розрахунків: арифметичні операції, автосума.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> послідовність виконання арифметичних розрахунків в електронних таблицях; • <i>пояснює</i> правила редагування таблиці: виділення, вилучення, вставка рядка, стовпчика, ширина стовпчика, висота рядка; • <i>пояснює</i> поняття “автосума” та правила використання автосуми та елементарних розрахунків.
3	<p>Інтерактивні вправи: розв’язування прикладних задач із математики та вправи на закріплення англійської термінології.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>створює</i> таблиці з попередньо підготовлених даних; • <i>пояснює</i> правила розв’язування прикладних задач із математики в середовищі Excel.

2	<p>Проект “Світ, у якому я живу”, частина II. Створення кошторису для святкування випускного.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> послідовність складання кошторису; • <i>пояснює</i>, які розрахунки треба виконувати у середовищі електронних таблиць і чому; • <i>використовує</i> знання із математики та навички роботи з електронними таблицями для виконання другої частини проекту; • <i>аналізує</i> дані, що їх потрібно заносити до кошторису, та результати, які потрібно отримати; • <i>створює</i> структуру кошторису та відповідну електронну таблицю; • <i>оцінює</i> отриманий результат та виправляє помилки.
БАЗИ ДАНИХ (9 год)		
2	<p>Сфери застосування та переваги баз даних. Типи даних. Зведення даних у таблицю.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “однотипні дані” (“класи даних”); • <i>ідентифікує</i> класи даних; • <i>наводить приклади</i> інформаційних типів даних (числові і текстові дані); • <i>використовує</i> вміння зводити дані у таблицю; • <i>зводить</i> дані у таблицю.
2	<p>Поняття запису і поля. Ім’я поля, інформаційний тип даних (числові і текстові дані). Класифікація даних за типами.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “запис” і “поле запису” та “ім’я поля”; • <i>описує</i> характеристики полів: ім’я поля, інформаційний тип даних (числові і текстові дані).

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює і наводить</i> приклади запису; • <i>пояснює і наводить</i> приклади поля запису; • <i>дотримує правил</i> призначення імен полів; • <i>розрізняє</i> дані за типами; • <i>ідентифікує</i> імена полів, типів даних, записів.
1	Запуск Ms Access. Створення та редагування записів. Збереження БД. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримує правил</i> запуску Ms Access, створення та збереження БД.
2	Масиви даних. Створення та редагування найпростішої БД засобами MS Access.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “масив даних”; • <i>пояснює правила</i> створення та редагування найпростішої БД засобами MS Access.
2	Проект “Світ, у якому я живу”, частина III. Створення бази даних. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> принципи та алгоритм створення бази даних; • <i>пояснює</i> логічну послідовність створення бази даних; • <i>використовує</i> навички роботи з клавіатурою і мишею та застосовує отримані теоретичні знання щодо створення та редагування бази даних; • <i>розрізняє</i> дані за типами та об’єднує їх у класи; • <i>формує</i> структуру бази даних, масив даних, який є основою БД, формує поля і записи;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>порівнює</i> таблиці – елементи електронних таблиць і таблиці – елементи бази даних за властивостями.
ГРАФІКА І МУЛЬТИМЕДІА (11 год)		
1	<p>Основні поняття та сфери застосування комп'ютерної графіки та мультимедійних систем. Поняття та загальні принципи створення презентацій.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> базові положення комп'ютерної графіки, мультимедійних систем та галузі їх застосування; • <i>знає та пояснює</i> поняття “презентація” та “електронна презентація”; • <i>пояснює</i> базові положення комп'ютерної графіки; • <i>наводить приклади</i> застосування електронних презентацій.
1	<p>Запуск і основні характеристики Ms Power Point Window, вихід з Power Point. Створення і збереження електронної презентації. Характеристики елементів робочого вікна.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “слайд” і “презентація Power Point”; • <i>описує</i> елементи робочого вікна та їх характеристики; • <i>використовує</i> навички створення логічних послідовностей об'єктів для формування структури презентації; • <i>аналізує</i> логічну послідовність слайдів; • <i>створює</i> електронну презентацію.
2	<p>Редагування презентацій: вставка та видалення слайдів, структура слайду, кольорова гама.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> принципи формування кольорової гами та оформлення слайду; • <i>пояснює</i> принципи співвідношення кольорів у слайді;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримує</i> правил компонування кольорів та оформлення структури слайду; • <i>аналізує</i> інформацію для внесення у презентацію та формує логічну послідовність слайдів; • <i>створює</i> презентацію; • <i>оцінює</i> логічну послідовність подачі матеріалу та виправляє помилки.
2	Графічний редактор Paint. Запуск, характеристики робочого вікна. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> правила збереження малюнка у файл. • <i>дотримує правил</i> створення малюнків засобами Paint; • <i>використовує</i> навички володіння мишею та клавіатурою для створення малюнків засобами Paint.
2	Засоби малювання та редагування малюнків.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>характеризує</i> основні інструменти малювання; • <i>знає правила</i> додавання тексту до малюнка, зміни шрифтів, переміщення тексту по малюнку; • <i>вміє</i> виділяти, переміщати, копіювати, видаляти весь малюнок і його елементи; • <i>використовує</i> вміння додавання тексту до малюнку; • <i>пояснює і використовує</i> правила зміни шрифтів, переміщення тексту по полю малюнка.

1	Інтерактивна вправа: “Я ма-люю свій світ”. Створення електронної презентації.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> структуру простору “Мій світ”; • <i>добирає</i> матеріал для презентації; • <i>створює</i> малюнки засобами MS Paint та розміщує їх у логічній послідовності; • <i>аналізує</i> логічну послідовність слайдів у презентації; • <i>створює</i> та <i>зберігає</i> презентацію; • <i>оцінює</i> логічність подачі матеріалу презентації та виправляє помилки.
2	Проект “Світ, у якому я живу”, частина IV: створення електронної презентації. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> навички роботи з програмним забезпеченням для реалізації проєкту.
ПРОГРАМУВАННЯ (12 год)		
1	Постановка завдання, формування алгоритму її розв’язання. Команди. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> послідовність формування алгоритму; • <i>пояснює</i> алгоритм як логічну послідовність дій; • <i>наводить приклади</i> алгоритмів; • <i>використовує</i> навички формування логічних послідовностей; • <i>аналізує</i> події з метою формування з них логічної послідовності – алгоритму; • <i>формує</i> алгоритм розв’язання завдання; • <i>оцінює</i> результат і виправляє помилки.

1	Правила побудови блок-схем алгоритмів. Приклади алгоритмів.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “блок-схема” і правила побудови блок-схем алгоритмів; • <i>наводить приклади</i> алгоритмів; • <i>використовує</i> стандартні блоки для побудови блок-схем; • <i>аналізує</i> блок-схеми на відповідність їх логічним послідовностям.
1	Поняття команди (інструкції), послідовності команд.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “команда (інструкція)” і послідовність команд; • <i>пояснює</i> призначення команд (інструкцій).
2	Ознайомлення з програмою Лого-світ. Запуск Microworlds 2.0., характеристики робочого вікна, робочі панелі (панель команд, панель графічних примітивів, панель малювання). Команди виконавця Черепашка. Створення і збереження проекту. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> структуру інтерфейсу Microworlds 2.0 та його елементи; • <i>дотримує правил</i> запуску Microworlds 2.0; • <i>пояснює правила</i> створення і збереження проекту; • <i>використовує</i> навички володіння клавіатурою і мишею; • <i>аналізує</i> елементи робочого вікна Microworlds 2.0 та їх функції.
1	Вибір персонажів, розробка сценарію та алгоритму.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> послідовність створення сценарію;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> сценарій майбутнього проекту; • <i>використовує</i> навички логічного мислення для побудови сценарію як логічної послідовності сцен; • <i>розрізняє</i> об'єкти фону та персонажі; • <i>розробляє</i> алгоритм проекту; • <i>оцінює</i> алгоритм проекту як логічну послідовність дій та виправляє помилки.
1	Інструменти малювання. Панель робочих інструментів. Панель інструментів редагування. Створення сцени (кадру). Введення у кадр елементів сцени та персонажів.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> інструменти малювання; • <i>знає</i> поняття “кадр” та “сцена”; • <i>пояснює</i> та <i>описує</i> сцени і кадри проекту; • <i>використовує</i> навички малювання для оформлення кадрів; • <i>розрізняє</i> інструменти малювання та редагування; • <i>розрізняє</i> панелі (графічну, малювання та інструкцій); • <i>створює</i> сцени і кадри.
2	Редагування кадру. Панель засобів редагування. Збереження проекту.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> інструменти панелі редагування та правила редагування кадрів; • <i>створює</i> та редагує кадри; • <i>дотримує</i> порядку дій та правильності під час збереження проекту.

2	<p>Проект “Світ, у якому я живу”, частина V. Створення частини проекту “Мій Лого-світ”.</p> <p>Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> поняття проекту та послідовність його створення; називає вимоги до проекту; • <i>описує</i> алгоритм виконання проекту; • <i>використовує</i> навички логічного мислення, володіння клавіатурою та мишею у процесі оформлення проекту; • <i>аналізує</i> логічну послідовність реалізації проекту; • <i>створює</i> та <i>зберігає</i> проект “Мій Лого-світ”; • <i>оцінює</i> відповідність проекту вимогам.
1	<p>Компонування та оформлення портфоліо залікової роботи.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>компонує</i> та <i>оформляє</i> портфоліо 3-го рівня.

Рівень STD4 (70 год)

Рівень STD4 призначений для учнів 9-10 років і відповідає рівню підготовки учнів четвертого класу. У межах цього рівня навчання учні повторюють, закріплюють та розширюють базові поняття і термінологію галузі КІТ, а також закріплюють і отримують базові навички роботи з прикладним програмним забезпеченням Microsoft Windows Office, Microworlds 2.0, GifAnimator, електронним словником АВВYLIпgvo, Internet-ресурсами, електронною енциклопедією Wikipedia. Заняття цього рівня спрямовані на встановлення міждисциплінарних зв'язків із базовими шкільними предметами основної програми навчання та їх підтримку.

Рівень має стандартну структуру, яка містить такі тематичні модулі:

- апаратне і програмне забезпечення (інформаційна технологія);
- робота зі словами (операції з текстом);
- таблиці;
- бази даних;
- графіка і мультимедіа;
- програмування.

Отримані знання закріплюються через виконання вправ в ігровій формі, проектної діяльності, діяльності із прийняття особистих і групових рішень (командна робота, навички спілкування), виконання інтерактивних вправ у середовищі навчально-розвивального програмного забезпечення, а також через виконання залікової роботи, у процесі підготовки якої учні використовують і узагальнюють весь попередній досвід прикладного використання комп'ютерних інформаційних технологій для розв'язання завдань у повсякденному житті. Робота виконується поступово, частинами, кожна з яких завершує опанування матеріалу тематичного розділу. Розділи залікової роботи відповідають тематичним розділам рівня, і кожен з них є завершеним фрагментом, який відображує досвід учня в опануванні тем розділу. Розділи залікової роботи остаточно оформлюються і компонуються в особисте портофоліо учня в кінці навчального року.

Рівень STD4 включає 70 годин: 60 годин занять з англійської термінології, КІТ, інтерактивних вправ і 7 заходів моніторингу навчальних досягнень учнів (6 тестів і залікову роботу) та 3 години – резерв. Резерв часу можна додатково використати на вивчення тем курсу, а також для проведення інтелектуальних конкурсів та творчих змагань в кінці теми, семестру або навчального року.

Навчальний план Рівня STD4 розрахований на інтенсивність у два заняття щотижня.

Кожне заняття триває 45 хвилин. Використання комп'ютера на занятті – до 15 хв (максимум 30 хв на тиждень).

Кожний тематичний модуль завершується тестом.

Рівень завершується заключним святом.

Навчально-методичні матеріали Рівня STD4

Навчально-методичні матеріали включають:

- поради для вчителя щодо організації занять;
- методичні вказівки для вчителя з теоретичної підготовки;
- слайди, картки, макети, плакати, предмети для унаочнення понять і процесів, що їх вивчають;
- методичні вказівки для вчителя з лабораторних робіт;
- методичні вказівки для учня з теоретичної підготовки;
- робочий зошит учня;
- методичні вказівки для вчителя з англійської термінології;
- робочий зошит учня з англійської термінології;
- настанови для вчителя з організації інтерактивних вправ;
- Березовський В.С., Потієнко В.О., Завадський І.О. Основи комп'ютерної графіки. Навч. Посіб.-К.: ВHV, 2009.-400 с.
- Левченко О.М., Коваль І.В., Завадський І.О. Основи створення комп'ютерних презентацій.-К.: ВHV, 2009.-368 с.
- Левченко О.М., Завадський І.О., Прокопенко Н.С. Основи Інтернету. Навч. Посіб.-К.: ВHV.-2010.-321 с.
- Програмне забезпечення MS Windows XP і вище, Internet Explorer, MS Word, MS Excel, MS Access, Power Point, Gif Animator, Microworlds 2.0.

4 клас

70 годин (2 год на тиждень;

7 год – моніторинг навчальних досягнень; 3 год – резервний час)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
КІТ (6 год)		
2	Правила безпеки життєдіяльності (БЖ) в комп'ютерному класі. Інформаційна культура. Поняття комп'ютерної мережі. Сервер, робоча станція. Англійська термінологія пояснює поняття і функції сервера і робочої станції.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> правила безпеки життєдіяльності під час роботи на комп'ютері; • <i>описує</i> поняття інформаційної культури; • <i>пояснює</i> загальні правила роботи з комп'ютерними мережами; • <i>описує</i> загальну структуру комп'ютерної мережі; • <i>дає</i> означення інформаційної культури.
1	Загальна ідеологія і структура глобальної мережі Internet. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “глобальна мережа Internet”; • <i>пояснює</i> загальну структуру мережі Internet; • <i>наводить приклади</i> основних послуг глобальної мережі Internet.
1	Можливості коористувача у мережі Internet. Поняття браузера. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “браузер”; • <i>наводить приклади</i> можливостей користувача у мережі Internet; • <i>пояснює</i> функції браузера.

1	Загальні принципи пошуку інформації у глобальній мережі Internet. Англійська термінологія.	Учень (учениця): • <i>знає</i> загальні принципи і правила пошуку інформації у глобальній мережі Internet.
2	Залікова робота: “Формування портфоліо з основ технічних знань”. Вибір напрямку досліджень за проектом “Основи технічних знань”. Wikipedia. АBBYUЛingvo.	Учень (учениця): • <i>знає</i> основні галузі застосування технічних знань; • <i>вибирає</i> галузь технічних знань для виконання залікової роботи та необхідну термінологію й означення у Вікіпедії; • <i>знає</i> призначення та прийоми роботи з Інтернет-енциклопедією Wikipedia та електронним словником АBBYUЛingvo; • <i>пояснює</i> необхідність володіння технічними знаннями; • <i>наводять приклади</i> технічних галузей; • <i>використовує</i> навички використання ресурсів Internet для пошуку інформації з метою вибору і обґрунтування напрямку досліджень у заліковій роботі; • <i>розрізняє</i> сфери технічних знань, аналізує напрямки їх використання; • <i>складає</i> план виконання роботи.
ОПЕРАЦІЇ З ТЕКСТОМ (8 год)		
2	Вирівнювання тексту та його орієнтація відносно полів сторінки. Встановлення полів сторінки.	Учень (учениця): • <i>знає</i> команди головного і деяких контекстних меню текстового редактора MS WORD;

	Англійська термінологія.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>описує і пояснює</i> функції команд основного і деяких контекстних меню текстового редактора MS WORD; • <i>вирівнює</i> текст по лівому і правому полях сторінки, по центру; • <i>використовує</i> вміння виділяти, заносити і вилучати фрагмент тексту у Word-документі; • <i>використовує</i> вміння вирівнювати текст по лівому і правому полях сторінки, по центру, переміщуватися по Word-документа.
2	Орієнація сторінки. Міжрядковий інтервал. Колонки. Команди Undo & Redo. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> функції і використовує команди Undo & Redo; • <i>встановлює</i> параметри сторінки; • <i>дотримує правил</i> встановлення характеристик символа (знака); • <i>дотримує правил</i> встановлення параметрів сторінки.
2	Інтерактивна вправа: Як працюють машини? (How Machines Work). Основи технічних знань: “клин”. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> типи машин; • <i>знає</i> поняття технічного пристрою “клин”; • <i>пояснює</i> принцип дії “клина” та <i>наводить приклади</i> його застосування; • <i>використовує</i> навички володіння клавіатурою і мишею; розрізняє типи технічних пристроїв; • <i>аналізує</i> принцип роботи найпростіших пристроїв (клин).

2	<p>Формування власного портофоліо. Перша частина: створення словника термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів засобами текстового редактора MS Word.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні напрямки технічних знань та базову термінологію, пов'язану із найпростішими технічними засобами; • <i>пояснює</i> принципи та наводить приклади застосування найпростіших технічних засобів, зокрема “клина”; • <i>використовує</i> ресурси Wikipedia і АBBYUЛingvo для створення словника термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>розрізняє</i> термінологію різних типів технічних засобів; систематизує терміни; • <i>створює</i> словник термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>оцінює</i> (перевіряє) правильність означень термінів та <i>виправляє</i> помилки.
<p>ЕЛЕКТРОННІ ТАБЛИЦІ (11 год)</p>		
2	<p>Створення робочих аркушів. Побудова діаграм та графіків. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> команди головного і деяких контекстних меню MS EXCEL; • <i>пояснює правила</i> вставлення символів (знаків); • <i>пояснює правила</i> вставлення найпростіших формул; • <i>описує</i> характеристики клітинки (ширина і висота); • <i>описує</i> основні характеристики Ms Excel;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “робочий аркуш”; • <i>описує</i> і <i>пояснює</i> функції команд головного і деяких контекстних меню Ms Excel; • <i>використовує</i> навички занесення і вилучення тексту з клітинки; • <i>використовує</i> вміння виділення тексту у клітинці; виділення клітинок, груп клітинок, рядків і стовпчиків у Excel-документі; • <i>здійснює</i> побудову найпростіших діаграм і графіків; • <i>дотримує правил</i> збереження документа.
1	Навігація по таблиці. Посилання на клітинки. Створення та вилучення аркушів. Назва аркуша та колір закладки.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> принципи адресації клітинок таблиці; • <i>наводить приклади</i> адрес клітинок; • <i>використовує</i> навички занесення даних у таблицю і їх видалення, виділення рядка, стовпчика, клітинки електронної таблиці; • <i>використовує</i> вміння зміни характеристик символів (знаків). • <i>використовує</i> вміння зміни ширини стовпчика і висоти рядка.
2	Інтерактивні вправи: розв’язання прикладних задач із математики та вправи на закріплення англійської термінології.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні принципи та етапи розв’язання математичних задач у середовищі електронних таблиць;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “функція” і використовує формулу автоматичної суми; • <i>описує</i> правила застосування формул.
2	Інтерактивна вправа “Як працюють машини?” Основи технічних знань: важіль. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні напрямки технічних знань та базову термінологію, пов’язану із найпростішими технічними засобами; • <i>пояснює</i> принципи та наводить приклади застосування найпростіших технічних засобів; • <i>використовує</i> ресурси Wikipedia і АВВУУLingvo для створення словника термінів, пов’язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>розрізняє</i> термінологію різних типів технічних засобів; • <i>систематизує</i> терміни; • <i>створює</i> словник термінів, пов’язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>оцінює</i> (перевіряє) правильність означень термінів та <i>виправляє</i> помилки.
4	Формування власного портофоліо. Друга частина: пошук інформації в Інтернеті та створення таблиці-довідника із характеристиками технічних пристроїв.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні найпростіші технічні пристрої та їх характеристики; • <i>розрізняє</i> та <i>порівнює</i> характеристики найпростіших технічних пристроїв;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> принципи та наводить приклади застосування найпростіших технічних засобів, зокрема важеля; • <i>використовує</i> ресурси Wikipedia I АBBYUЛingvo для створення таблиці-довідника із характеристиками технічних засобів; • <i>створює</i> таблицю-довідник характеристик найпростіших технічних засобів; • <i>оцінює</i> (перевіряє) правильність характеристик та виправляє помилки.
БАЗИ ДАНИХ (10 год)		
1	<p>Редагування полів бази даних. Внесення та вилучення полів. Перейменування полів.</p> <p>Англійська термінологія</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “база даних” та її основні характеристики; • <i>описує</i> і <i>наводить приклади</i> використання баз даних; • <i>дотримує правил</i> безпеки під час роботи на комп’ютері; • <i>вміє редагувати</i> поля бази даних; • <i>використовує</i> вміння редагувати поля; • <i>виконує</i> дії над полями.
2	<p>Внесення та вилучення записів із бази даних.</p> <p>Англійська термінологія</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття “поле” та “запис”; • <i>наводить приклади</i> полів і записів; • <i>здійснює</i> заповнення бази даними та редагування даних у базі;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримує правил</i> іменування полів; • <i>розрізняє</i> дані за типами; • <i>об'єднує</i> однотипні дані у групи і утворює поля; • <i>оцінює</i> правильність іменування полів та <i>виправляє</i> помилки.
2	Інтерактивна вправа “Як працюють машини?” Основи технічних знань: “блок та та-келаж”. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні напрямки технічних знань та базову термінологію, пов'язану із найпростішими технічними засобами; • <i>пояснює</i> принципи та наводить приклади застосування найпростіших технічних засобів, зокрема блоку та та-келажу; • <i>використовує</i> ресурси Wikipedia I ABBYULingvo для створення словника термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>розрізняє</i> термінологію різних типів технічних засобів; • <i>систематизує</i> терміни; • <i>створює</i> словник термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>оцінює</i> (перевіряє) правильність означень термінів та <i>виправляє</i> помилки.
2	Інтерактивна вправа: “Пошук в Інтернеті інформації про технічні пристрої та їх характеристики”.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> призначення та прийоми роботи з Wikipedia та ABBYULingvo;

	Систематизація даних та введення у таблицю. Розроблення архітектури бази даних.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> ресурси Internet, Wikipedia для пошуку інформації про технічні пристрої та їх характеристики; • <i>аналізує і систематизує</i> інформацію про технічні пристрої та їх характеристики; • <i>створює</i> таблицю даних для внесення у базу даних.
3	Формування власного портфоліо. Третя частина: створення бази даних технічних пристроїв.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> технологію створення бази даних; • <i>пояснює</i> алгоритм створення бази даних; • <i>використовує</i> навички роботи Microsoft Access; • <i>аналізує і систематизує</i> інформацію про технічні пристрої та їх характеристики; • <i>створює</i> базу даних технічних пристроїв; • <i>перевіряє</i> правильність внесеної інформації та <i>виправляє</i> помилки.
ГРАФІКА І МУЛЬТИМЕДІА (10 год)		
1	Анімація слайдів електронної презентації. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “електронна презентація”, “слайд”, “кольорова гама”; • <i>пояснює</i> галузі застосування електронних презентацій та їх можливості; • <i>наводить приклади</i> застосування електронних презентацій; • <i>дотримує правил</i> створення електронних презентацій;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> вміння редагувати слайди; • <i>використовує</i> вміння анімації тексту і графічних об'єктів на слайді; • <i>аналізує</i> логічну послідовність слайдів у презентації; • <i>розрізняє</i> способи анімації тексту та графічних об'єктів; • <i>формує</i> алгоритм демонстрації слайдів; • <i>оцінює</i> правильність алгоритму подачі інформації у презентації та <i>виправляє</i> помилки.
1	<p>Налагодження режиму показу слайдів. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> режими роботи презентації; • <i>пояснює</i> характеристики режиму показу слайдів використовує засоби налагодження режиму показу слайдів та навички редагування слайдів і презентації; • <i>аналізує</i> логічну послідовність слайдів у презентації; • <i>формує</i> алгоритм демонстрації слайдів; • <i>оцінює</i> правильність алгоритму подачі інформації у презентації та <i>виправляє</i> помилки.
2	<p>Інтерактивна вправа “Як працюють машини?” Основи технічних знань: “колесо”. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> основні напрямки технічних знань та базову термінологію, пов'язану із найпростішими технічними засобами;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> принципи та наводять приклади застосування найпростіших технічних засобів, зокрема колеса; • <i>використовує</i> ресурси Wikipedia I ABBYYLingvo для створення словника термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>розрізняє</i> термінологію різних типів технічних засобів; • <i>систематизує</i> терміни; • <i>створює</i> словник термінів, пов'язаних із галуззю використання технічних засобів; • <i>оцінює</i> (перевіряє) правильність означень термінів та <i>виправляє</i> помилки.
2	Принципи анімації. Gif Animator. Запуск та вихід. Характеристика робочого вікна та елементів керування. Англійська термінологія.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття та принципи анімації, поняття кадру і сценарію; • <i>пояснює</i> принцип створення ілюзії руху; • <i>використовує</i> поняття алгоритму для розробки сценарію.
2	Підготовка кадрів у Microsoft Paint. Формування сценарію. Завантаження кадрів. Запуск та редагування сценарію.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>використовує</i> навички створення графічних об'єктів засобами MS Paint для підготовки кадрів; • <i>впорядковує</i> кадри відповідно сценарію; • <i>створює</i> сценарій; • <i>перевіряє</i> порядок слідування кадрів та <i>виправляє</i> помилки.

2	Формування власного портофоліо. Четверта частина: Створення презентації на тему “Технічні пристрої”.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> принципи і послідовність створення електронних презентацій; • <i>пояснює</i> логічну послідовність подачі матеріалу презентації використовує навички та вміння створювати електронні презентації; • <i>планує</i> показ та розподіляє інформацію по слайдах; створює презентацію; • <i>оцінює</i> логічну послідовність подачі матеріалу презентації та правильність її оформлення.
ПРОГРАМУВАННЯ (15 год)		
1	Створення та переміщення черепашки. Створення форм на основі черепашки. Зміна розміру черепашки. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “алгоритм”, “команда”, “програма як послідовність команд”, “процес програмування”; • <i>розуміє</i> та <i>пояснює</i> основні принципи програмування; • <i>створює</i> форми на основі черепашки.
1	Програмування руху черепашки. Команди fd, bk, setshape, repeat, glide. Англійська термінологія.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> команди fd, bk, setshape, repeat, glide та їх застосування; • <i>програмує</i> рух черепашки за допомогою команд fd, bk, setshape, repeat, glide; • <i>аналізує</i> результати роботи команд fd, bk, setshape, repeat, glide; • <i>створює</i> алгоритм руху черепашки та програму із за-

		<p>стосуванням команд fd, bk, setshape, repeat, glide;</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>перевіряє</i> правильність алгоритму і програми та <i>виправляє</i> помилки.
1	<p>Копіювання черепашок. Керування кількома черепашками. Команда talkto. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> команду talkto та її застосування; • <i>пояснює</i> принцип керування кількома черепашками; • <i>організовує</i> керування кількома черепашками; • <i>аналізує</i> логічну послідовність керування кількома черепашками; • <i>створює</i> алгоритм і програму керування кількома черепашками; • <i>перевіряє</i> правильність алгоритму і програми та <i>виправляє</i> помилки.
2	<p>Панель малювання. Малювання геометричних фігур. Товщина пера. Програмування кольорів. Тонке (точного) редагування об'єкта (робота з пікселями). Виділення та копіювання елементів фону. Англійська термінологія.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> елементи панелі малювання та їх призначення, поняття “піксель” та “фон”; • <i>пояснює правила</i> використання елементів панелі малювання; • <i>використовує</i> навички роботи із графічними об'єктами для точного редагування.
2	<p>Створення та редагування текстових віконць. Керування кількома текстовими віконцями.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> поняття “текстові віконця”; • <i>пояснює</i> принцип керування кількома текстовими віконцями;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>організовує</i> керування кількома текстовими віконцями; • <i>аналізує</i> логічну послідовність керування кількома текстовими віконцями; • <i>створює</i> алгоритм і програму керування кількома текстовими віконцями; • <i>перевіряє</i> правильність алгоритму і програми та <i>виправляє</i> помилки.
4	Формування власного портфолію. П'ята частина: програмування польоту повітряної кулі.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>створює</i> алгоритм і програму польоту повітряної кулі; • <i>перевіряє</i> правильність алгоритму і програми та <i>виправляє</i> помилки.
4	Компоновка та оформлення портфолію залікової роботи.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>компонує</i> та <i>оформляє</i> портфолію залікової роботи.

СХОДИНКИ ЕТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1–4 класи

Автор

Л. КРАВЧУК –

старший викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Етичний розвиток дитини молодшого шкільного віку – складний і багатогранний процес, в основі якого лежить засвоєння етичних норм, принципів, вимог. Оволодіння законами моралі, формування здатності до самостійного вибору на користь добра й справедливості, здатності активно й неухильно протидіяти злу – чи не найскладніше в особистісному становленні людини.

Нині, коли у суспільстві спостерігається загострення етичних проблем, відчутною є потреба у спеціально організованих “уроках людяності”. Вони ґрунтуються на інноваційних формах та методах роботи, які допомогли б молодшому школяреві у повному обсязі побачити, відчути й усвідомити важливість і необхідність етичних норм. Адже майбутнє людини міститься в ній самій, воно живе в її звичках, вчинках, поведінці. А “серед сил, що формують дійсність, етичність є першою” (А. Швейцер).

Готуючись до уроку, ми ретельно добираємо матеріал, методи і прийоми. Та чи так ретельно піклуємося про етичне становлення школяра? Турбуючись про те, чи зрозуміла дитина завдання, чи запам’ятала правило правопису, чи не забуваємо ми подумати і потурбуватися про те, якою людиною вона є вже сьогодні та якою стане у майбутньому.

Ідея курсу – враховуючи психологічні особливості дитини молодшого шкільного віку, формувати в неї “активні свідомі нахили” до етичних учинків, спрямованих на благополуччя людей, докідля і на користь свого розвитку.

Мета курсу – сприяти засвоєнню молодшими школярами етичних норм.

Програма враховує психологічні особливості молодшого школяра, теоретичні та практичні вимоги до структури такого курсу для учнів початкової школи. Упровадження курсу допоможе зробити процес засвоєння етичних норм молодшими школярами системним, цілеспрямованим та планомірним.

Завдання курсу:

- ✧ сприяти усвідомленню учнями початкової школи суті етичних норм, їх значення в особистому та суспільному житті;
- ✧ розвивати етичні почуття (правди, справедливості, емпатії, гідності, сорому, провини, совісті, альтруїзму, відповідальності) та ставлення;

- ✧ формувати вольову сферу (бути стриманим, витриманим, уміти керувати своїми бажаннями);
- виробляти навички етичної поведінки.

Особливість занять курсу “Сходинки етичного зростання” полягає в тому, що:

- ✧ кожне заняття має на меті формування цілісних уявлень про природне і соціальне у світі, людину як гармонійний складник довколишнього, сприяє усвідомленню молодшими школярами таких аксіом життя як: “ми всі потрібні у цьому світі”, “життя і благо кожного є найвищою цінністю”, “усе живе потребує чуйного, доброзичливого ставлення”, “призначення людини – творити добро”, “якою бути, як чинити – вирішує сама людина”;
- ✧ зміст занять передбачає мінімум лекційного матеріалу та максимальне використання активних форм і методів навчання, практичного компонента з метою набуття дітьми соціального досвіду взаємодії, такого необхідного для інтеграції в світ, що їх оточує;
- ✧ враховуючи психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку в засвоєнні етичних норм, матеріал занять і побудова самого заняття спрямовані на активізацію мислення учнів, актуалізацію їхнього життєвого досвіду, розвиток емпатії як головної психологічної умови етичної поведінки;
- ✧ дитина є повноправним суб’єктом навчання;
- ✧ заняття проходять у формі вільного діалогу у системах “учитель – учні”, “вчитель – учень”; “учень – учень”;
- ✧ процес засвоєння етичних норм розглядається як розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів у їх тісному взаємозв’язку.

Основними принципами проведення занять курсу є:

- доступність і міра;
- зв’язок теорії з практикою навчання та життям;
- системність, систематичність і послідовність;
- емоційність;
- довіра та співпраця;
- активність і самостійність;
- дослідницька творча позиція;
- осмислення та саморозкриття.

Умови реалізації програми курсу

Програма курсу “Сходинки етичного зростання” для учнів 2–4 класів складається з трьох розділів: “Розуміти себе – розуміти інших”,

“У світі етичних орієнтирів життя”, “Пізнаємо етичні принципи життя”. Особливу увагу треба звернути на першокласників, адже початок навчання у школі – нелегкий період для дитини: їй потрібно адаптуватися до нових умов життя, нового виду діяльності, нових обов’язків. Крім того, школа – це не лише уроки, перерви, семестри. Школа – це модель суспільства, де діти вчаться дотримуватися етичних норм поведінки, набувають досвіду взаємодії з довколишніми: однокласниками, вчителями. Засвоєння етичних норм у шкільному колективі є першим досвідом входження дитини в соціальне середовище. Надалі їй неодноразово доведеться стикатися з подібними нормами протягом усього свого життя, а вміння підпорядковувати цим нормам свою поведінку формується саме на початковій стадії шкільного навчання. Тому для учнів першого класу в програму введено ще один розділ “Добрідень, школо, а це – я”.

Тривалість занять у 1 класі – 35 хв, у 2–4 класах – 40 хв. Заняття проводять раз на тиждень упродовж навчального року.

Кожне заняття складається з трьох частин (організаційної – входження дітей у роботу над темою заняття; основної – ознайомлення з матеріалом заняття, його усвідомлення та завершальної – рефлексія – осмислення власної діяльності). Ці частинки об’єднані загальною темою.

Організаційну частину складають вправа-вітання та вправа-енергізатор. Вправа-вітання має на меті встановлення доброзичливих контактів, дружніх взаємин між учасниками, формування навичок етичної поведінки. Вправа-енергізатор допомагає створити позитивну психологічну атмосферу в групі, налаштувати дітей на спільну роботу.

Основна частина заняття – найдовша за тривалістю. У ній зосереджується смислове навантаження всього заняття. Включає такі процедури: читання “з передбаченням”, рольове моделювання, вправи-енергізатори, практичну роботу, творчу діяльність. Використовуються такі форми роботи, як робота в парах та малих групах.

Читання “з передбаченням”. Цей метод покликаний актуалізувати особистий життєвий досвід дітей, спонукати їх до роздумів, пошуків, учити виробляти самостійний погляд та елементарні прогностичні оцінки, збагачувати досвід самостійних виборів, надання переваг, прийняття рішень. Ці уміння знадобляться дитині в подальшому житті, коли вона стане перед проблемою морального вибору, оскільки неможливо передбачити всі ситуації, у які потрапляє людина, і дати готові “рецепти” етичної поведінки на всі випадки.

Обов'язковими елементами завершальної частини є рефлексія та вправа-прощання. Рефлексія передбачає роздуми почуте на занятті, результатів своєї діяльності, осмислення здобутих знань, досвіду, самоаналіз вражень, відчуттів, настрою, що допомагає учням ліпше зрозуміти себе, свій внутрішній світ, а вчителю – отримати зворотний зв'язок від групи. Вправа-прощання дозволяє закінчити заняття на позитивній емоційній ноті, створити умови для формування в дітей навичок увічливої поведінки, засвоєння ними етичних еталонів взаємин з оточенням.

Оскільки пропонується курс є навчальним, а на навчальних заняттях без оцінки не обійтися, то важливо дотримувати таких правил:

- ✧ звертати увагу та підтримувати не тільки успіх учня, а й і його зусилля;
- ✧ давати оцінку діям (вчинкові, поведінці) дитини, а не її особистості;
- ✧ розкривати перед дитиною позитивні перспективи її етичного розвитку.

Особливості структури і змісту програми

В основі побудови програми курсу “Сходинки етичного зростання” лежить ідея концентру, циклічності. Курс складається з чотирьох частин – циклів (за роками навчання). Кожен рік роботи над програмою – це завершений цикл, і тому може розглядатися як самостійна одиниця.

Зміст матеріалу дібрано так, що, завершуючи цикл навчання, діти повертаються до тих запитань, про які говорили на початку року, але вже на якісно новому рівні, оскільки у дитини за час навчання з'явився новий досвід, розширились і поглибилися знання з даної проблеми, виникли нове її бачення, ставлення.

Курс пропонується для вивчення учнями 1–4 класів за рахунок годин варіативної частини навчального плану.

Для забезпечення вивчення курсу “Сходинки етичного зростання” розроблено детальні конструкти занять з першого по четвертий клас. Оскільки в рамках вивчення курсу молодшими школярами передбачається також робота з сім'ями учнів, розроблено цикл лекцій “Етичні діалоги з батьками”, якими вчитель зможе скористатися під час проведення батьківських зборів, у приватних бесідах з батьками своїх вихованців, організовуючи роботу лекторіїв.

1 клас

*35 годин (1 год на тиждень;
I семестр – 17 год, II семестр – 18 год)*

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ДОБРИДЕНЬ, ШКОЛО, А ЦЕ – Я! (10 год)		
1	Будьмо знайомі.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має досвід взаємодії з однолітками, дорослими людьми відповідно до загальноприйнятих етичних норм.
1	Здрастуй, здрастуй, новий друже!	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • дотримує норм етичної поведінки у спілкуванні із сусідом по парті; • має досвід запобігання конфліктним ситуаціям, налагодженню дружніх взаємин із сусідом по парті; • демонструє знання формули співпереживання, співчуття, слів підбадьорення, підтримки; • виявляє вміння контролювати власну поведінку.
1	Я + Ти = Клас.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює свою приналежність до класу як групи людей; • виявляє доброзичливе ставлення до однокласників; • має уяву та дотримує правил етичної поведінки у класі; • демонструє вміння контролювати власну поведінку.

1	Шкільний дзвінок.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> призначення і функції шкільного дзвінка; • <i>уміє керувати</i> власними емоціями та бажаннями.
1	Урок.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримує правил</i> етичної поведінки на уроці; • <i>володіє</i> конструктивними способами поведінки; • <i>має елементарні навички</i> самоорганізації у навчальній діяльності.
1	Весела перерва.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про призначення перерви; • <i>дотримує</i> правил етичної поведінки під час перерви.
1	Портфель – мій друг і помічник.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> призначення і функції шкільного портфеля; • <i>виявляє</i> бережне ставлення до портфеля.
1	У школу я завжди беру...	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i>, які речі потрібні у школі; • <i>розуміє</i> призначення і функції шкільного приладдя; • <i>намагається тримати</i> у порядку та проявляє бережне ставлення до свого шкільного приладдя.
1	До школи всі стежинки, до школи всі дороги.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>демонструє</i> позитивне емоційне ставлення до школи; • <i>дотримує</i> шкільних правил поведінки.

1	Ми тепер не просто діти...	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює свій статус учня (учениці); • демонструє позитивне емоційне ставлення до школи та шкільних правил життя.
РОЗУМІТИ СЕБЕ – РОЗУМІТИ ІНШИХ (5 год)		
1	Хто я, який я. Я маю свої бажання, потреби, інтереси і цим відрізняюся від інших. Я – єдиний(-а) такий(-а) у світі.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • виокремлює своє “Я”; • знає про унікальність, неповторність усього того, що є в навколишньому світі; • розуміє свою унікальність, неповторність.
1	Які бувають звички. Звички добрі й погані. Щоб не було поганих звичок, треба виховувати в собі добрі.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • розрізняє добрі та погані звички; • пояснює необхідність у добрих звичках; • має досвід самостійного вибору; • намагається виховувати у собі добрі звички.
1	Для чого народжується людина. Кожен свій день потрібно проживати так, щоб все, що ти робиш, не тільки приносило задоволення, але й було корисним для тебе, твого оточення і довкілля.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про призначення людини; • висловлює своє розуміння того, що людина народжується для добрих і корисних справ; • наводить приклади із власного життя добрих, корисних справ.
1	Гарне і потворне. Гарне і потворне у поведінці людей. Безсердечність, бездушність – це потворно.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • уміє бачити гарне і потворне у поведінці, вчинках людей;

	<p>Якщо хочеш бути гідною людиною, хочеш, щоб тебе любили і поважали, будь чемним, добрим. Пам'ятай, що люди похилого віку, менші та слабші за тебе потребують особливої уваги.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • виявляє негативне ставлення до проявів безсердечності, бездушності; • намагається проявляти доброзичливе, уважне ставлення до довколишніх, природи.
1	<p>Суттєве і незначне. У житті є речі суттєві та незначні. Людина сама вирішує, що їй обрати, на що витратити свої сили і час. Обираючи суттєве, не залишати місця для незначного.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про суттєве і незначне в житті людини; • приймає елементарні самостійні рішення; • має уявлення про систему загальнолюдських цінностей; • уміє пояснити свій вибір суттєвого та незначного у житті.
<p>У СВІТІ ЕТИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЖИТТЯ (16 год)</p>		
1	<p>Що означає “бути акуратним”. Бути акуратним – означає тримати свої речі в порядку. Сама людина вирішує, якою їй бути.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • розуміє, що акуратна людина – охайна, любить порядок; • висловлює позитивне ставлення до акуратності та акуратних людей; • намагається бути охайним (-ою).
1	<p>Ввічливість. Ввічлива людина ніколи не забуває вживати ввічливі слова. Ввічливі слова – це “чарівні ключики” до сердець довколишніх. Вони допомагають підняти настрій, налагодити взаємини між людьми. Ввічливі слова зігрівають серце, від них стає приємно.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про ввічливість; • називає ознаки ввічливої людини; • розуміє значення ввічливих слів у житті людей; • уміє вживати ввічливі слова у власному мовленні.

1	Чемність.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>наводить приклади</i> чемної поведінки; • <i>виявляє вміння</i> чемно поводитися з дорослими й однолітками.
1	Чому люди говорять неправду. Що спонукає людину говорити неправду. Дії та зізнання. Я не роблю нічого такого, за що мені було б соромно.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що таке негідний вчинок; • <i>знає</i> про непривабливість людини, яка говорить або чинить неправдиво; • <i>керується</i> у своїй поведінці совістю як внутрішньою етичною інстанцією; • <i>прагне бути</i> чесним(-ою) у своїх словах.
1	Що означає “бути відповідальним”. Бути відповідальним – означає старанно виконувати доручену справу.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про відповідальність як старанне ставлення до дорученої справи; • <i>намагається бути</i> відповідальним(-ою); • <i>знає</i>, що таке справедливість та розуміє її роль у житті людей.
1	Справедливість. Справедливість – відповідність між діянням і наслідком. Справедливість – коли все порівну чи коли всі задоволені? Уміння домовлятися.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>вміє</i> дати етичну оцінку власних учинків та вчинків довколишніх із погляду їх справедливості стосовно іншого; • <i>виявляє</i> готовність дотримуватись правил справедливої людини.
1	Бути людиною. Справжня людина ніколи не образить, а завжди стане на захист тих, хто цього потребує: менших і	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> спосіб життя людини у світі (на прикладах ставлення до довколишніх, природи, предметного світу);

	слабших, людей і природи. Щоб жити у доброму радісному світі, треба не робити зла довколишнім.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>мотивує</i> потребу вчиняти “полюдськи”; • <i>намагається бути</i> людяним (-ою) у стосунках із довколишніми.
1	Добро. Доброта. Якщо хочу, щоб мені було добре, я сам(-а) перший(-а) маю по-доброму вчиняти з усіма, хто мене оточує. Коли всім навколо буде добре, тоді мені буде ще ліпше. У людини за будь-яких обставин є можливість зробити добру справу.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність понять добро, доброта; • <i>висловлює</i> власне ставлення до добра: добро робиться заради добра; • <i>виявляє</i> доброзичливе ставлення до навколишнього світу: людей, природи, предметного світу.
1	Чуйність. Дуже добре, коли на життєвому шляху трапляються чуйні люди. Чуйна людина дарує добро, радість навколишньому світові, робить його ліпшим. Чуйний – означає уважний до потреб іншого і завжди готовий прийти на допомогу.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність поняття “чуйність”; • <i>називає</i> риси чуйної людини; • <i>висловлює</i> власне судження про значення чуйності у житті; • <i>виявляє</i> здатність бути чуйним (-ою) у стосунках із людьми, довкіллям.
1	Байдужість.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність понять байдужість, бездушність; • <i>наводить приклади</i> байдужості, бездушності; • <i>виявляє здатність</i> емоційно відгукуватися на життєві події.
1	Такт. Тактовність. Ми живемо серед людей, тому потрібно завжди думати, як наша поведінка	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>орієнтується</i> в сутності понять такт, тактовність;

	вплине на іншу людину: її настрій, почуття. Перш ніж щось сказати або зробити, треба подумати про наслідки.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> взаємозв'язок між своїми вчинками та настроєм оточуючих людей; • <i>володіє</i> первинними вміннями само регулювати власну поведінку.
1	Нетактовність.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>характеризує</i> ознаки нетактовності; • <i>висловлює</i> особисте ставлення до проявів нетактовності у поведінці інших людей; • <i>намагається проявляти</i> такт у стосунках із батьками, однокласниками, дорослими людьми.
1	Заздрість. Заздрість – це зло. Щоб не заздрити, вчися цінувати те, що маєш.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> сутність поняття “заздрість”; • <i>визначає</i> заздрість як негативну рису; • <i>намагається</i> утримуватися від заздрощів.
1	Дружба. Людам потрібні друзі, оскільки без них сумно. Щоб зберегти дружбу, потрібно вміти поступатися одне одному.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття: “дружба”, “друзі”; • <i>приймає</i> елементарні самостійні рішення щодо моделей поведінки з однолітками; • <i>намагається</i> дотримувати правил товаришування.
1	Пам'ятати про тих, хто поруч. Егоїзм – негативна риса. Якщо не хочеш стати егоїстом, завжди пам'ятай про тих, хто поруч.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>орієнтується</i> у поняттях: “егоїзм”, “егоїст”; • <i>формулює висновки</i> про важливість і красу людських стосунків;

		<ul style="list-style-type: none"> • має досвід взаємодії з довколишніми відповідно до загальноприйнятих етичних норм.
1	<p>Щоб мене поважали. Через свої вчинки ми проявляємо повагу не тільки до довколишніх, а, перш за все, до самих себе. На повагу заслуговує той, хто вчиняє гідно.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює, що таке повага та самоповага; • розуміє, як потрібно чинити людині, щоб мати повагу з боку довколишніх; • висловлює своє позитивне ставлення до вчинків, які відповідають загальноприйнятим етичним нормам; • приймає елементарні самостійні рішення у виборі моделі поведінки.
ПІЗНАЄМО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖИТТЯ (4 год)		
1	<p>Ми всі цінні, важливі. Усе й усі, хто і що є у світі, для когось або для чогось потрібні, мають своє призначення. Я розумію свою цінність та цінність усього того, що мене оточує.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • виявляє почуття власної цінності та ціннісне ставлення до усього того, що є у світі: людей, природи, предметного світу; • демонструє вміння контролювати свої емоції, поведінку.
1	<p>Життя дано для добрих справ. Людина народжується для того, щоб робити корисні, добрі справи. Я завжди роблю корисні, добрі справи.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає, що життя дається людині для добрих справ, вчинків; • пояснює, які добрі, корисні справи може робити людина; • намагається дотримувати етичних норм.
1	<p>Поступливість – шлях до злагоди. Що таке “злагода”? Поступливість як ознака сили, вихованості, доброї</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • пояснює, що таке злагода; • розуміє необхідність жити у злагоді з довколишніми;

	вдачі. Поступливість як форма поведінки в колективі, в родині, у колі друзів. Щоб жити у злагоді, потрібно прислухатися до потреб іншого і бути поступливим.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>прагне</i> жити у злагоді з довколишніми; • <i>вміє</i> стримувати негативні емоції, регулювати свої почуття; • <i>демонструє</i> форми поступливості у стосунках із однолітками.
1	<p>Моє життя – в моїх руках.</p> <p>Які вчинки робити, вирішує сама людина. Необдумані вчинки принесуть багато шкоди. Від поспішних дій людину оберігають поміркованість і стриманість.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що людина сама є “автором” своїх вчинків, поведінки, життя; • <i>мотивує</i> потребу дотримання етичних норм у власних вчинках; • <i>намагається стримувати</i> свої бажання, емоції та чинити етично.

2 клас

35 годин (1 год на тиждень,
I семестр – 17 год, II семестр – 18 год)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	РОЗУМІТИ СЕБЕ – РОЗУМІТИ ІНШИХ (6 год)	
1	<p>Що я знаю про себе.</p> <p>Я – неповторний(-а). Усі ми – неповторні.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>може проаналізувати</i> свої сильні та слабкі риси вдачі, а також <i>оцінити</i> їх; • <i>виявляє</i> позитивне емоційне ставлення до рис своєї вдачі; • <i>робить</i> висновок про неповторність і цінність себе та кожної людини.
2	<p>Навіщо мені гарні звички.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розрізняє</i> і <i>називає</i> добрі та погані звички;

	<p>Не робити зла довколишнім та довкіллю – це добра звичка. Взаємозв'язок між звичками людини, її рисами характеру та взаєминами з довколишнім. Доброзичливість позитивно впливає на настрій, здоров'я. Своїми вчинками, поведінкою приношу я радість собі та довколишніми.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> особисту користь та суспільну необхідність у гарних звичках; • <i>володіє вміннями</i> керувати власними емоціями та бажаннями; • <i>застосовує вміння</i> доброзичливо ставитися до себе та навколишнього світу.
1	<p>Моє призначення. Призначення людини – робити добрі справи не тільки для себе, а й для всіх тих, хто поряд з нею. Своїми вчинками я залишаю добрий слід.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що призначення людини – робити добрі справи, приносити користь собі, оточенню, довкіллю; • <i>володіє вміннями</i> оцінної діяльності, спрямованої на аналіз власних учинків; • <i>виявляє здатність</i> до вчинків, що відповідають етичним нормам.
1	<p>Образа. Помста. Прощення. Гарне і потворне у людських стосунках. Від образи до помсти. Велика сила прощення. Вчуся прощати.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що конфліктувати, ображатися, мститися – це погано; • <i>уміє</i> стримувати негативні емоції, регулювати свої почуття, контролювати власну поведінку; • <i>прагне</i> адекватно реагувати на зауваження дорослих; • <i>використовує</i> критичні зауваження з боку дорослих на свою адресу з метою самовдосконалення.

1	<p>Які цінності я обираю. У житті є суттєве і несуттєве. Добрі людські якості, здоров'я, друзі, родина – це суттєві речі. Я обираю суттєве.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> суттєве та несуттєве у вчинках, поведінці людей; • <i>встановлює</i> причинно-наслідкові зв'язки між учинками та їх наслідками; • <i>має</i> елементарну систему цінностей; • <i>уміє</i> самостійно приймати рішення і робити етичний вибір у визначенні власних життєвих цінностей.
<p>У СВІТІ ЕТИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЖИТТЯ (22 год)</p>		
1	<p>Етична риса – акуратність. Акуратний – дисциплінований, організований, обережний.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття: “акуратний”, “дисциплінований”, “організований”, “обережний”; • <i>висловлює</i> позитивне ставлення до акуратності як етичної риси людини; • <i>демонструє</i> таку рису характеру як акуратність у своїй поведінці.
1	<p>Що дає нам ввічливість. Приємне спілкування. Гарний настрій. Приємні спогади про людину. Уважне ставлення до іншого. Повага та самоповага.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> потребу бути ввічливим(-ою); • <i>здатний виявляти</i> ввічливість у взаєминах із довколишніми.
1	<p>Що означає “бути чемним”. Уважність. Доброзичливість. Люб'язність. Щирість.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> роль чемності у житті людей; • <i>висловлює</i> позитивне ставлення до проявів чемності; • <i>виявляє</i> бажання бути чемним (-ою); • <i>намагається</i> чемно поводитися.

1	<p>Чи варто говорити неправду. Непривабливість людини, яка говорить неправду. Як не старайся – правди не сховаєш. Неправда ускладнює життя людини. Добрі люди неправди не кажуть.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що неправда робить людину непривабливою в очах інших людей, викликає зневагу; • <i>встановлює</i> причинно-наслідкові зв'язки між бажаннями, вчинками та їх наслідками; • <i>робить висновок</i> та обґрунтовує, що набагато гірше бути викритим у неправді, ніж сказати правду; • <i>керується</i> в своїй поведінці совістю як внутрішньою етичною інстанцією; • <i>намагається бути</i> правдивим(-ою) у власних вчинках.
2	<p>Відповідальність – це надійність. Чесне, старанне ставлення до справи. Уміння нести відповідальність за інших.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що сутність відповідальності – старанне, чесне виконання дорученого; • <i>виявляє</i> риси відповідальної людини.
1	<p>Що посіємо, те й пожнемо. Справедливість – відповідність між діянням та відплатою. Справедливий закон життя: як ти ставишся до навколишнього світу, так і він ставиться до тебе.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє сутність</i> поняття “справедливість”; • <i>встановлює</i> причинно-наслідкові зв'язки між вчинками та їх наслідками; • <i>уміє</i> стримувати негативні емоції, регулювати свої почуття, контролювати власну поведінку; • <i>намагається</i> чинити справедливо.
2	<p>Гарні слова і гарна справа. Розуміти потреби іншого.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що цінують не гарні слова, а гарні справи;

	Ліпше одна гарна справа, ніж десять гарних слів.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє</i> чуйність до потреб іншої людини та готовність надати безкорисливу допомогу.
2	Вчинки добросердя. Доброзичливість. Турботливість. Будь-яка добра справа – це милосердя.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність поняття “доброзичливість”, “турботливість”, “милосердя”; • <i>виявляє</i> ціннісне ставлення до природи; • <i>намагається</i> бути милосердним.
2	Небайдужість. Світ стає ліпшим завдяки небайдужим людям. Емоційна чуйність. Вчинки, які змінюють світ на краще.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність поняття “небайдужий”; • <i>мотивує</i> потребу бути небайдужим; • <i>виявляє</i> риси небайдужої людини у власній поведінці.
1	Бездушність. Бездушність. Співчуття.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> неприпустимість бездушного ставлення до довколишніх, до природи; • <i>виявляє</i> здатність емоційно реагувати на життєві події.
1	Як не образити іншого. Гідність. Достоїнство. Мистецтво не принижувати.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що бути тактовним – означає поважати гідність та достоїнства іншого; • <i>володіє</i> вмінням керувати власною поведінкою; • <i>використовує</i> знання про тактовність у спілкуванні з довколишніми
2	Повага до інших. Щоб не бути нетактовним.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між життєвою подією та емоційним станом людини;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>аналізує</i> свої вчинки з погляду їх тактовності; • <i>уміє</i> обирати спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин.
1	<p>Заздрість. Заздрість та ворожість. Впевненість у власних силах. Керування своїми почуттями.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> та мотивує небажаність такого почуття як заздрість; • <i>намагається утримуватися</i> від заздрощів, ревнощів; • <i>контролювати</i> свій емоційний стан.
2	<p>Уроки дружби. Правила товаришування.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> важливість дружби, дружніх взаємин у житті людини; • <i>має уявлення</i> про якості справжніх друзів, правила товаришування.
1	<p>Жадібність. Жадібність – одна з форм прояву егоїзму.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> своє ставлення до проявів жадібності; • <i>уміє стримувати</i> негативні емоції, регулювати свої почуття, контролювати власну поведінку; • <i>уміє</i> обирати спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин.
1	<p>Повага. Увага і любов довоколишніх. Гідність. Самоповага.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що людину поважають за її справи, вчинки; • <i>відчуває</i> гордість за власні досягнення; • <i>виявляє</i> позитивне ставлення до себе; • <i>прагне</i> вчиняти відповідно до етичних норм.

ПІЗНАЄМО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖИТТЯ (7 год)		
1	Гармонія у світі. Цінність та самоцінність.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про гармонію у світі; • розуміє, що у світі є взаємозв'язок між усіма, хто існує; • виявляє почуття власної цінності та ціннісне ставлення до усього того, що є у світі: людей, природи, предметного світу.
2	Добрі слова і добрі справи. Норми життя. Образ гідної людини.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про характер і риси вдачі гідної людини; • намагається чинити гідно.
2	Жити у злагоді.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • розуміє, що суперечками не досягнеш злагоди; • дотримує правил дружнього спілкування з однолітками.
2	Як вчиняти – залежить від мене. Бажання та способи їх задоволення.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • розуміє, що вчинки людини залежать тільки від неї; • уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між бажаннями, вчинками та їх наслідками; • намагається бути поміркованим(-ою) у своїх вчинках.

3 клас

35 годин (1 год на тиждень,
I семестр – 17 год, II семестр – 18 год)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РОЗУМІТИ СЕБЕ – РОЗУМІТИ ІНШИХ (6 год)		
1	Моє “Я”. Мій внутрішній світ. Мої досягнення. Мої життєві цінності.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про свій внутрішній світ, про свої досягнення; • <i>уміє аналізувати</i> власні риси характеру та життєві цінності; • <i>розуміє</i> розбіжність свого реального й ідеального “Я”.
1	Які звички я обираю. Людину цінують і поважають за її звички та вчинки.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що існує взаємозв'язок між звичками людини, її рисами вдачі та взаєминами з довкілля; • <i>висловлює</i> власні судження, чому людині важливо мати якомога більше гарних звичок; • <i>самостійно обирає</i> моделі поведінки.
1	Слід, який я залишаю. Мої вчинки говорять про мене. Робити добрі справи не тільки для себе, а й для навколишнього світу.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що найліпше характеризують людину її вчинки; • <i>усвідомлює</i> існування закону “дія – наслідок”; • <i>уміє аналізувати</i> власні вчинки та докласти зусиль для виправлення недоліків у власній поведінці.
1	Краса світу в моїх руках. Гарні вчинки – гарний світ.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>орієнтується</i> і <i>розповідає</i> про взаємозв'язок між вчинками

	Краса довкілля – в руках кожного з нас.	людини та красою навколишнього світу; <ul style="list-style-type: none"> • <i>висловлює</i> власні судження щодо особистої відповідальності кожної людини за світ; • <i>уміє стримувати</i> негативні емоції, регулювати свої почуття, контролювати власні вчинки; • <i>виявляє</i> готовність керуватися етичними нормами у власній поведінці.
2	Головне і другорядне: вчуся робити вибір. Головне і другорядне у житті. Краса зовнішня і внутрішня. Вибір за мною.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що у житті є головні та другорядні речі; • <i>уміє</i> розрізняти корисні бажання та примхи; • <i>висловлює</i> власні судження щодо зовнішньої та внутрішньої краси; • <i>володіє</i> елементарною системою цінностей; • <i>виявляє</i> готовність робити етичний вибір.
У СВІТІ ЕТИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЖИТТЯ (24 год)		
1	Акуратність – це любов до порядку. Порядок завжди винагороджується. Власне бажання. Власні зусилля.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що бути акуратним (-ою), означає любити порядок, бути організованим(-ою); • <i>розуміє</i> суб'єктивне та суспільне значення етичної норми “бути акуратним(-ою)”; • <i>робить висновки</i>, що акуратним(-ою) можна стати лише завдяки власному бажанню та власним зусиллям; • <i>дотримує</i> етичної норми “бути акуратним(-ою)”.

1	<p>Ввічливість ще нікому не зашкодила. Ввічливість – риса вихованої людини. Привітність. Щире вираження своїх почуттів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що ввічлива людина – вихована людина; • <i>розуміє сутність</i> понять <i>привітність, щирість</i>; • <i>висловлює</i> позитивне ставлення до проявів ввічливості у поведінці людей; • <i>розуміє</i>, що ввічливим можна бути тільки за власним бажанням; • <i>виявляє</i> здатність бути ввічливим(-ою) у взаєминах з довколишніми.
1	<p>Від чуйності – до чемності. Ти не один у світі. Чемність.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що чемною може бути тільки чуйна людина; • <i>висловлює</i> власні судження щодо особистої і суспільної цінності етичної норми “бути чемним(-ою)”; • <i>уміє</i> бути чуйним(-ою) і чемним(-ою) із довколишніми.
1	<p>Неправда і недовіра. Маленька неправда породжує велику недовіру. Добрі стосунки. Довіра.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> взаємозв’язок між вчинком і його наслідками: хто сьогодні скаже неправду, тому завтра не повірять; • <i>керується</i> в своїй поведінці совістю як внутрішньою етичною інстанцією; • <i>виявляє</i> здатність утримуватись від неправдивих слів, вчинків.
2	<p>Відповідальність і обов’язок. Почуття обов’язку.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що бути відповідальним(-ою) – означає брати на себе обов’язок;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє пояснити</i>, що люди відповідальні одне перед одним за виконання своїх обов'язків; • <i>висловлює</i> власне судження щодо потреби у відповідальності як риси характеру; • <i>демонструє</i> моделі відповідальної поведінки.
1	Як чиню, так і маю. Вчинки та їх наслідки.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що кожен отримує те, що заслужив своїми вчинками, поведінкою; • <i>виявляє</i> уміння керуватися принципом “спочатку думаю, а потім роблю” у власній поведінці; • <i>відчуває</i> необхідність та емоційну потребу у позитивних вчинках; • <i>вміє обирати</i> спосіб поведінки відповідно до життєвих обставин.
2	Вдячність. Почуття вдячності. Способи вираження вдячності.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє</i> здатність емоційно відгукуватися на вчинки, дії довколишніх стосовно себе; • <i>керується</i> у своїй поведінці вдячністю як емоційним еталоном взаємин із різними людьми (рідними, знайомими, чужими); • <i>уміє добирати</i> способи вираження вдячності у різних ситуаціях.
2	Живе на світі доброта. Щиросердність. Кожен дбає, як уміє.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що добро чиниться серцем;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>має почуття</i> емпатії; • <i>надає</i> посильну допомогу та підтримку тим, хто цього потребує.
2	Турбота. Турботливість.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність понять турбота, щирість, душевне тепло; • <i>намагається дбати</i> не тільки про себе, але й про своє оточення; • <i>самостійно знаходить</i> шляхи розв'язання проблеми.
1	Уміння бачити, чути, відчувати.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє вміння</i> розуміти потреби іншої людини; • <i>вміє</i> емоційно відгукуватися на життєві ситуації та безкорисливо допомогати тому, хто цього потребує.
2	Тактовність. Чулість і скромність у поведінці. Чуйне ставлення до іншого.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність тактовності; • <i>демонструє приклади</i> чужості у своїй поведінці.
2	Як не бути безтактним.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> поставити себе на місце іншої людини, зрозуміти її почуття, передбачити вплив своїх вчинків на емоційний стан, переживання, настрої іншої людини; • <i>має відчуття</i> домірності власної поведінки та настрою станові іншої людини; • <i>виявляє бажання і вміння</i> поводитися співзвучно емоційному стану іншої людини.

1	<p>У заздрості немає любові і радості. Суперництво. Бажання бути першим. Безкорислива любов до рідних.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> власну значущість; • <i>вміє аналізувати</i> свої почуття, думки; • <i>намагається володіти</i> своїми почуттями, стримуватися від негативних переживань, егоїстичних мотивів поведінки; • <i>виявляє</i> почуття приязні у стосунках із братами, сестрами, однолітками.
2	<p>Що потрібно для дружби. Взаєморозуміння – основа дружби.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що дружба ґрунтується на взаєморозумінні та вмінні домовлятися; • <i>уміє</i> встановлювати і підтримувати дружні стосунки з однокласниками.
1	<p>Щедрість. Для себе та інших. Уміє поділитися. Віддати і не відчути.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність поняття “щедрість”; • <i>висловлює</i> позитивне ставлення до проявів щедрості у власній поведінці та поведінці інших; • <i>вміє</i> робити етичний вибір; • <i>виявляє</i> готовність і здатність володіти своїми почуттями, утримуватися від егоїстичних бажань; • <i>демонструє</i> приклади щедрості, вміння віддавати і не жаліти про це.
2	<p>Самоповага. Відповідальність за власні вчинки.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> оцінювати свої вчинки і дії інших людей з погляду дотримання етичних норм;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>керується</i> в своїй поведінці совістю як внутрішньою етичною інстанцією; • <i>виявляє</i> готовність і здатність чесно зізнатися у негідному вчинку; • <i>розуміє</i>, що у людини завжди є шанс, щоб удосконалити свою поведінку.
ПІЗНАЄМО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖИТТЯ (5 год)		
1	Гармонія життя.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що життя – це безцінний скарб; • <i>знає</i> про існування гармонії в навколишньому світі; • <i>висловлює розуміння</i> необхідності ціннісного ставлення до себе та до довкілля.
1	Поміркваність – добрий супутник життя.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, чому потрібно бути поміркваним у своїх вчинках; • <i>знає</i> межі соціально схвалюваної, прийнятної та неприйнятної поведінки; • <i>висловлює розуміння</i> того, що кожна людина, тварина, рослина потребує любові; • <i>уміє</i> передбачати наслідки своїх дій для себе та навколишнього світу.
2	Терпимість. Поблажливість. Стриманість.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що означає “жити у злагоді”; • <i>виявляє приклади</i> терпимо, поблажливості, стриманості у своїх бажаннях, учинках;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє обирати</i> моделі поведінки, які допомагають жити у злагоді з навколишнім світом.
1	Людина – художник власного життя. Майбутнє залежить від неї.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що “пише” картину свого життя власними вчинками; • <i>усвідомлює</i> цінність і важливість етичних вчинків як для самої людини, так і для її оточення.

4 клас

35 годин (1 год на тиждень,
 I семестр – 17 год, II семестр – 18 год)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РОЗУМІТИ СЕБЕ – РОЗУМІТИ ІНШИХ (6 год)		
1	Світ під назвою “Я”. Розмаїття ролей у житті.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>має</i> здатність осмислювати навколишній світ і себе в ньому; • <i>висловлює</i> розуміння, що у будь-якій ситуації потрібно залишатися Людиною.
2	Звички. Звички і характер.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що звички є різні: гарні та погані; • <i>розуміє</i>, що існує взаємозв’язок між звичками людини і її характером; • <i>надає</i> перевагу гарним звичкам.
1	Мої вчинки. Бажання себе удосконалювати.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> проаналізувати і давати оцінку власним вчинкам як гідним чи негідним;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє</i> здатність адекватно ставитися до себе та бути вимогливим; • <i>ставиться критично</i> до власних намірів, думок і вчинків; • <i>висловлює</i> розуміння необхідності вдосконалення.
1	Зловтіха. Розсудливість.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>висловлює</i> власне судження про неприпустимість такої риси, як зловтіха; • <i>використовує</i> прийнятні способи реагування на різні життєві події.
1	Головні цінності мого життя.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє визначати</i> власні цінності; • <i>розуміє</i> вплив ціннісних орієнтирів на вчинки та життя людини; • <i>висловлює ставлення</i> до етичних норм як суттєвих і життєво необхідних цінностей; • <i>має потребу і вміє проявляти</i> доброту, ввічливість, чемність без нагадувань, за власним бажанням.
У СВІТІ ЕТИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЖИТТЯ (24 год)		
1	Бути акуратним – себе поважати. Акуратність (старанність, ретельність).	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що акуратна людина – старанна, ретельна; • <i>усвідомлює</i> суб'єктивне та суспільне значення етичної норми “бути акуратним”; • <i>робить висновки</i>, що акуратним(-ою) можна стати тільки завдяки власному бажанню та власним зусиллям;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє здатність</i> емоційно відгукуватися на вчинки, дії, пов'язані з акуратністю; • <i>керується</i> у своїх діях етичною нормою “бути акуратним”.
1	Ввічливість.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> сенс вживання ввічливих слів, зокрема слова “дякую”; • <i>виявляє</i> риси ввічливої людини у стосунках із довколишніми людьми, не потребуючи контролю з боку дорослих.
1	Люб'язність. Люб'язність – основа чемності. Форми люб'язності.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що основою чемності є люб'язність; • <i>висловлює</i> позитивне ставлення до проявів люб'язності у власних вчинках та вчинках довколишніх; • <i>виявляє</i> форми люб'язності у власній поведінці, не потребуючи контролю з боку дорослих.
1	Умів помилятися – умій зізнаватися. Неправда, обман. Чому ми так чинимо? Вчимося чесно говорити про свої вчинки.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>висловлює</i> негативне ставлення до таких проявів поведінки, як обман, неправда; • <i>розуміє</i> причини нечесності; • <i>усвідомлює</i>, що про свої проблеми треба говорити вчасно і чесно; • <i>виявляє</i> чесність у власних вчинках.
2	Сім разів відмір – один раз відріж. Легковажність та її наслідки. Спочатку думаю, а потім роблю.	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> мету своєї діяльності та передбачає результат; • <i>уміє керувати</i> власними емоціями та бажаннями;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>може пояснити</i> свої рішення та вчинки; • <i>виявляє</i> риси відповідальної людини щодо себе та свого оточення.
2	<p>Справедливість – основний закон життя Справедливість – це істина в дії. Справедливим може бути лише той, хто людяний.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> суб'єктивну та суспільну значущість та необхідність дотримання етичної норми “бути справедливим”; • <i>керується</i> почуттям справедливості щодо довколишніх.
1	<p>Бути людиною. Людину характеризують її риси вдачі та принципи життя.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що головне в людині – її риси характеру, звички, принципи життя; • <i>знає</i> про свої чесноти і вади; • <i>за потреби вносить корективи</i> у власну поведінку.
2	<p>Добро потрібно робити з розумом. Розум без добра – погано, але добро без розуму – ще гірше. Тільки той, хто робить добро безкорисливо, може відчутти себе людиною.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> запропонувати допомогу та підтримку тому, хто цього потребує; • <i>виважено ставиться</i> до власних дій, вчинків, усвідомлює їх доцільність; • <i>розуміє</i> феномен добра – безкорисливість; допомагає безкорисливо; • <i>не розраховує</i> на схвалення довколишніх.
1	<p>Байдужість. Байдужа людина.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>дає негативну оцінку</i> такому явищу як байдужість; • <i>проявляє</i> здатність бути уважним та емоційно відгукуватися на життєві події, явища, ситуації.

2	<p>“Дивись на світ очима серця” (Ігор Красновський).</p> <p>Чуйність – це дія. Якщо дивитися на світ “очима серця”, завжди побачиш, що можна зробити доброго для свого ближнього або довкілля.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє здатність</i> до емпатії як основи етичної поведінки; • <i>демонструє</i> зразки чуйного ставлення до довколишніх та природи.
2	<p>Вчимось тактовності.</p> <p>Делікатність.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>аналізує</i>, як сказане слово чи вчинок може вплинути на емоційний стан іншого; • <i>відчуває</i> домірність своєї поведінки щодо настрою іншої людини; • <i>проявляє</i> співчуття; • <i>демонструє</i> здатність бути делікатним у спілкуванні.
2	<p>Нетактовність.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що нетактовність – це результат нерозважливих дій; • <i>робить висновок</i>: щоб не бути безтактним(-ою), треба вміти прогнозувати наслідки своїх слів, дій; • <i>виявляє</i> здатність контролювати власні слова, поведінку; • <i>уміє обирати</i> моделі поведінки, прийнятні для довколишніх.
1	<p>Заздрість – то велике зло.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i> непривабливість і шкідливість такого почуття як заздрість; • <i>пам’ятає</i> про власну гідність; • <i>вміє</i> утриматися від мстивості, заздрощів, зло втішання.

2	Принципи справжньої дружби.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що в основі дружніх взаємин лежить безкорисливість; • <i>уміє цінувати</i> дружбу, дружні взаємини; • <i>обирає</i> моделі поведінки, які б сприяли дружнім взаєминам з однолітками.
1	Тільки для себе. Наслідки позиції “тільки для себе”.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що позиція “тільки для себе” не викликає поваги, бажання спілкуватися з такою людиною; • <i>виявляє</i> емоційну чуйність; • <i>уміє піклуватися</i> про себе та своє оточення.
2	Вміти “бути собою”. Упевненість у собі. Власна думка. Твої рішення і дії.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> сутність поняття “бути собою”; • <i>висловлює розуміння</i>, чому важливо “залишатися” собою у будь-якій життєвій ситуації • <i>має</i> власну думку, демонструє впевненість у своїх діях.
ПІЗНАЄМО ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЖИТТЯ (5 год)		
1	Ми – єдине ціле. Хоч нас багато – ми всі важливі. Усі, хто є у світі, для когось або для чогось потрібні, мають своє призначення. Ми всі потребуємо любові, уваги, бережного ставлення.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>виявляє</i> почуття власної цінності та ціннісне ставлення до усього того, що є у світі: людей, природи, предметного світу; • <i>розуміє</i>, що всі і все для чогось потрібні; • <i>усвідомлює</i> необхідність і потребу бережного ставлення до себе, до навколишнього світу та демонструє моделі відповідної поведінки.

1	<p>Слова і руки не для того, щоб ображати. Слова і руки можуть творити, а можуть і руйнувати. Жорстокість – це завжди результат страху та слабкості. Перш ніж зробити чи сказати, подумай про наслідки. Людина сама обирає, що робитимуть її слова і руки – добро чи зло.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що жорстокість – це вияв слабкості людини; • <i>висловлює</i> розуміння, що добро гріє серця людей і всіх робить добрішими; • <i>виявляє</i> доброзичливе ставлення до людей та навколишнього світу.
2	<p>Жити у злагоді – жити щасливо. Взаємозв'язок у світі. Шляхи формування гармонійних стосунків із оточенням. Толерантність.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i>, що існує взаємозв'язок між усіма, хто є у цьому світі; • <i>розуміє</i> й <i>відчуває</i> важливість і привабливість гармонії у стосунках із самим собою та довіллям; • <i>виявляє</i> толерантне ставлення до думок інших людей; • <i>уміє домовлятися</i> та <i>узгоджувати</i> свої бажання, вчинки, враховуючи ситуацію, що склалася; • <i>демонструє</i> зразки миролюбної поведінки.
1	<p>Усе в твоїх руках. Людина сама творить своє життя. Бути самостійним і відповідальним за свої вчинки і поведінку.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>усвідомлює</i>, що кожна людина сама вирішує, якою бути, як чинити; • <i>висловлює розуміння</i>, що у власних діях, вчинках потрібно орієнтуватися на етичні норми, прийняті в суспільстві; • <i>розуміє</i>, що за свій вибір людина сама несе відповідальність.

Вивчення курсу здійснюється за навчально-методичними посібниками: “Сходинки етичного зростання”, 1, 2, 3, 4 класи (авт. Л. В. Кравчук. – К.: Шкільний світ, 2012).

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

1–4 класи

Автор

Л. ЧМЕЛЬОВА –

вчитель початкових класів Малинського загальноосвітнього навчально-виховного комплексу “Школа-ліцей № 1 імені Ніни Сосніної” I–III ступенів, учитель-методист, відмінник освіти України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Головна мета системи освіти в Україні – створення умов для розвитку і творчої реалізації кожної особистості.

Творча діяльність дає змогу:

- ✧ розкрити природні здібності;
- ✧ знайти своє місце в житті;
- ✧ гнучко реагувати на зміни, що відбуваються;
- ✧ ставити значущі цілі і досягати їх.

Тому навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для розвитку і становлення особистості дитини, її творчих здібностей, формування вміння і бажання вчитися.

Завдання курсу – розвивати творче мислення, різні види пам'яті, уяву, фантазію молодших школярів.

Мета курсу:

- ✧ створювати умови для набуття знань про психічні процеси особистості, її індивідуальні особливості, раціональні прийоми навчальної і трудової діяльності;
- ✧ розвивати ерудованість, розумові здібності; уміння спостерігати явища і факти, їх ознаки, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно робити висновки;
- ✧ виробляти вміння зв'язно висловлювати свої думки;
- ✧ сприяти формуванню мотиваційних та функціональних компетентностей учнів.

Програма курсу “Розвиток творчих здібностей” (далі – РТЗ) містить такі розділи:

1. Розвиток самостійності сприйняття.
2. Розвиток творчого мислення.
3. Розвиток уяви та фантазії.
4. Розвиток різних видів пам'яті.
5. Розвиток комунікативно-творчих здібностей.

Запропонована програма дає змогу варіювати зміст і обсяг завдань, вправ, виходячи з можливостей та рівня підготовки учнів.

Ключові етапи технології РТЗ:

I етап – учитель добирає творчі завдання і сам розв'язує їх, а дітям пропонує роль виконавців його вказівок;

II етап – учитель ставить завдання, але способи розв'язання пропонує знайти учням; учитель підбиває підсумок роботи;

III етап – учитель пропонує творчі завдання, а учні самостійно проходять усі етапи пошуку розв’язків, доходячи до висновків;

IV етап – учитель поглиблює здатність учнів до рефлексії, аналізу слабких та сильних рис особистості.

Творчі завдання і вправи сприяють усвідомленому оволодінню новими знаннями та способами діяльності, набуттю вмінь їх творчо розв’язувати.

Однією з головних умов РТЗ є творча атмосфера у класі, яка позитивно впливає на появу нових, оригінальних ідей.

Створення сприятливих умов для РТЗ визначається:

- змістом навчального матеріалу;
- застосуванням активних форм і методів навчання.

Критерії РТЗ:

- мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості;
- інтелектуально-логічні здібності;
- інтелектуально-евристичні здібності;
- моральні риси особистості;
- здібності до самовдосконалення, самоврядування;
- комунікативно-творчі здібності;
- естетичні риси особистості;
- індивідуальні особливості особистості.

Потрібно так організувати навчально-виховний процес, щоб діти самі відкривали для себе нове, аргументували висунуті гіпотези в атмосфері доброзичливого спілкування.

Перший рік навчання

1 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ СПРИЙНЯТТЯ		
3	<p>У світі все на щось є схожим. Схоже та відмінне. Пошук однакових предметів. Завершення малюнків та орнаментів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> знаходити схоже та відмінне в предметах; • <i>вибирає</i> схожий за певними ознаками предмет; • <i>домальовує</i> малюнки та орнаменти.
2	<p>Усе відбувається в часі. Для всього свій час. Годинник та його будова. Тривалість часу. Режим дня.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>має уявлення</i> про годинник та його будову; • <i>розрізняє</i> поняття “довго” і “швидко”; • <i>дотримує</i> режиму дня.
1	<p>Так і ні. Види суджень. Розпізнавання істинних та хибних суджень. Перетворення суджень.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> види суджень; • <i>наводить приклади</i> і <i>розпізнає</i> істинні та хибні судження; • <i>розв’язує</i> завдання на перетворення одних суджень в інші.
3	<p>Предмети мають певну форму. Форма предметів. Зображення предметів.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> знаходити однакові за формою предмети; • <i>зображує</i> предмети однакової форми.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ		
3	Що для кого? Задачі на порівняння та розташування. Складання речень. Розфарбовування малюнків.	Учень (учениця): • <i>порівнює</i> об'єкти за вказаною властивістю, <i>розв'язує</i> задачі; • <i>уміє</i> закінчувати і будувати речення; • <i>розфарбовує</i> малюнки.
2	Зроби сам. Робота за інструкцією. Уміння працювати самостійно.	Учень (учениця): • <i>виготовляє</i> предмети за поданою інструкцією; • <i>працює</i> самостійно.
2	Напрямок руху, розташування предметів. Просторове орієнтування (ліворуч, праворуч). Права та ліва рука.	Учень (учениця): • <i>визначає</i> напрямок руху; • <i>розуміє</i> поняття “праворуч”, “ліворуч”; • <i>розрізняє</i> праву та ліву руку.
3	Розгадування ребусів, розв'язування кросвордів, акровіршів, розплутування лабіринтів. Розгадування ребусів. Складання кросвордів та акровіршів.	Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про поняття: “ребус”, “кросворд”, “акровірш”, “лабіринт”; • <i>уміє</i> розгадувати їх; • <i>складає</i> кросворди.
РОЗВИТОК ФАНТАЗІЇ		
1	Фантазія. Уява. Початкові уявлення про фантазію. Усний опис однокласника.	Учень (учениця): • <i>усно описує</i> однокласника; • <i>може уявити</i> свого однокласника на 10 років старшим.
2	Поняття добра і зла. Складання фантастичних оповідань на тему “Як сонечко мені допомогло”.	Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про добро і зло; • <i>складає</i> фантастичні оповідання.

	Добрі та погані вчинки.	• <i>розрізняє</i> добрі та погані вчинки.
2	Ціле та частини. Доповнення частинами цілого. Складання цілого з частин	Учень (учениця): • <i>уявляє</i> , що таке ціле та частина; • <i>доповнює</i> частинами ціле; • <i>домальовує</i> частини, щоб утворилося ціле.
1	Як я намалюю своє ім'я. Написання та малювання свого імені.	Учень (учениця): • <i>уміє</i> написати своє ім'я; • <i>малює</i> своє ім'я.
РОЗВИТОК РІЗНИХ ВИДІВ ПАМ'ЯТІ		
4	Зорова пам'ять. Слухова пам'ять. Рухова пам'ять. Асоціативна пам'ять. Розвиток зорової, слухової, рухової та асоціативної пам'яті.	Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про різні види пам'яті; • <i>уміє</i> їх розрізняти.
РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ		
2	Значення міміки та жестів у житті людини. Початкове уявлення про невербальні засоби спілкування. Контроль за жестами та виразом обличчя.	Учень (учениця): • <i>має</i> початкове уявлення про невербальні засоби спілкування; • <i>контролює</i> свої жести; • <i>стежить</i> за виразом обличчя.
1	Настрій людини. Розглядання малюнків, де зображено обличчя людей з різним настроєм. Упізнавання та відтворення різного настрою.	Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про настрій; • <i>уміє</i> розрізняти обличчя людей з різним настроєм; • <i>розуміє</i> , який настрій важливий для здоров'я; • <i>відтворює</i> різний настрій.

1	Зміна почуттів та настрою. Малюнок “Мама приїхала”.	Учень (учениця): • <i>уміє</i> відчувати зміну почуттів та настрою; • <i>розуміє</i> , що мама – найрідніша людина.
1	Значення очей у житті людини.	Учень (учениця): • <i>розуміє</i> значення очей у житті людини; • <i>аналізує</i> зміст виразу “гострий зір”.
1	Гра “Про кого я говорю”. Відгадування загадок.	Учень (учениця): • <i>грається</i> з однокласниками дружно; • <i>розуміє</i> і <i>відгадує</i> загадки; • <i>складає</i> загадки.

Другий рік навчання

2 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	РОЗВИТОК ЦІЛІСНОСТІ, САМОСТІЙНОСТІ СПРИЙНЯТТЯ	
2	Як я пізнаю навколишній світ. Розширення уявлень про навколишній світ. Розвиток уважності.	Учень (учениця): • <i>розширює</i> уявлення про навколишній світ; • <i>розвиває</i> уважність.
1	Контури і форми предметів. Сприймання контуру і форми предметів. Робота з конструктором.	Учень (учениця): • <i>сприймає</i> контури і форми предметів; • <i>працює</i> з конструктором.

1	Поняття “багато”, “мало”, “великий”, “малий”. Сприймання величини предметів. Розвиток окоміру. Визначення розміру предмета на око.	Учень (учениця): • має уявлення про поняття “багато”, “мало”, “великий”, “малий”; • визначає розмір предметів на око.
1	Кольори предметів. Сприймання кольору предметів. Холодні і теплі кольори. Розфарбовування малюнків. Розрізнення холодних і теплих кольорів.	Учень (учениця): • сприймає предмети за кольором; • розрізняє холодні й теплі кольори; • уміє розфарбовувати малюнки.
1	Зіставлення предметів за формою, розміром, кольором.	Учень (учениця): • зіставляє предмети за їх ознаками; • впізнає і називає різні предмети.
1	Розвиток спостережливості. Вправи на спостережливість та увагу.	Учень (учениця): • виявляє деталі побаченого; • розвиває спостережливість
1	Сприймання часу. Орієнтування в часі. Вправи на визначення певного відтинку часу.	Учень (учениця): • орієнтується в часі; • виконує вправи за певний відтинок часу.
2	Орієнтування у просторі. Сприймання просторових відношень. Розрізнення понять “вище”, “нижче”, “ближче”, “далі”.	Учень (учениця): • орієнтується у просторі; • розуміє поняття “вище”, “нижче”, “ближче”, “далі”.
РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ		
2	Розвиток здатності до подолання інерції мислення. Поняття “інерція”. Вправи на подолання інерції мислення.	Учень (учениця): • розуміє поняття “інерція”; • долає інерцію мислення.

2	Розвиток пошуково-перетворювального мислення. Класифікація предметів і явищ за різними ознаками. Систематизація об'єктів пізнання.	Учень (учениця): • <i>класифікує</i> предмети і явища; • <i>систематизує</i> об'єкти пізнання.
2	Розвиток альтернативного мислення. Знаходження інших варіантів розв'язку. Прогнозування.	Учень (учениця): • <i>придумує</i> інші варіанти розв'язку; • <i>прогнозує</i> наслідки певних подій.
2	Розвиток оригінальності мислення. Знаходження оригінальних розв'язків завдань. Вправи-цікавинки.	Учень (учениця): • <i>знаходить</i> оригінальні розв'язки завдань; • <i>складає</i> вправи-цікавинки.
РОЗВИТОК РІЗНИХ ВИДІВ ПАМ'ЯТІ		
4	Розвиток зорової пам'яті. Розвиток слухової пам'яті. Розвиток рухової пам'яті. Розвиток асоціативної пам'яті. Запам'ятовування предметів. Відтворення предметів у певному порядку.	Учень (учениця): • <i>запам'ятовує</i> зображені предмети; • <i>відтворює</i> предмети в певному порядку.
РОЗВИТОК УЯВИ ТА ФАНТАЗІЇ		
3	Розвиток уяви. Активізація фантазії за допомогою складання розповіді. Зіставлення фантастичних подій з реальною дійсністю. Прогнозування ситуацій.	Учень (учениця): • <i>розвиває</i> власну уяву, поєднуючи фантастичні події з реальною дійсністю; • <i>передбачає</i> можливі наслідки з фантастичних ситуацій.
3	Розвиток уяви та фантазії в процесі образотворчої діяльності.	Учень (учениця): • <i>складає</i> фантастичні оповідання;

	Складання фантастичних оповідань. Малювання ілюстрацій.	• <i>відтворює</i> на малюнку асоціації від побаченого.
РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ		
2	Розвиток здатності розуміти емоційний стан іншої людини. Розуміння різних емоційних станів. Уміння проявляти співчуття.	Учень (учениця): • <i>розуміє</i> емоційний стан іншої людини; • <i>виявляє</i> вміння заспокоїти, розрадити товариша.
3	Як я пізнаю себе та однокласників. Спілкування.	Учень (учениця): • <i>пізнає</i> себе; • <i>спілкується</i> з однокласниками в парі та в групі.
2	Ставлення до інших. Правила вихованості. Життєві ситуації.	Учень (учениця): • <i>складає</i> правила поведінки вихованої людини; • <i>любить</i> і <i>поважає</i> інших; • <i>розігрує</i> з однокласниками різні життєві ситуації.

Третій рік навчання

3 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РОЗВИТОК СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ		
2	Пізнай себе й інших людей. Спостереження за навколишнім світом.	Учень (учениця): • <i>пізнає</i> себе та інших людей; • <i>спостерігає</i> за навколишнім світом;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>виконує</i> вправи, передаючи здивування, радість, сум; • <i>малює</i> себе.
1	<p>Сприймання предметів та явищ під різним кутом зору. З'ясування властивостей предметів та явищ. Позитивні й негативні ознаки явищ.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>з'ясовує</i> властивості предметів; • <i>з'ясовує</i> властивості природних явищ; • <i>виявляє</i> позитивні та негативні ознаки одного й того самого явища.
2	<p>Орієнтування на місцевості. Рух за маршрутом. Знаходження закономірностей.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>орієнтується</i> на місцевості; • <i>уміє</i> рухатися за маршрутом; • <i>знаходить</i> зашифроване слово; • <i>розміщує</i> предмети в певному порядку.
1	<p>Рулетка (поняття періоду). Поняття періоду. Вправи на знаходження невідомого. Творчі завдання.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття “період”; • <i>знаходить</i> невідомі слова, фігури числа; • <i>виконує</i> творчі завдання; • <i>придумує</i> схожі вправи.
2	<p>Дзеркало без дзеркальця. Поняття симетрії. Креслення фігур за допомогою дзеркала.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> поняття “симетрія”; • <i>домальовує</i> малюнки.
2	<p>Перевір свою увагу. Утримування уваги. Коректна спроба.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>тренує</i> свою увагу, створюючи малюнок за вказаним правилом; • <i>виконує</i> завдання на увагу.

РОЗВИТОК УВАГИ		
1	Вчимся уявляти зоровий образ. Зоровий образ. Домальовування розпочатого малюнка.	Учень (учениця): • <i>уявляє</i> зоровий образ; • <i>уявляє</i> себе в різних ситуаціях; • <i>завершує</i> розпочатий малюнок; • <i>малює</i> себе в майбутньому.
1	Асоціації від побаченого. Поняття “асоціація”. Ланцюжок асоціацій. Завдання-цікавинки.	Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про поняття “асоціація”; • <i>створює</i> ланцюжок асоціацій; • <i>виконує</i> завдання-цікавинки.
1	Вчимся уявляти цілісний образ на основі однієї частини. Кольорові відбитки. Впізнавання фігури за силуетом.	Учень (учениця): • <i>уявляє</i> цілісний образ на основі однієї частини; • <i>створює</i> кольорові відбитки; • <i>впізнає і називає</i> , що зображено на малюнку.
1	Розвиток просторової уяви. Сторони горизонту. Просторова уява. Маршрут руху.	Учень (учениця): • <i>має уявлення</i> про сторони горизонту; • <i>розвиває</i> просторову уяву; • <i>знаходить</i> маршрут руху.
РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ		
4	Механічна пам'ять. Логічна пам'ять. Вчимся впізнавати предмети. Запам'ятовування і відтворення числа та слова. Впізнавання об'єктів. Тренувальні вправи.	Учень (учениця): • <i>запам'ятовує і відтворює</i> фігури, числа і слова; • <i>впізнає</i> предмети на основі зображених плям; • <i>визначає</i> об'єкти за описом; • <i>виконує</i> тренувальні вправи.
АНАЛІЗУЙ ОЗНАКИ ТА ЧАСТИНИ ПРЕДМЕТІВ		
1	Аналіз предметів. Знаходження частин предметів.	Учень (учениця): • <i>аналізує</i> предмети;

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>знаходить</i> частини предметів.
1	Порівняння предметів. Порівняння образів. Схоже та відмінне. Знаходить схожі та відмінні ознаки предметів.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>порівнює</i> предмети.
1	Впорядкування предметів. Розташування предметів у певному порядку. Малювання за зразком.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>впорядковує</i> предмети; • <i>розташовує</i> символи в певному порядку; • <i>малює</i> за зразком.
1	Вчимося класифікувати. Класифікація предметів. Знаходження “зайвих” фігур. Поділ предметів на групи.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>класифікує</i> предмети; • <i>знаходить</i> “зайві” фігури; • <i>вносить</i> зміни до числового ряду; • <i>об’єднує</i> об’єкти у групи; • <i>добирає</i> предмети за їх ознаками.
УЧИСЯ СИНТЕЗУВАТИ		
1	Вчимося створювати цілісний образ із частин. Складання фігур. Гра “Танграм”.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>створює</i> цілісний образ із частин; • <i>складає</i> фігури за власним задумом.
1	Придумування іншого варіанта. Визначення головного. Відгадування слів. Складання пропозицій.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>знаходить</i> різні варіанти розв’язку; • <i>визначає</i> головне; • <i>відгадує</i> слова; • <i>складає</i> пропозиції.
1	Міркування над можливими причинами. Передбачення наслідків. Цифровий диктант.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • <i>міркує</i> над можливими причинами; • <i>передбачає</i> наслідки; • <i>уміє</i> писати цифровий диктант.

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ		
4	<p>Наочно-схематичне мислення. Причинне мислення. Паралельне мислення. Евристичне мислення. Складання магічних квадратів. Робота із сірниками. Правила поводження з вогнем та сірниками. Головне та другорядне. Аналіз і систематизація.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>складає</i> магічні квадрати; • <i>створює</i> предмети і фігури із сірників; • <i>визначає</i> головне та другорядне в предметах і явищах; • <i>систематизує</i> об'єкти пізнання; • <i>аналізує</i> доказові судження.
3	<p>Логічне мислення. Логічні задачі. Робота за аналогією. Складання та розгадування ребусів. Задачі на шахівниці.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розв'язує</i> логічні задачі; • <i>формулює</i> запитання відкритого типу; • <i>створює</i> аналогічні образи; • <i>використовує</i> життєвий досвід у процесі розв'язування задач; • <i>складає</i> та розгадує ребуси; • <i>складає</i> задачі на шахівниці.
РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ		
3	<p>Розвиток мовленнєвих творчих здібностей. Слова і малюнки. Мозаїка. Складання оповідань.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розвиває</i> мовленнєві творчі здібності; • <i>складає</i> оповідання;
	<p>Відповідність між словами та малюнками. Вправи на знаходження малюнків, чисел, слів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>визначає</i> відповідність між словами та малюнками; • <i>знаходить</i> невідомі малюнки, числа, слова.

Четвертий рік навчання

4 клас

35 годин (1 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
РОЗВИТОК СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ТА УВАГИ		
2	<p>Важливість уваги та спостережливості. Знаходження закономірностей. Закінчення міркувань. Аналіз результатів досліджень.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> важливість уваги та спостережливості в житті людини; • <i>знаходить</i> закономірності; • <i>закінчує</i> міркування; • <i>аналізує</i> результати дослідження власної уваги.
1	<p>Подивитися і побачити. Послухати і почути. Знаходження однакового та зайвого. Творчі завдання на увагу.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>розуміє</i> правила спостережливості людини; • <i>виконує</i> творчі завдання на увагу.
1	<p>Уміє визначати, берегти час. Загадки про час.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> визначати час; • <i>розуміє</i>, як треба берегти час; • <i>складає і відгадує</i> загадки про час.
1	<p>Твій успіх. Поняття успіху. Задоволення від роботи.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> “рецепт” успіху; • <i>одержує</i> задоволення від виконаної роботи.
1	<p>Урок рідного краю. Історія рідного краю. Складання завдань.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>знає</i> історію рідного краю; • <i>складає</i> різні завдання, використовуючи знання про рідний край.

2	Практичний тренінг. Виконання досліджень. Аналіз результатів.	Учень (учениця): • виконує дослідження; • аналізує результати досліджень.
РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ		
1	Завдання на розвиток мислення. Визначення суттєвих та несуттєвих ознак.	Учень (учениця): • формулює означення “мислення”; • розгадує та складає шаради.
1	Аналізуй, порівнюй, шукай головне. Процеси аналітичної розумової діяльності. Визначення головного.	Учень (учениця): • уміє аналізувати; • описує процеси аналітичної розумової діяльності; • порівнює предмети; • уміє визначати головне
1	Синтез – поєднання елементів у ціле. Процеси синтетичної розумової діяльності. Розподіл слів та предметів.	Учень (учениця): • уміє синтезувати; • описує процеси синтетичної розумової діяльності; • розподіляє слова та предмети за певними ознаками.
1	Логічні завдання. Загадки. Розв’язування логічних завдань.	Учень (учениця): • уміє логічно мислити; • розв’язує логічні завдання; • відгадує та складає загадки.
1	Мислення за аналогією. Аналогія. Суміжні поняття. Спільні властивості предметів.	Учень (учениця): • розуміє поняття “аналогія”; • встановлює та шукає суміжні поняття за допомогою аналогії; • знаходить спільні властивості предметів.
1	Учися доводити власні думки. Формування та висловлення власної думки.	Учень (учениця): • формує та висловлює власні думки.

2	Практичний тренінг. Моделювання та розв'язування проблемних ситуацій.	Учень (учениця): • <i>моделює</i> та <i>розв'язує</i> проблемні ситуації.
РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ		
5	Значення пам'яті у житті та діяльності людини. Розвиток різних видів пам'яті. Впізнання. Практичний тренінг. Впізнання та відтворювання різних образів.	Учень (учениця): • <i>висловлює</i> думку про важливість пам'яті в житті людини; • <i>обгрунтовує</i> потребу розвитку, тренування і зміцнення пам'яті; • <i>уміє впізнавати</i> об'єкти на основі опису; • <i>відтворює</i> різні образи.
РОЗВИТОК УЯВИ ТА ФАНТАЗІЇ		
1	Учися фантазувати. Уявлення цілісного образу. Демонстрування різних предметів. Завершення малюнків.	Учень (учениця): • <i>уміє</i> фантазувати; • <i>уявляє</i> цілісний образ; • <i>завершує</i> малюнки.
1	Як створити казку. Складання казки. Розвиток уяви. Опис відчуттів.	Учень (учениця): • <i>складає</i> казки; • <i>розвиває</i> уяву, описуючи власні відчуття.
1	Як писати вірш. Складання віршів. Добір рими.	Учень (учениця): • <i>розуміє</i> поняття "рима"; • <i>добирає</i> порівняння, рими; • <i>складає</i> вірші.
2	Практичний тренінг. Тренування уяви та фантазії.	Учень (учениця): • <i>тренує</i> уяву і фантазію.
РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ		
1	Як ти спілкуєшся. Правила спілкування. Уміння виявляти співчуття.	Учень (учениця): • <i>спілкується</i> у парі та в групі;

		<ul style="list-style-type: none"> • виявляє співчуття; • дотримує правил культурного спілкування.
1	Я і я. Описування, малювання та слухання себе.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • описує себе; • малює себе; • уміє чути себе.
1	Я і мої емоції Характеристика різних емоційних станів. Вираження емоцій. Щоденник настрою.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • пояснює зміст поняття “емоція”; • характеризує різні емоційні стани; • уміє виражати емоції; • веде щоденник настрою.
1	Я і моя мова. Спілкування за допомогою слів і жестів. Оцінка вчинків	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • оцінює вчинки інших та свої; • відтворює казку без слів.
1	Я і моя сім'я. Правила поведення в сім'ї. Сімейні ситуації.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • складає правила поведення в сім'ї; • розігрує різні сімейні ситуації; • малює свою сім'ю.
1	Я та інші. Складання розповідей про інших людей.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • складає розповіді про інших людей; • знає і дотримує правил ввічливості.
УМІЙ КОНТРОЛЮВАТИ Й ОЦІНЮВАТИ СЕБЕ		
3	Уміє контролювати й оцінювати себе. Інтелектуальні ігри. Контроль і оцінка себе та інших. Інтелектуальні завдання.	Учень (учениця): <ul style="list-style-type: none"> • уміє контролювати себе в різних ситуаціях; • оцінює власні вчинки; • розв'язує інтелектуальні завдання.

Навчально-методичне видання

ПРОГРАМИ

курсів за вибором для початкових класів
Варіативна складова Базового навчального плану

Книга 3

Упорядники: Г. Ф. Древаль, Л. Ф. Щербакова, А. В. Лотоцька

*Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах*